

CAPPEN VOOR CLOUT?

*Een verkennend onderzoek naar Rotterdamse jongeren, drill
en geweld in het digitale tijdperk*

Dr. R.A. Roks & drs. J.B.A. van den Broek

Sectie criminologie

Erasmus School of Law - Erasmus Universiteit Rotterdam & Partner in Crime

In opdracht van: Directie Veiligheid, gemeente Rotterdam

VOORWOORD

In de media wordt veelvuldig bericht over drill en de bijbehorende cultuur, zonder dat er in de Nederlandse context wetenschappelijk onderzoek is verricht naar deze relatief nieuwe vorm van muziek. Deze studie biedt een eerste inzicht in de Rotterdamse drillcultuur en schijnt in het bijzonder licht op de relatie tussen muziek, geweld, straatcultuur en social media. We hopen dat de inzichten uit deze rapportage aanknopingspunten en handvatten bieden voor professionals in het (jeugd)veiligheidsdomein in Rotterdam, maar ook buiten de grenzen van de stad. Door in ons onderzoek dicht bij de leef- en belevingswereld van de drillers te blijven, hopen wij professionals een inkijk te bieden in de Rotterdamse online drillcultuur, maar deze ook van een bredere, genuanceerde duiding te voorzien. We spreken de hoop uit dat onze studie op een juiste manier landt in het werkveld.

We willen een aantal mensen bedanken die een belangrijke bijdrage hebben geleverd aan de totstandkoming van deze rapportage. Allereerst bedanken we Marieke de Leeuw, Bart Hartog en Nienke Riemersma van gemeente Rotterdam voor de directe en constructieve begeleiding van het onderzoek. Ook de bredere begeleidingscommissie van dit onderzoek, bestaande uit Mohammed Aamri (Politie Rotterdam), Jolanda Dieleman (OM) en Fabian Keerveld (Stichting JOZ), zijn wij erkentelijk voor hun nuttige opmerkingen op eerdere versies van het rapport. De jongerenwerkers van Stichting JOZ danken wij nadrukkelijk voor het delen van mini-enquêtes via hun social mediakanalen, waarmee wij inzicht verkregen in de opvattingen van Rotterdamse jongeren. Dank aan Paul de Kruijf (Politie Rotterdam) voor de ondersteuning in het verkrijgen van toestemming om de politieregistraties in te zien en Ivar Habieb (eveneens Politie Rotterdam) voor het faciliteren van de inzage en analyse van de politieregistraties. Quinten Kuldip-Singh verdient een *s/o* voor het delen van zijn kennis en inzichten over de (mondiale) drillcultuur. Ook bedanken wij de wijkagenten, reclasseerders, stadsmarinier en onderzoekers van de politie die we in de laatste fase van dit onderzoek hebben gesproken over onze voorlopige bevindingen. Jan van den Broek danken wij voor de scherpe taalkundige blik op het manuscript. Ten slotte zijn wij ook de tientallen journalisten, studenten en scholieren erkentelijk die ons het afgelopen jaar hebben benaderd over dit onderwerp. Hun interesse en (kritische) vragen hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan het scherpen van onze blik.

Rotterdam, 2 december 2020

Robby Roks en Jeroen van den Broek

SAMENVATTING

Met onheilspellende beats, intimiderende videoclipen en gewelddadige teksten kan drill – de jongste hyperlokale en hyperagressieve variant van straatrap – rekenen op de nodige maatschappelijke ophef. Tegelijk is Rotterdam de afgelopen jaren een aantal keer opgeschrikt door steekincidenten waarbij jonge daders betrokken waren. In de media wordt veelvuldig een causaal verband gesuggereerd tussen beide fenomenen: drillmuziek zou zorgen voor een toename van het steekwapengeweld onder Rotterdamse jongeren. Tot op heden ontbrak het echter aan een wetenschappelijke duiding van deze relatief nieuwe muziekvorm en de bijbehorende cultuur. In dit verkennende onderzoek schetsen we een eerste beeld van de Rotterdamse drillscene, waarbij bijzondere aandacht uitgaat naar de relatie tussen muziek, geweld, straatcultuur en social media.

De geregistreerde werkelijkheid van Rotterdam

In hoofdstuk 2 staan de cijfers met betrekking tot steekincidenten onder jongeren centraal. Alhoewel de in de media gecommuniceerde cijfers lijken te wijzen op een (lichte) stijging van het aantal steekincidenten onder jongeren in de afgelopen jaren, is enig voorbehoud op zijn plaats vanwege de afwezigheid van een eenduidige manier van registreren van steekincidenten in de politiesystemen en de verschillende zoekopdrachten die aan de basis liggen van de uiteindelijk geproduceerde en gepubliceerde cijfers. Met enige voorzichtigheid kan wel gesteld worden dat er zowel op landelijk niveau als in Rotterdam sprake is van een (lichte) toename van het aantal steekincidenten onder minderjarige jongeren.

Een eerste relevante bevinding op basis van onze analyse van 56 politieregistraties uit 2018 en 2019 van steekincidenten binnen Rotterdam is de aanwezigheid van meisjes die als verdachten van steekincidenten in beeld komen. Ondanks het feit dat de jongens en jongemannen nog steeds het merendeel van de registraties voor hun rekening nemen, is de betrokkenheid van meiden bij steekincidenten noemenswaardig – ook in de context van maatschappelijke discussies over het geweld onder drillers – en verdient dit meer (wetenschappelijke) aandacht. De voornaamste reden om de 56 politieregistraties aan een nadere analyse te onderwerpen was echter om meer zicht te krijgen op de rol van drill. Onze analyse maakt duidelijk dat er geen sprake is van een link tussen drill en de specifieke steekincidenten in de door ons bestudeerde registraties. Uit de registraties blijkt op geen enkele wijze dat de dader(s) of slachtoffer(s) actief waren als driller, dat het conflict een product was van een beef tussen drillers of dat de betrokkenen op enige wijze beïnvloed zijn door of bekend zijn met drill. De informatie in de registraties wijst wel op een ander thema dat in de context van het onderhavige onderzoek relevant is: de rol van social media in het ontstaan en verloop van een aantal steekincidenten.

Drillmuziek in Rotterdam

In hoofdstuk 3 wordt een beschrijving gegeven van drill in Rotterdam. In alle delen van Rotterdam blijken in totaal tientallen artiesten actief die kunnen worden geclassificeerd als driller. Deze rappers behalen met elkaar miljoenen streams en views, en bereiken via social media gezamenlijk honderdduizenden – voornamelijk jonge – volgers. Het mainstream succes van een aantal Rotterdamse drillers heeft andere jongeren uit de stad laten zien dat er perspectief schuilt in een carrière als drillrapper. De mate van daadwerkelijk succes van de verschillende jongeren die zich bezighouden met het vervaardigen van drillmuziek verschilt echter enorm. Waar de nummers van sommige drillers miljoenen keren worden bekeken en beluisterd, moeten andere lokale artiesten het doen met een fractie van die aandacht.

Hoewel tientallen drillvideo's uit onze stad – met donkere kleding, wapens, bivakmutsen, *hand signs* en hyperlokale symbolen – in uiterlijke verschijningsvormen erg op elkaar (en op de Britse voorbeelden) lijken, blijkt de Rotterdamse *scene* op drie punten heterogener dan de beschrijving in bijvoorbeeld de media doet vermoeden. In de eerste plaats varieert de klank van de muziek sterk. Zo zagen we dat Rotterdamse drill aan de ene kant vrij agressieve vormen kent, met de kenmerkende snerpande, onheilspellende beats en duistere klank. Aan de andere kant van het spectrum vinden we echter ook nadrukkelijk meer toegankelijke varianten – waaronder zelfs *salsadrill* – die een veel vriendelijkere toon kennen.

In de tweede plaats valt op dat sommige Rotterdamse drillnummers veel explicieter zijn dan andere. Hierin vallen grofweg drie varianten te onderscheiden. In de eerste plaats zijn er muzieknummers waarin specifieke opponenten expliciet worden uitgedaagd, beledigd of bedreigd. Van dit type drillnummers zijn er binnen dit onderzoek maar enkele de revue gepasseerd. In de tweede plaats bestaan er nummers die worden gericht aan *opps* zonder dat dit voor buitenstaanders duidelijk is. De uitdagingen, beledigingen of bedreigingen worden door de partij waaraan deze gericht zijn – en door het publiek van drill – echter luid en duidelijk ontvangen. De derde categorie wordt gevormd door nummers waarin gewelddadige en criminele imago's worden geclaimd, maar dit niet expliciet wordt gemaakt. Verreweg de meeste nummers in dit onderzoek behoren tot deze laatste (of eventueel de tweede) categorie.

Tot slot valt op dat de centrale thematiek van de Rotterdamse drillers allerm minst eenduidig is. Hoewel geweld wel degelijk een belangrijk thema vormt, blijken drillers in hun muziek ook andere onderdelen van hun *straatkapitaal* nadrukkelijk naar voren te brengen.

Rotterdamse drillrappers op social media

In hoofdstuk 4 lieten we zien dat de Rotterdamse rappers daarnaast bijzonder actief blijken op social media. In veruit de meeste gevallen lijken hun kanalen dienst te doen als podium voor hun muziek. De rappers promoten nieuwe video's en muziek, delen successen en

onderhouden contact met fans. Hun profielen lijken daarmee een belangrijke rol te spelen in de ontwikkeling van hun bekendheid. Opvallend is dat binnen de Rotterdamse scene een grote saamhorigheid valt te ontdekken, voornamelijk – maar zeker niet uitsluitend – tussen rappers uit hetzelfde gebied. Naast ter promotie van hun muziek, gebruiken de drillers hun social mediakanalen voor het delen van allerlei meer alledaagse content. Net als bij de gemiddelde social mediagebruiker vinden we op hun profielen beeldmateriaal van huisdieren, kinderen, maaltijden en *selfies*. In veel gevallen zijn in hun alledaagse posts stijlelementen en symbolen te herkennen die vallen terug te voeren op een specifieke straatcultuur.

Daarnaast vallen in hun presentatie een aantal prominente elementen van de performance van straatidentiteit te herkennen. In de eerste plaats lijken de rappers te zinspelen op hun betrokkenheid bij criminele activiteiten. Door om pinpassen te vragen, drugs aan te bieden of te alluderen op hun contact met politie en justitie meten zij zichzelf een crimineel imago aan. Daarnaast proberen de Rotterdamse drillrappers op social media de indruk te wekken dat zij niet terugdeinzen voor geweld. Aan de hand van stoere poses, uitdagende bijschriften en het in beeld brengen van wapens zinspelen zij op hun bereidheid en gereedheid om geweld te gebruiken. Ook blijkt lokaliteit voor Rotterdamse rappers een belangrijk onderdeel van hun performance van straatidentiteit. Het belang van hun lokale context wordt op social media duidelijk uit het feit dat de jongeren op allerlei creatieve manieren en op verschillende niveaus – waarbij verwijzingen vallen waar te nemen naar gebieden, OV-zones, straten, pleinen, metrostations en parkeerzones – refereren aan de plek die zij zeggen te vertegenwoordigen. Tot slot vormt ook het afzetten tegen politie en justitie een belangrijk onderdeel van de manier waarop zij zichzelf op social media neerzetten.

Als we de manier waarop de Rotterdamse rappers zich online profileren in zijn geheel beschouwen dan valt op dat er grote verschillen bestaan tussen de manieren waarop de rappers zich op verschillende platformen presenteren. Waar Instagram in grote mate dienstdoet als podium voor hun bestaan als artiest, lijkt Snapchat veel meer zicht te geven op de manier waarop de rappers zich als persoon willen presenteren. Op 'Insta' vinden we zodoende voornamelijk content over muziek, terwijl op 'Snap' – naast veel posts over muziek – meer (voor hen) alledaagse zaken in beeld komen. De performance van straatidentiteit blijkt dan ook voornamelijk op dit laatste platform plaats te vinden. Wie enkel Instagram zou gadeslaan zou daarmee weliswaar een goed beeld kunnen vormen van het muzikale aspect van Rotterdamse drill, maar zou essentiële inzichten mislopen over de (online) leef- en belevingswereld van jongeren die zich binnen deze scene begeven

De online drillcultuur van Rotterdam

Om de online drillcultuur te beschrijven hebben we in hoofdstuk 5 aandacht besteed aan muzikale en online provocaties, bedreigingen die op social media worden verspreid en

verschillende manieren waarop drillers proberen elkaars geloofwaardigheid en authenticiteit openlijk in twijfel te trekken. In de voorbeelden die wij online tegenkwamen overheerst de symbolische communicatie van geweld. Ondanks dat de drillers in onze studie op frequente basis gewelddadige en provocerende content online plaatsen en daarin bovendien de suggestie wekken aan deze digitale woorden en claims op de fysieke straat gevolg te gaan geven, blijft het aantal fysieke geweldsincidenten als gevolg van deze online uitingen beperkt.

Om iets meer inzicht te verkrijgen in de rol van drillmuziek in het ontstaan en het verloop van drill beefs hebben we een uitgebreide beschrijving gegeven van het verloop van een drietal beefs waarbij Rotterdamse drillers betrokken waren en waarover in de onderzoeksperiode veel informatie te vinden was. Deze beefs hebben allemaal een andere online-offline dynamiek. In een van deze gevallen liep de online opgelopen beef dermate uit de hand dat er bij een fysieke confrontatie een dodelijk slachtoffer viel. Een belangrijke reden hiervoor is dat beide kampen elkaar troffen op een fysieke locatie. Aan dit incident ging een maandenlange stortvloed aan online provocaties en bedreigingen vooraf, en daarmee lijkt niet zozeer de muzikale component van drill maar eerder het social mediagedrag van de betrokken drillers een belangrijke rol te hebben gespeeld in de escalatie van het conflict. Ook in de andere twee beefs zien we dat drill vooral als achtergrondmuziek geldt en het eerder online interacties of het kiezen van een kant in een bepaald conflict zijn waardoor een ruzie escaleert.

Veel geweld dat door drillers in hun muziek en op hun social media tot uitdrukking wordt gebracht, kan worden gezien als performatief: meer gericht op het communiceren van een gevaarlijk en gewelddadig imago dan op een daadwerkelijke bereidheid tot het plegen van fysiek geweld. Dit is een eerste voorzichtige indicatie dat lang niet al het geweld dat online en via muziek gecommuniceerd wordt ook daadwerkelijk resulteert in geweldsincidenten en dat er van een geweldsgolf onder drillers en drillgroepen waar in de media melding van wordt gemaakt voor de Rotterdamse situatie geen sprake lijkt te zijn. Tegelijkertijd maakt het verloop van de beefs die we in ons onderzoek bespreken inzichtelijk dat er wel een zeker risico gepaard gaat met de muzikale of online performance van geweld.

Rotterdamse drill als entertainment

In hoofdstuk 6 maakten we duidelijk dat in het digitale tijdperk conflicten niet beperkt blijven tot de direct betrokkenen, maar dat er in het geval van drillers een veel groter publiek van fans en andere consumenten van drill online meekijken en zich soms ook mengen in discussies of conflicten. Er blijken op diverse social mediaplatforms verschillende personen die met de door drillers geproduceerde content aan de haal gaan. In sommige gevallen doen zij slechts verslag van actuele of lopende conflicten, maar we zagen ook voorbeelden waarin deze secundaire producenten van content over drill bestaande conflicten uitvergroten of

extra in de spotlight zetten voor views of volgers. De door drillers geproduceerde digitale content, die zeker op platforms als Instagram en Snapchat vluchtig en tijdelijk is, krijgt hiermee een meer permanent karakter en blijft verspreid worden, soms zelfs in bewerkte vorm. Uit ons onderzoek blijkt een zekere markt voor dergelijke door drillers geproduceerde content te bestaan. Dat geldt in het bijzonder voor meer sensationele berichten over drillers of beefs tussen drillers. Online wordt druk gespeculeerd over de authenticiteit van bepaalde drillers of de achtergronden van bepaalde conflicten.

Daarnaast wijzen onze resultaten op andere consumenten van content over drill. Enerzijds herkennen we in comments op social media fans van drillers (of drill in bredere zin), maar we zien ook de nodige gebruikers die drill consumeren die absoluut niet geassocieerd moeten worden als 'fan'. De comments op YouTube en Instagram worden namelijk ook gebruikt om de muziek of de activiteiten van de drillers af te keuren en belachelijk te maken. We zien daarbij ook voorbeelden van drillers die worden uitgescholden, beledigd en bedreigd. Deze afkeuring valt breder waar te nemen: ook vanuit sommige drillrappers zelf en door vertegenwoordigers van de bredere rapscene in Nederland wordt een wezenlijk ander geluid naar voren gebracht dan dat van de Rotterdamse drillers.

Overkoepelende conclusies

Naar aanleiding van de hierboven beschreven uitkomsten van ons onderzoek, hebben we in hoofdstuk 7 een aantal overkoepelende conclusies geformuleerd.

De diversiteit van Rotterdamse drill(ers)

Opvallend is dat beide oevers van Rotterdam in termen van thematiek een eigen stijl van drill lijken te kennen. Waar het centrale thema van drillmuziek op Rotterdam-Zuid overduidelijk geweld betreft, kenmerkt de variant die in Noord, Oost en West wordt vervaardigd zich door een sterke focus op vuurwapens, *ripdeals* en criminele betrokkenheid in bredere zin. Deze bevindingen wijzen erop dat het belangrijk is om drill uit Rotterdam niet als een nieuw en losstaand fenomeen te beschouwen, maar de (muzikale) ontwikkeling van drill te bezien in de bredere context van trends in straatrap en straatcultuur.

Belangrijk om te benadrukken is eveneens dat ondanks de overwegend negatieve beeldvorming over drill in Nederland, deze studie ook positieve aspecten belicht die vallen waar te nemen binnen de drillcultuur. Onze bevindingen laten bijvoorbeeld zien dat de drillers uit Rotterdam samen muziek maken en uitbrengen, elkaars muziek promoten op social media en ook elkaar succes lijken te gunnen. Sterker, we zien voorbeelden van Rotterdamse drillers die hun populariteit gebruiken om andere (Rotterdamse) drillers een platform te bieden om hun muziek uit te brengen en ook een graantje mee te pikken van hun succes. Het overwegend negatieve beeld rondom drill, dat sterk wordt ingegeven door

de vermeende link met fysiek geweld en de beefs tussen drillers, lijkt dus maar een deel van het verhaal te zijn. Bovendien zien we in ons onderzoek dat er ook vanuit enkele drillers zelf en de bredere rapscene in Nederland een tegengeluid valt te horen, met name waar het gaat om de manier waarop geweld in drill wordt gecommuniceerd en in sommige gevallen ook wordt verheerlijkt.

Het belang van ‘clout’: de performativiteit van authenticiteit

Net als in gangsta rap, kan geweld worden gezien als een centraal en zelfs kenmerkend element van drill. De hypergewelddadigheid die wordt gecommuniceerd in de muziek kan wortels in de werkelijkheid hebben, maar moet in het merendeel van de gevallen niet gezien worden als autobiografisch, maar eerder als conventie van het genre.

Paradoxaal genoeg wekken drillers in zowel hun muziek als op social media, met hele expliciete en expressieve verwijzingen naar geweld, wel de indruk dat de hypergewelddadigheid die zij communiceren authentiek is. Studies naar drill uit Chicago en het Verenigd Koninkrijk laten zien dat deze communicatie van ogenschijnlijk authentiek geweld in belangrijke mate ook gezien moet worden als een bewuste strategie van de drillers om aandacht te genereren voor hun muziek. In de hedendaagse online aandachtseconomie symboliseert *clout* het summum van het adagium dat er niet zoiets bestaat als negatieve aandacht. Het opvallende carrièreverloop van de Rotterdamse Qlas en Blacka is in deze zin exemplarisch te noemen: zij wisten de negatieve aandacht voor hun gewelddadige muzikale poses en mogelijke invloed hiervan op steekincidenten in Rotterdam in 2019 om te zetten in dermate veel clout dat hun debuutalbum *Project 24* in 2020 op nummer 1 in de Album Top 100 binnenkwam.

Een contextuele kijk op de relatie tussen drill en (messen)geweld

Dit verkennende onderzoek laat zien dat er van geval tot geval bezien zou moeten worden in hoeverre drill een rol speelt in de totstandkoming of het verloop van conflicten. Daarbij dient een onderscheid aangebracht te worden in of het gaat om drillers die als direct betrokkenen bij een conflict in beeld komen of dat de muziek gemaakt door drillers de aanleiding is voor het ontstaan of de escalatie van een ruzie. Het is, met andere woorden, van belang om een onderscheid aan te brengen tussen de betrokkenheid van drillers zelf en de rol van de muziek gemaakt door drillers. Ook hierin bestaan verschillende gradaties. Het te snel en te gemakkelijk in verband brengen van een (steek)incident met een driller of drillmuziek staat het verkrijgen van een goed en volledig beeld van het geweldsincident in de weg.

Cappen voor clout? De consequenties van de communicatie van geweld

Deze studie geeft vooral zicht op de performatieve aspecten van het geweld in drill uit Rotterdam: op enkele incidenten na blijft het geweld beperkt tot symbolische communicatie in muziek en op social media. De manier waarop drillers zich in muziek en clips presenteren is echter niet zonder risico's. 'Cappen voor clout', oftewel het geven van een overdreven gewelddadige muzikale voorstelling van zaken die niet overeenkomt met de werkelijkheid en die vooral het bewerkstelligen van (online) aandacht tot doel heeft, is niet vrijblijvend. Gevaarlijke en gewelddadige poses in muziek en op social media kunnen namelijk wel resulteren in fysiek geweld. Dit risico wordt vergroot in het geval dat de authenticiteit van drillers publiekelijk in twijfel wordt getrokken, maar met name wanneer de ruziënde partijen elkaar fysiek treffen. Onze studie geeft door de focus op het online gedrag van de drillers vooral een beeld van de manieren waarop zij proberen elkaars geloofwaardigheid als drillers te betwisten door het delen van compromitteerde beelden of informatie, terwijl het in veel gevallen (gelukkig) niet tot een fysieke confrontatie komt.

De resultaten uit dit onderzoek maken nog een ander risico van de communicatie van geweld in muziek en op social media inzichtelijk. De digitale content van de drillers, en met name de gewelddadige uitingen, lijken van vluchtige 'Snaps' en 'Stories' te zijn geworden tot meer permanente en digitaal moeilijk uitwisbare sporen die de potentie hebben om de jonge mensen in deze studie nog jaren te achtervolgen, met grote gevolgen op sociaal, maatschappelijk of juridisch vlak.

Aanbevelingen

Waar de muzikale en digitale content van de Rotterdamse drillers in deze studie een waardevolle inkijk biedt in hun leef- en belevingswereld is het van belang dat deze informatie van een goede duiding wordt voorzien. Om die reden sluiten we deze samenvatting af met een selectie van de aanbevelingen die in hoofdstuk 7 uitgebreid worden toegelicht:

- Doorgrond de lokale context van de gemeente om zicht te krijgen op hoe de plaatselijke drillscene of (online) straatcultuur eruitziet;
- Verdiep je als professional met oprechte interesse als vertrekpunt;
- Maak jongeren bewust van de risico's van een gewelddadige performance in muziek en op social media;
- Vergroot de (online) weerbaarheid van (kwetsbare) jongeren;
- Formeer een integrale online aanpak
- Onderscheid stoerdoenerij van strafbaar gedrag;
- Durf als professional bestaande kaders los te laten.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	4
SAMENVATTING	5
INHOUDSOPGAVE	12
H1 INLEIDING	14
1.1 Een korte (muzikale) geschiedenis van drill	15
1.2 De problematiek rondom drill in Nederland	18
1.3 Huidige studie: onderzoeksvraag en methoden van onderzoek.....	20
1.4 Leeswijzer	22
H2 GEREgistREERDE STEEKINCIDENTEN IN ROTTERDAM (2018-2019)	23
2.1 Onduidelijkheid over de cijfermatige ontwikkelingen	23
2.2 Politieregistraties steekincidenten 2018-2019 in Rotterdam	25
Query en hoeveelheid registraties	26
Leeftijd en geslacht	27
2.3 Aanleiding steekincidenten op basis van politieregistraties	28
2.4 De relatie tussen steekincidenten en drill op basis van politieregistraties.....	32
2.5 Rivaliserende Rotterdamse buurten of wijken.....	34
2.6 De rol van social media.....	36
2.7 Conclusie.....	39
H3 DRILLMUZIEK IN ROTTERDAM	41
3.1 Hoe drill neerdaalde langs de Maas	41
3.2 Rotterdamse drillrappers.....	43
Drillers op de Zuidoever	43
Drillers op de Noordoever.....	52
3.3 Conclusie.....	56
H4 ROTTERDAMSE DRILLRAPPERS OP SOCIAL MEDIA	58
4.1 Social media als podium voor muziek	58
4.2 Social media als podium voor alledaagse zaken	60
4.3 Social media als podium voor de performance van straatidentiteit.....	64
“Breng je ABN, ING en vooral RABO!!!! 🏦”	64
“Al hun shanks zijn nat geen ice tea 🧊”	69
“Rotterdam is zo active dat zelfs chikkies swingen met die shanks 😂😂😂”	72
“Free [...] gepakt voor 3 steekpartijen 🤡”	77
4.4 Conclusie.....	79

H5 DE ONLINE DRILLCULTUUR: PROVOCATIES, BEDREIGINGEN EN BEEFS IN MUZIEK EN OP SOCIAL MEDIA.....	82
5.1 Muzikale en online provocaties.....	83
“We rijden met dingen, klaar om te chingen”	83
“Ff een kijkje nemen”	86
“Sta nu hier chat niet veel!! Bel als je er bent”	89
5.2 Online bedreigingen	91
5.3 Het exposen van drillers	93
“Dit is jullie gangster rapper toch?”	95
“Woow je hebt wijkagent opgeslagen in je tel je bent die ORGIE SNITCH !!!”	98
5.4 Beefs	100
“Fuck je dode mattie”	101
“Ik zeg je eerlijk, ik kan je geen boks geven”	102
“Morgen ben IK Skiffa en mijn loca gaat aan niemand Wacked mij”	104
5.5 Conclusie.....	106
H6 DRILL ALS ENTERTAINMENT: PRODUCENTEN EN CONSUMENTEN VAN ONLINE CONTENT OVER DRILL	108
6.1 Producenten van content over drill.....	108
“Jaajoh heb weer wat sensatie voor jullie”	109
“Hier is het filmpje waardoor de beef heter werd”	111
6.2 Consumenten van digitale content over drill	114
“Free [naam driller]!” versus “Moet ik dit nu serieus nemen?”	114
“Wat is er gaande tussen hun?”	117
6.3 Rappers over de Nederlandse drillscène.....	119
6.4 Conclusie.....	121
H7 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	123
REFERENTIES.....	143
B1 METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING.....	154
B2 VERKLARENDE WOORDENLIJST	161

H1 | INLEIDING

Eind oktober 2020 verschijnt het nummer *De Pier* van de Amsterdamse drillrapformatie 73 De Pijp op YouTube. In zowel het nummer als de bijbehorende videoclip – die halverwege november 2020 ruim 125.000 views telt – wordt op verschillende manieren verwezen naar een incident dat zich in de zomer van 2020 afspeelde op de Scheveningse Pier. Al langere tijd was er sprake van een zogenoemde *beef* – straattaal voor een ruzie of een conflict – tussen twee groeperingen: 24 uit Rotterdam en 73 De Pijp uit Amsterdam. Op 10 augustus 2020 treffen jongeren die zich scharen achter beide groepen zich op de pier van Scheveningen. Deze confrontatie eindigt in een vechtpartij en, afgaande op de beelden die vrijwel direct na het incident via diverse social media verspreid werden, in een schiet- en steekincident. Als gevolg van het steekincident komt de 19-jarige Rotterdammer Cennethson Janga om het leven.

Dit concrete incident werd breed uitgelicht in de media en wakkerde opnieuw een reeds bestaande discussie in Nederland aan over de relatie tussen drillmuziek en geweld, in het bijzonder vormen van geweld waarbij steekwapens worden gebruikt door jongeren. De maatschappelijke aandacht voor drill valt in Nederland terug te herleiden tot de dood van de 18-jarige Amsterdammer Jay-Ronne Grootfaam die op 3 september 2019 in Amsterdam-Zuidoost overleed. Zowel het slachtoffer als de vermeende daders zouden onderdeel uitmaken van twee rivaliserende drillgroepen uit Amsterdam, hetgeen een stortvloed aan mediaberichtgeving – doorgaans met sensationele krantenkoppen¹ – op gang bracht over de invloed van drill op het gewelddadige en criminele gedrag van jongeren (Moussaid, 2020: 4-5).

In het recent verschenen Actieplan² Wapens en Jongeren (2020: 7) wordt gesteld dat er geen statistische relatie is gevonden tussen drillrap en een toename van het aantal steekincidenten. Niet duidelijk wordt echter of er aan deze uitspraak daadwerkelijk een statistische analyse is voorafgegaan of dat deze constatering het gevolg is van de afwezigheid van dergelijke wetenschappelijk onderbouwde inzichten. Bestaande studies laten zien dat de relatie tussen (rap)muziek en geweld meervoudig en complex is (Lauger en Densley, 2018; Stuart, 2019; 2020). Ook empirisch onderzoek naar de bredere relatie tussen social media, straatcultuur en criminaliteit levert geen eenduidig beeld op van de manier waarop deze fenomenen op elkaar inwerken. Hoewel studies uit de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk naar voren brengen dat social media kunnen fungeren als een trigger of katalysator voor fysiek, offline geweld (Patton et al. 2014; Patton et al. 2017; Pyrooz et al. 2015; Moule et al. 2017; Irwin-Rogers et al. 2017; Irwin-Rogers et al. 2018; Lauger en Densley 2018; Urbanik en Haggerty 2018), betogen meer recente studies dat social media ook nieuwe

¹ Zie Moussaid (2020: 5) voor een uitgebreid overzicht.

² Het Actieplan Wapens en Jongeren (2020) is een initiatief van het kabinet, diverse gemeenten, politie, openbaar ministerie en andere strafrechtsketenpartners.

kansen en mogelijkheden bieden voor de-escalatie van conflicten en het vermijden van offline geweld (Stuart, 2019; Lane, 2019).

Ook in Rotterdam bestaan bij verschillende partners binnen de integrale aanpak van jeugdproblematiek zorgen over de opkomst van *drillmuziek*, in het bijzonder in de context van een toename van het aantal steekincidenten en in beslag genomen steekwapens in de afgelopen jaren in de stad. Concreet zien we dit terug in de reactie van burgemeester Ahmed Aboutaleb op vragen van raadslid Joost Eerdmans (Leefbaar Rotterdam). In 2019 zouden er 93 steekincidenten hebben plaatsgevonden in de gemeente Rotterdam, 19 incidenten meer dan in 2018. Bovendien wordt er melding gemaakt van ongeveer 1400 steekwapens die binnen de Eenheid Rotterdam tot medio december 2019 in beslag zijn genomen. Deze cijfermatige ontwikkelingen worden door burgemeester Aboutaleb in de schriftelijke beantwoording van de volgende, voorzichtige duiding voorzien: "De toename in het bezit en het gebruik van messen onder jongeren houden mogelijk verband met de opkomst van drillmuziek in Nederland, waarin ook Rotterdamse rappers actief zijn" (Gemeente Rotterdam, 2019: 3).

Tot op heden blijft de discussie over drillmuziek en geweld beperkt tot veronderstellingen over de vermeende relatie en ontbreekt het aan wetenschappelijk onderzoek naar deze problematiek. In opdracht van gemeente Rotterdam probeert de onderhavige verkennende kwalitatieve studie daarom een bijdrage te leveren aan de kennis over drillrap in Rotterdam en meer inzicht te bieden in de relatie tussen drill, geweld en social media. Voordat we nader ingaan op onze centrale onderzoeksvraag en de gehanteerde kwalitatieve onderzoeksmethoden, geven we op basis van de beschikbare wetenschappelijke kennis en empirische studies allereerst een eerste beschrijving en duiding van het fenomeen drill.

1.1 Een korte (muzikale) geschiedenis van drill

Rond 2010 ontstond in het zuiden van Chicago een subgenre van rapmuziek waarin op hyperbolische wijze verslag werd gedaan van de problematiek rondom gangs en geweld die zich in deze Amerikaanse stad afspeelde: drill. Forrest Stuart (2020) geeft in het recente boek 'Ballad of the Bullet' op basis van achttien maanden etnografisch onderzoek een diepgravende en ingrijpende inkijk in de opkomst en ontwikkeling van drillrap uit Chicago en de bijbehorende online drillcultuur. Stuart (2020: 3) geeft de volgende omschrijving van drill:

"Drill music – which, in slang terms, translates to "shooting music" – is an emerging genre of hyperviolent, hyperlocal, DIY-style gangsta rap that claims to document street life and violent criminality. Through music videos and other social media uploads, these "drill rappers" – often referred to simply as "drillers" – compete on a global stage to prove that they're more ruthless, more delinquent, and more authentic than their competitors" (Stuart, 2020: 3)

Deze beschrijving bevat een aantal facetten die relevant zijn om nader toe te lichten. Allereerst ligt er in de term *drill* een verwijzing naar vuurwapengeweld besloten, iets dat aansluiting vindt bij de bredere classificatie van dit genre als "*hyperviolent*". Het geweld dat naar voren komt in drill heeft volgens de omschrijving van Stuart (2020: 3) bovendien een zekere relatie met de realiteit en de muziek zou op authentieke wijze verslag doen van het harde, gewelddadige leven op straat in Chicago. Bovendien zou er een zekere *hyperlokaliteit* doorklinken in drill, met veelvuldige verwijzingen naar de ervaringen van drillers in hun eigen buurten, wijken of postcodes. Ten slotte kenmerkt drill zich door een 'Do It Yourself'-manier van werken ("*DIY-style*"), waarbij jongeren de muzikale productie, opname, bewerking en digitale verspreiding voor eigen rekening nemen.

Op basis van de bovenstaande kenmerken kan drillmuziek worden beschouwd als een opkomende, eigentijdse variant van *gangsta rap*. Dit meest controversiële subgenre van hiphop ontstond in de jaren tachtig aan de Westkust van de Verenigde Staten en gaf, net als drill tegenwoordig doet, een rauwe inkijk in het Amerikaanse straatleven te midden van gangs, geweld en criminaliteit (Kitwana, 1995; Perkins, 1996; Quinn, 2005). Onder invloed van de commercialisering van rapmuziek zijn deze lokale verhalen van en over de straten van de Amerikaanse achterstandswijken vanaf het einde van de jaren tachtig de wereld over gegaan. Een bijzondere rol is hierbij weggelegd door het klassieke gangsta rap album 'Straight Outta Compton' (1988) van N.W.A. (Niggaz With Attitude). Quinn (2005: 77-89) spreekt in deze context zelfs over de commodificatie van Compton: het hyperlokale Amerikaanse gangleven en het daarmee gepaarde geweld en criminaliteit verwerd tot een product dat op mondiale schaal bij allerlei consumenten gretig aftrek vond (Hayward, 2004: 170; Ilan, 2015: 121).

De wereldwijde populariteit van gangsta rap werd voor een belangrijk deel ingegeven door de gepercipieerde authenticiteit van de artiesten (Harkness, 2013: 155). Deze authenticiteit wordt in rapmuziek vaak gevangen in een van de mantra's van het genre: *keeping it real* (Cutler, 2003; Roks, 2020). Deze *realness* lijkt in rapmuziek vooral ingegeven te worden door de vraag of de rappers nog voldoende verbonden zijn met 'de straat' waar deze cultuur oorspronkelijk vandaan komt (Lauger en Densley, 2018: 820). Om die reden kan rapmuziek worden geïnterpreteerd als *identity art*, waarbij de waargenomen authenticiteit van de kunstenaar prevaleert boven de kwaliteit van zijn of haar muzikale output (Lauger en Densley, 2018: 819-820).

Over de pioniers van de Amerikaanse gangsta rap bestaat het beeld dat zij het summum vertegenwoordigden van *street credibility* (Cutler, 2003; Balaji, 2012), in het bijzonder omdat zij naast artiesten ook gangleden zouden zijn die hun eigen ervaringen terug lieten komen in hun muziek. Er zijn echter auteurs die menen dat de relatie met de straat en gangs voor een aantal van deze rappers meer genuanceerd lag. Zo beschrijft Chang (2005: 302) dat de gezichtsbepalende gangsta rappers Ice Cube en Dr. Dre van N.W.A. wel opgroeiden in een wijk waar een gang actief was, maar dat zij zelf geen actieve gangleden waren. Ook Harkness (2013) en Quinn (2005) betogen dat veel van de eerste gangsta rappers vooral perifere

relaties hadden met gangeden en dat hun teksten in veel gevallen als verre van autobiografisch moeten worden gezien. Wel gaf het opgroeien in buurten waar criminaliteit welig tierde, onder andere vanwege de aanwezigheid van gangs, hen de mogelijkheid om hun teksten een zweem van authenticiteit mee te geven door deze te doordrenken met details van de hen omringende straat- en gangculturen (Harkness, 2013: 155).

Het is belangrijk om op te merken dat de gewelddadige thematiek van gangsta rap niet alleen beschouwd moet worden als *a message from the streets*. De commercialisering van rapmuziek maakte namelijk dat platenlabels begonnen in te spelen op de behoefte aan authentieke straatverhalen van rappers, met als gevolg dat (gangsta) rap vooral ook verwerd tot "*a message from the suits*" (Hagedorn, 2008: 142). Deze sociaal-culturele bakermat van rap heeft een muzikale cultuur voortgebracht waarin *bragging and boasting* en verhalen over criminaliteit en geweld worden beschouwd als conventies van het genre, vergelijkbaar met de manier waarop dat gebeurt in actiefilms uit Hollywood (Stoia et al., 2018; Roks, 2020).

Naast het benoemen van de historische wortels van de Amerikaanse gangsta rap, verdient ook de muzikale invloed van *trap music* op het ontstaan van drill aandacht. In de vroege jaren 2000 ontstond in het zuiden van de Verenigde Staten *trapmuziek*, een subgenre waarin net als gangsta rap de thematiek van straat- en gangculturen doorklinkt (Kaluža, 2018: 24). De muziekvorm ontleent zijn naam aan het Amerikaanse straattaalwoord voor drugs dealen – *trapping* – dat het meest dominante thema vormt binnen de teksten van trapnummers. Omdat een aantal rappers uit Atlanta binnen hun teksten zo gefocust was op het minutieus beschrijven van de drugshandel en de bijbehorende levensstijl, werden zij door zowel fans als critici omgedoopt tot [traprappers](#). Deze traprappers beschrijven in hun teksten hoe zij succesvol opereren binnen het drugscircuit en hoe zij hun 'verdiende' geld vervolgens [spenderen](#) aan materiele zaken als dure kleding, sieraden en auto's.

Trap heeft vooral in sonische en muzikale zin veel invloed uitgeoefend op de opkomst van drill. Met name de onheilspellende beats die kenmerkend zijn voor drillnummers hebben veel weg van wat we kennen als *trap beats* (Ilan, 2020: 2; Stuart, 2020: 223-224). Hoewel beide subgenres van straatrap muzikaal in elkaars verlengde liggen, valt een wezenlijk verschil in thematiek te onderscheiden. Waar binnen trapmuziek het beschrijven van de drugshandel centraal staat, zouden drillrappers zich nadrukkelijk focussen op geweld. Rappers uit Chicago – een stad die bekendstaat om de hoge moordcijfers en gangactiviteiten – beschreven in hun teksten de moeilijke en gevaarlijke omstandigheden waarin zij opgroeiden. Naast de vermeende focus op geweld, wordt drillmuziek gekenmerkt door het expliciete en expressieve karakter (Pinkney en Robinson-Edwards, 2018: 107; Fatsis, 2019: 1302). In [teksten](#) van drillrappers worden gewelddadigheden regelmatig tot in detail beschreven en in [videoclips](#) worden wapens prominent in beeld gebracht.

Het nummer [I Don't Like](#) van Chief Keef uit 2012 is een belangrijke aanjager geweest voor de bekendheid en populariteit van drillmuziek bij een groter publiek en stond, samen met het

succes van andere rappers uit Chicago zoals Lil Durk, Fredo Santana en Lil Reese, aan de basis van de mondiale verspreiding van drill (Pinkney en Robinson-Edwards, 2018: 107). Al snel maakte de muziekvorm de oversteek naar Londen, waar met name zwarte, kansarme jongeren – geïnspireerd door hun Amerikaanse evenbeelden – begonnen met het maken van zogenaamde [UK drill](#) (Pinkney en Robinson-Edwards, 2018: 107; Fatsis, 2019: 1302; Ilan, 2020: 2)³. Hoewel UK drill wordt gekenmerkt door vergelijkbare trap-achtige beats, een duistere sfeer en een focus op geweld, kent het ook nadrukkelijk een aantal onderscheidende elementen ten opzichte van de Amerikaanse variant. Zo is in de Britse vorm van drill geen autotune⁴ te horen en is UK drill muzikaal sterk beïnvloed door *grime*, een muziekgenre dat in de jaren voor de opkomst van drill in het Verenigd Koninkrijk [mateloos populair](#) was (en [nog steeds](#) is) (Ilan, 2012). Een aantal Londense rappers [betoogt](#) dat UK drill zelfs zo onderscheidend is ten opzichte van het Amerikaanse origineel, dat een nieuwe naam voor het genre op zijn plaats zou zijn. In de praktijk blijkt het sowieso lastig om in elkaar overvloeiende muziekstijlen goed van elkaar te onderscheiden⁵, zoals mooi in beeld wordt gebracht in de Britse documentaire [LDN](#).

Wat drill uit Chicago en UK drill bovendien met elkaar gemeen hebben, is de bredere ophef die de muziek veroorzaakt, in het bijzonder in relatie tot geweld onder gangs en jongeren. In Chicago werd drill gekoppeld aan schietincidenten en moorden tussen rivaliserende gangs en werd de meer algemene vrees uitgesproken dat de jeugd van Chicago gewelddadig werd door drill (Pinkney en Robinson-Edwards, 2018: 107). Anders dan dat de vertaling van de term *drill* als "*shooting music*" misschien doet vermoeden, werd de opkomst van drill in het Verenigd Koninkrijk vooral gerelateerd aan een toename in (dodelijke) incidenten met [messen](#) (Hancox, 2018; Fatsis, 2019; Ilan, 2020). Deze maatschappelijke ophef heeft erin geresulteerd dat UK drillvideo's werden verwijderd van YouTube en het UK drillers zelfs werd verboden om bepaalde woorden te gebruiken (Fatsis, 2019; Ilan, 2020).

1.2 De problematiek rondom drill in Nederland

Drill mag sinds september 2019 ook in Nederland rekenen op de nodige publieke belangstelling, vooral vanwege het geweld (met messen) onder jongeren dat hiermee in verband wordt gebracht. De zorg rondom het geweld onder jongeren lijkt zich vooral te concentreren op de betrokkenheid bij steekincidenten en de (vermeende) verjonging van de daders en slachtoffers (Van Hulzen, 2020a). De NOS geeft in een bericht dat op 20 maart

³ Omdat de drillmuziek die de afgelopen jaren de kop opsteekt in Nederland met name geïnspireerd lijkt op de Britse variant, wordt in deze bespreking vooral UK drill besproken. Aanwijzingen voor het feit dat Nederlandse drill zijn inspiratie ontleent aan UK drill zijn te vinden in [de muzikale overeenkomsten](#), [de gelijkende uiterlijke stijlen](#), [de collabo's \(samenwerkingen\) tussen Britse en Nederlandse rappers](#) en [uitspraken van Nederlandse drillartiesten](#).

⁴ Autotune is software waarmee stemmen en instrumentale muziek kunnen worden vervormd.

⁵ Het besef van deze fluiditeit is belangrijk omdat de manier waarop in de media wordt omgesprongen met het label 'drill' in sommige gevallen discutabel lijkt. Ook spelen rappers zelf met dit label, om mee te liften op de populariteit van drillmuziek.

2020 online verschijnt zicht op de cijfermatige ontwikkeling in absolute zin van minderjarige verdachten en slachtoffers van steekincidenten (Van Hulzen, 2020a). Op basis van cijfers die door de NOS bij de Nationale Politie werden opgevraagd, wordt bericht dat het aantal minderjarige verdachten van messteekincidenten de afgelopen drie jaar zou zijn verdubbeld, van 160 jongeren in 2017 naar 380 in 2019. Een verdubbeling zou zich ook hebben voorgedaan onder minderjarige slachtoffers: van 100 in 2017 naar 200 in 2019. Ondanks dat hier sprake lijkt van een duidelijke toename van het messengeweld onder jongeren, wordt in het recent verschenen Actieplan Wapens en Jongeren (2020: 5) gesteld dat er op basis van politiecijfers niet met zekerheid valt vast te stellen of er sprake is van een toenemende trend van steekincidenten onder jongeren (Actieplan Wapens en Jongeren, 2020: 5). Zonder concreet te worden over het aantal steekincidenten dat zich per jaar voordoet, wordt gesteld dat er de afgelopen zes jaar een "grillig maar stabiel patroon van 50 tot 140 steekincidenten per maand" valt waar te nemen (Actieplan Wapens en Jongeren, 2020: 5). Wel wordt er beschreven dat het aantal in beslag genomen messen sinds 2018 aanzienlijk is toegenomen (Actieplan Wapens en Jongeren, 2020: 6).

In beschrijvingen en duidingen van de opkomst van drill in Nederland in de media wordt onder andere de vraag opgeworpen in hoeverre er sprake is van een [causaal verband](#) tussen het recente messengeweld en (de opkomst van) drillmuziek en, iets breder, naar de negatieve invloed op jongeren vanwege "de verheerlijking van wapens en geweld door drillrap groepen" (Actieplan Wapens en Jongeren, 2020: 7). Deze actuele ophef voor drill bouwt voort op een al langer waarneembare negatieve (onder)toon in de discussie over hiphop in het publieke debat (zie, onder andere, Vughts, 2020). Hierbij lijkt de media-aandacht vooral uit te gaan naar "criminele rappers" (Vughts, 2020) en is er weinig ruimte voor de nuance die wel valt terug te lezen in het academische debat over hiphop in Nederland (De Roest, 2017; Goverts en Roks, 2020), de positieve invloeden van muziek op jongeren (Van Bohemen, Den Hertog en Van Zoonen, 2017) of het tot op heden nog te weinig benutte potentieel van hiphop als verbinding tussen maatschappelijke groepen of instituties (Van Beekhoven, 2020).

De afgelopen decennia heeft hiphop aan populariteit gewonnen en zo definitief voet aan de grond gekregen. Sinds 2017 is hiphop zelfs officieel het meest dominante genre in de Verenigde Staten, waarmee het de jarenlange dominantie van rockmuziek doorbrak. Ook in Nederland is hiphop niet meer weg te denken uit de hitlijsten. Vanaf 2017 behoren Nederlandse hiphoppers als Frenna, Lil Kleine, Bizzy en Boef steevast tot de top 10 artiesten met de meeste streams op muziekdienst Spotify en is het genre uitgegroeid tot de meest populaire muziekstroming onder jongeren (De Roest, 2017; Duijsings en Van Niekerk, 2018). Met name het subgenre straatrap (of *gangsta rap*) toont zich daarbij – in het bijzonder onder jonge luisteraars – buitengewoon populair.

De maatschappelijke ophef en zorg rondom drill – als meest recente vorm van deze straatrap – in Nederland valt volgens het recent verschenen Actieplan Wapens en Jongeren (2020: 7) te herleiden tot "enkele opvallende incidenten waarbij drillrap een rol speelde". Naar één van

deze incidenten – het steekincident met dodelijk afloop op de pier in Scheveningen in augustus 2020 – werd door ons in de inleiding van dit hoofdstuk reeds kort verwezen. Het eerste incident dat in Nederland in verband met drillmuziek werd gebracht dateert van begin september 2019. In Amsterdam Zuidoost werd op 3 september 2019 de toen 18-jarige Jay-Ronne Grootfaam [doodgestoken](#) met een kapmes. Zowel Grootfaam (rapnaam [RS](#)) als zijn belagers hielden zich bezig met het vervaardigen van drillmuziek en de rivaliteit tussen hun drillrapcollectieven – respectievelijk FOG ('Fully op Gevaar') en KSB ('KikkensteinBende') – werd voorafgaand aan de [moord](#) breed uitgemeten in [rapnummers](#)⁶ van beide groepen. Verdachten Yamanney A. en Alexio F. (met de vermeende rapnamen [Wouter22](#) en [GreyK](#)) zouden behoren tot een criminele jeugdgroep die al vanaf 2015 in beeld is bij de politie en wordt gelinkt aan 24 [misdrijven](#) als ernstig geweld, inbraak, diefstal, bedreiging en straatroof.

Een ander messengeweldsincident dat in de media gelinkt is aan drill betreft de dodelijke [steekpartij](#) waarbij de toen 20-jarige Bilal Aydin op 21 december 2019 in Den Haag het leven liet. De verdachten van de moord zijn gelieerd aan of lid van de Haagse drillrapgroep [SK6](#) – of SK16 – en zouden op het moment van het incident bepak met machetes op de terugweg zijn van opnames van een [clipshoot](#). De dood van Bilal volgde op een ruzie eerder op de dag – waarbij de neef van Bilal werd lastiggevallen. Van eerdere spanningen of een conflict dat direct kon worden gerelateerd aan drill was echter geen sprake.

1.3 Huidige studie: onderzoeksvraag en methoden van onderzoek

De concrete steekincidenten, maar ook de meer algemene beeldvorming over jongeren en steekwapens op zowel de fysieke als digitale straten van Rotterdam, baren verschillende partners binnen de integrale aanpak van jeugdproblematiek in Rotterdam zorgen. Dit lijkt deels te wijten aan het ontbreken van een goede duiding van de dynamiek van dit fenomeen, mede omdat we te maken hebben met een relatief nieuwe werkelijkheid waarin jongeren navigeren tussen muzikale, online en offline ruimtes. Meer inzicht in deze dynamiek en het bredere fenomeen is om die reden vereist, in het bijzonder ook om ketenpartners beter toe te rusten op de uitvoering van hun werkzaamheden. Een wetenschappelijk onderzoek naar de precieze dynamiek kan dienen als onderlegger voor de aanpak van de eerder beschreven problematiek. Om in deze kennisbehoefte te voorzien is het doel van dit onderzoek om een beter beeld te geven van het fenomeen van drill in Rotterdam en om in het bijzonder meer inzicht te verkrijgen in de relatie tussen drill, geweld en social media. De volgende onderzoeksvraag staat in dit onderzoek centraal: *Hoe ziet de drillrapcultuur in Rotterdam eruit en wat is hierbij de rol van geweld en social media?*

⁶ Op YouTube zijn veel video's te vinden waarin jongeren die straatrap – en met name ruzies tussen rappers – op de voet volgen, een overzicht geven van wat zich tot nu toe heeft afgespeeld binnen een specifieke casus. Niet alle beweringen in deze video's worden ondersteund door feiten, waardoor niet alle informatie even betrouwbaar is. De verzameling van fragmenten en nieuwsberichten die in de video's te zien zijn, tonen zich vaak echter bijzonder behulpzaam bij het doorgronden van wat zich in bepaalde zaken heeft afgespeeld.

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden is er tussen januari en oktober 2020 een verkennende, kwalitatieve studie verricht. We hebben hierbij gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden- en bronnen. De belangrijkste pijler van deze studie bestaat uit een netnografisch onderzoek dat tussen maart en september 2020 op verschillende social mediaplatforms werd verricht. De term netnografie werd geïntroduceerd om te verwijzen naar een manier om de centrale principes van etnografisch onderzoek toe te passen op het bestuderen van digitale gegevens die openbaar op het internet worden gedeeld (Kozinets, 2002; Kozinets, 2015: 79; Costello, et al., 2017). Op de social mediaplatforms Instagram en Snapchat werden onder de naam *@Crimin010gen* verschillende drillers⁷ uit Rotterdam gevolgd en werd het online gedrag op deze accounts tussen maart en september 2020 dagelijks geobserveerd. Bovendien werd in dezelfde periode geobserveerd in verschillende groepen over drill op Telegram Messenger.⁸ In deze periode werden in totaal 2.600 schermafbeeldingen en -video's verzameld. Ten slotte werden ook allerlei andere digitale artefacten van deze Rotterdamse drillrappers bestudeerd, zoals de door hen gemaakte en uitgebrachte muziek op Spotify en YouTube.

Daarnaast is er in dit onderzoek getracht om een beter beeld te krijgen van de geregistreeerde werkelijkheid van de steekincidenten in Rotterdam. In maart 2020 berichtte de NOS dat er in Rotterdam sprake zou zijn van een toename van 19 steekincidenten in 2018 naar 36 in 2019. Deze cijfers zouden vanwege de afwezigheid van een centrale registratie handmatig uit de systemen van de politie-eenheid Rotterdam zijn gehaald. Omdat er op basis van de berichtgeving over deze cijfers niets kon worden gezegd over een mogelijke relatie met de opkomst van drill in Rotterdam is begin april 2020 toestemming gevraagd aan het College van Procureurs-General om in het kader van wetenschappelijk onderzoek de aard, achtergronden en mogelijke motieven van deze incidenten nader te bestuderen. In juni 2020 werd hiervoor toestemming gegeven, waarna in juli 2020 een analyse kon worden verricht van 56 politieregistraties van steekincidenten die zich in Rotterdam in de jaren 2018 en 2019 hebben voorgedaan.⁹ Bovendien kregen wij inzage in een vertrouwelijke rapportage over steekincidenten in de periode 2018-2020 in Rotterdam, verricht door onderzoekers van de DRIO (DRIO, 2020).

Aanvankelijk was het de bedoeling om in het kader van dit onderzoek ook Rotterdamse jongeren te interviewen over muziek en geweld, zowel in groepsverband als individueel. De intelligente lockdown van 15 maart 2020 maakte het tot begin juli 2020 volgens ons niet mogelijk om op een veilige en ethisch verantwoorde manier interviews af te nemen met jongeren. Wel is er in samenwerking met Stichting JOZ begin juli een korte online enquête

⁷ In deze studie gebruiken we de term 'drillers' voor rappers uit Rotterdam die zichzelf presenteren als driller, bijvoorbeeld omdat ze nummers maken waarin ze naar zichzelf verwijzen als driller of die op andere manieren in hun muziek of via social media benoemen dat zij drillers zijn.

⁸ In bijlage 1 lichten we nader toe hoe we te werk zijn gegaan, inclusief een beschrijving van hoe we zijn omgegaan met enkele ethische vragen die rijzen tijdens dergelijke vormen van online onderzoek.

⁹ We lichten het verschil tussen de in de media gecommuniceerde cijfers en de registraties die wij in dit onderzoek hebben geanalyseerd in hoofdstuk 2 nader toe.

via Instagram Stories verspreid. De negen vragen van deze poll werden gemiddeld door bijna 200 Rotterdamse jongeren beantwoord.¹⁰ Ten slotte hebben we in de laatste fase van dit onderzoek ook nog achtergrondinterviews afgenomen met een aantal wijkagenten, reclasseerders, een stadsmarinier en twee onderzoekers van de politie om onze voorlopige bevindingen en indrukken te bespreken. De inzichten van deze professionals hebben we vooral gebruikt in het formuleren van onze aanbevelingen.

1.4 Leeswijzer

In het volgende hoofdstuk beginnen we met een analyse van de door ons bestudeerde politieregistraties. Naast een kritische beschouwing van de beschikbare cijfermatige overzichten rondom steekincidenten, geven we op basis van de informatie in de politieregistraties een beeld van de achtergronden van de steekincidenten. In het bijzonder besteden we hierbij aandacht aan de relatie met drill en social media. In hoofdstuk 3 volgt een uitgebreid beeld van drill in Rotterdam. We schetsen kort hoe drillmuziek in Rotterdam terecht kwam, maar geven vooral een overzicht van welke drillrappers in de verschillende delen van de stad actief zijn, wat hun bereik is en wat we zien en horen in hun muziek. Hoofdstuk 4 geeft een beschrijving van de verschillende manieren waarop de drillers zichzelf presenteren op Instagram en Snapchat

In hoofdstuk 5 staat de muzikale en online communicatie van geweld door drillers centraal. We besteden aandacht aan het steekincident waar we deze inleiding mee begonnen en andere beefs tussen drillartiesten die in de context van dit onderzoek relevant zijn. De focus van het laatste hoofdstuk richt zich niet zozeer op drillrappers uit Rotterdam, maar op anderen die met de door hen geproduceerde digitale content aan de haal gaan en zo een belangrijke bijdrage leveren aan de zichtbaarheid van geweld en conflicten tussen drillrappers. We besluiten met een conclusie waarin we de belangrijkste, overstijgende bevindingen van dit verkennende onderzoek presenteren, praktische beleidsaanbevelingen formuleren en enkele suggesties doen voor vervolgonderzoek.

In de hoofdstukken 3 tot en met 6 proberen we een zo goed mogelijk beeld te schetsen van de (online) drillcultuur in Rotterdam. Waar mogelijk proberen we de drillers uit deze studie 'zelf' aan het woord te laten in de voor hun kenmerkende *slang* en online beeldtaal. Dit heeft consequenties voor de leesbaarheid, in het bijzonder voor lezers die niet zijn ingevoerd in straattaal. We lichten specifieke frequent gebruikte woorden uit de (online) drillcultuur zoveel mogelijk toe in de lopende tekst of proberen op een andere wijze de duiding van de uitspraken of strekking van de boodschap van de drillers zo duidelijk mogelijk over te brengen. Ten slotte geven we in een verklarende woordenlijst in bijlage 2 een overzicht van de meest gebruikte termen uit deze studie. Met het gebruik van hyperlinks proberen we waar mogelijk aanvullend beeld te geven bij de tekst in dit rapport.

¹⁰ Voor meer informatie over de enquête: zie bijlage 1.

H2 | GEREGISTREERDE STEEKINCIDENTEN IN ROTTERDAM (2018-2019)

In dit hoofdstuk staan de geregistreeerde steekincidenten centraal die zich hebben voorgedaan in Rotterdam in 2018 en 2019. Voordat we ingaan op wat er in deze politieregistraties van steekincidenten naar voren komt, staan we eerst stil bij cijfers over steekincidenten in Nederland en Rotterdam. Vervolgens geven we een beschrijving van de door ons bestudeerde registraties en belichten we enkele opvallende zaken. Middels deze analyse van 56 politieregistraties over steekincidenten proberen we een antwoord te geven op de vraag in hoeverre er relaties vallen waar te nemen tussen het geweld met messen in Rotterdam in 2018 en 2019 en drillmuziek, beefs tussen drillers, conflicten tussen jongeren uit Rotterdamse buurten of wijken en, ten slotte, wat deze registraties ons leren over de rol van social media in het ontstaan of verloop van deze steekincidenten.

2.1 Onduidelijkheid over de cijfermatige ontwikkelingen

De kop van een artikel in de Volkskrant van eind oktober 2019 luidt: "Zit drillrap achter de recente geweldsgolf onder jongeren?" (Bahara, 2019). Voordat we nader ingaan op het belichten van de rol van drill op het geweld onder (Rotterdamse) jongeren is het belangrijk om eerst inzichtelijk te krijgen of er wel gesproken kan of moet worden over "een recente geweldsgolf". Allereerst is het namelijk goed om te benoemen, zoals Van der Laan, Pleysier en Weerman (2020) recentelijk lieten zien, dat er zich op het gebied van jeugdcriminaliteit sinds 2007 enkele positieve ontwikkelingen voordoen. De auteurs laten zien dat niet alleen de geregistreeerde criminaliteit onder jongeren sinds 2007 afneemt, maar dat een vergelijkbare dalende trend, zij het in mindere mate, eveneens valt waar te nemen op basis van slachtofferstudies en zelfrapportages onder jongeren (Van der Laan, Beerthuizen en Goudriaan, 2017). Wel benoemen zij dat de meest recente politiecijfers (over 2019 en 2020) in vergelijking met het jaar 2018 een lichte toename laten zien. Volgens Van der Laan et al., (2020: 119) kan hier sprake zijn van "bepaalde registratie-effecten, of van kleine, 'toevallige' schommelingen", maar deze stijging zou ook indicatief kunnen zijn voor een voorlopig einde van de daling in de jeugdcriminaliteit.

Specifiek besteden Van der Laan et al. (2020: 119) aandacht aan een "toename van betrokkenheid van jongeren bij steekincidenten in de afgelopen twee jaar", oftewel vanaf het jaar 2018. De Nationale Politie plaatst op 20 maart 2020 een bericht op haar website met als kop "Meer jongeren betrokkenen bij messteekincidenten". Opmerkelijk is dat in het bericht geen concrete cijfers worden genoemd en dat wordt volstaan met het benoemen van "een toename van het aantal geregistreeerde messteekincidenten in de laatste jaren". Wel wordt toegelicht dat cijfers over incidenten met messen waar minderjarigen bij betrokken zijn niet eenvoudig te herleiden vallen uit het registratiesysteem van de politie:

De politie registreert dergelijke incidenten op verschillende manieren, afhankelijk van de zwaarte van het incident. Dat betekent dat elke andere zoekvraag leidt tot andere cijfers. Omdat in deze overzichten dezelfde zoekvraag is gebruikt voor meerdere jaren, is het wel mogelijk om trendmatige conclusies te trekken.

(<https://www.politie.nl/nieuws/2020/maart/20/00-meer-jongeren-betrokken-bij-messteekincidenten.html>, laatst bezocht op dinsdag 10 november 2020).

In het recente Actieplan Wapens en Jongeren wordt eveneens beschreven dat er op basis van politiecijfers niet met zekerheid valt vast te stellen of er sprake is van een toenemende trend van steekincidenten onder jongeren (Actieplan Wapens en Jongeren, 2020: 5). Dit komt doordat politiecijfers geen absoluut gegeven zijn, er kwalitatieve correcties worden doorgevoerd in de politiesystemen door het verwijderen van dubbele registraties of het aanpassen van delictcodes en omdat er sprake zou zijn van een "na-ijl effect" waarbij in sommige gevallen pas na verloop van tijd aangifte wordt gedaan.

Met deze voorzichtigheid wordt in het Actieplan Wapens en Jongeren (2020: 5) beschreven dat de absolute aantallen "indicatief" zijn. Een analyse van de steekincidenten over de afgelopen zes jaar zou een grillig maar stabiel patroon laten zien, "ongeacht de leeftijd van de betrokken daders" (Actieplan Wapens en Jongeren, 2020: 5). Wel wordt er gesignaleerd dat er in de categorie jonge verdachten – een categorie waar zowel minderjarigen als jongvolwassenen tot 23 jaar onder vallen – vanaf 2017 op landelijk niveau een lichte toename van betrokkenheid bij steekincidenten kan worden waargenomen. Bovendien zou er een sterkere stijging zijn in de leeftijdsgroep van 0 tot 17 jaar dan in de groep jongvolwassenen (Actieplan Wapens en Jongeren, 2020: 5). Ondanks het gebrek aan concrete cijfers op jaarbasis en het voorbehoud dat moet worden aangebracht vanwege registratie- en meetproblemen die inherent zijn aan de politiesystemen, lijkt er met andere woorden wel degelijk sprake van een toename van het aantal steekincidenten waar minderjarige jongeren als verdachte bij betrokken zijn.

In de context van het onderhavige onderzoek is het vooral van belang om te zien hoe het in Rotterdam is gesteld met de ontwikkeling van het aantal steekincidenten onder jongeren. Op verzoek van de NOS zou de politie-eenheid Rotterdam handmatig alle steekincidenten uit 2018 en 2019 hebben nagelopen (Van Hulzen, 2020b). Een woordvoerder licht in het bericht op de website van de NOS toe dat "er is gekeken of de incidenten daadwerkelijk steekincidenten waren, naar de leeftijd van de stekende verdachte en of het steekvoorwerp een mes betrof". In 2019 werden 36 steekincidenten onder minderjarigen in Rotterdam geregistreerd, een verdubbeling ten opzichte van de 18 in het jaar 2018. Cijfers van voor 2018 konden volgens de woordvoerder niet worden gegenereerd, waardoor het de vraag blijft of er daadwerkelijk gesproken kan worden van een stijging. Met enige voorzichtigheid beschrijft de Rotterdamse politie dat er ook ten opzichte van de periode voor 2018 sprake zou zijn van een stijging (Van Hulzen, 2020b).

Meer recente cijfers over het aantal steekincidenten in Rotterdam vinden we terug in de 'Voortgangsbrief aanpak steekincidenten' (Gemeente Rotterdam, 2020). In deze voortgangsbrief wordt beschreven dat er in de eerste negen maanden van 2020 door de politie 69 steekincidenten werden geregistreerd in de gemeente Rotterdam (zie tabel 1). In 2018 en 2019 ging het respectievelijk om 74 en 93 steekincidenten. Naast deze steekincidenten wordt er ook een overzicht gegeven van de hoeveelheid geregistreeerde verdachten van steekincidenten, inclusief een onderverdeling naar verschillende leeftijdscategorieën. Het aantal minderjarige verdachten (12 tot 17 jaar) betreft 12 in 2018, 21 in 2019 en 16 in de eerste negen maanden van 2020. Tabel 1 illustreert dat in vanaf 2018 het merendeel van de verdachten van de steekincidenten 18 jaar of ouder is.

Tabel 1: Aantal steekincidenten en geregistreeerde verdachten in Rotterdam 2018-2020

	2018	2019	2020 (t/m 30-09-2020)
Steekincidenten	74	93	69
Verdachten 12-17 jaar	12	21	16
Verdachten 18-24 jaar	13	11	8
Verdachten 25 jaar en ouder	41	48	42

De bovenstaande cijfermatige overzichten van geregistreeerde incidenten met steekwapens maken een aantal zaken inzichtelijk. Met enige voorzichtigheid zou kunnen worden gesteld dat er de afgelopen jaren sprake lijkt van een stijging van het aantal messteekincidenten onder (minderjarige) jongeren, een ontwikkeling die zowel op landelijk niveau kan worden waargenomen als in Rotterdam. Tegelijkertijd illustreert het voorgaande dat het lastig is om hier verregaande conclusie aan te verbinden, simpelweg omdat deze cijfers handmatig uit de registratiesystemen van de politie zijn gehaald en andere zoekvragen – door de politie ook wel aangeduid als *query's* – andere resultaten genereren en daarmee ook kunnen resulteren in andere cijfers.

2.2 Politiregistraties steekincidenten 2018-2019 in Rotterdam

Om in het onderhavige onderzoek iets te kunnen zeggen over de manier waarop drill – of social media en straatcultuur – een rol speelt bij de (toegenomen) steekincidenten in Rotterdam hebben wij een analyse verricht van de geregistreeerde steekincidenten¹¹ in Rotterdam uit 2018 en 2019. In het vervolg van dit hoofdstuk geven we een beeld van deze registraties. We beginnen met het toelichten van de query en de hoeveelheid registraties over 2018 en 2019 die deze zoekvraag heeft opgeleverd. Alvorens in de volgende paragraaf dieper in te gaan op wat er op basis van de informatie in deze registraties valt te zeggen over de aanleiding van deze steekincidenten, geven we eerst een overzicht van de hoeveelheid verdachten, hun leeftijden en geslacht. Waar mogelijk – en relevant – complementeren of contrasteren we deze inzichten met de resultaten van een eerdere analyse van

¹¹ Zie hoofdstuk 1 voor een nadere toelichting van de manier waarop toestemming werd verkregen om deze gegevens in het kader van wetenschappelijk onderzoek in te zien en te analyseren.

steekincidenten onder jongeren in Rotterdam in de periode 2018-2020, verricht door onderzoekers van de DRIO (Team Analyse en Onderzoek) van politie Rotterdam (DRIO, 2020).

Query en hoeveelheid registraties

De registraties die in het kader van deze studie zijn bestudeerd zijn het product van dezelfde query – met dezelfde codes en steekwoorden – als in een eerder verricht onderzoek van de DRIO. In dat onderzoek werd gestart met een brutolijst van registraties die afkomstig was van de afdeling Control van politie-eenheid Rotterdam en waarvan de incidenten moesten voldoen aan een query¹² waarbij werd gekeken naar de volgende categorieën – ook wel maatschappelijke klassen genoemd (DRIO, 2020: 9) – uit het politiesysteem Basis Voorziening Handhaving (BVH): E15: steekpartij (zonder gevolg); F12: openlijke geweldpleging tegen personen; F540: doodslag/ moord en F551: zware mishandeling. Deze query werd gecombineerd met steekwoorden¹³ als “keukenmes”, “broodmes”, “machete”, “zwaard”, “stekende”, “steekpartij” en “steekwond” en incidentcodes waar in de modus operandi werd verwezen naar “steekwapens” en “mes steken”. In het onderzoek van de DRIO is vervolgens op basis van de brutolijst die deze zoekopdracht heeft opgeleverd een nadere selectie gemaakt van incidenten waarbij sprake was van “(een) bekend(e) slachtoffer(s) en verdachte(n) met een leeftijd van maximaal 23 jaar”. Deze incidenten zijn vervolgens door een onderzoeker van de DRIO handmatig gescoord op de omstandigheden van het geval en of er in de registratie daadwerkelijk sprake was van een steekincident. Deze laatste filtering resulteerde in het DRIO-onderzoek in 77 incidenten.

De registraties waarin wij in dit onderzoek inzage hebben verkregen, wijken hier op een aantal punten van af. Allereerst gaat het in het onderhavige onderzoek om daadwerkelijke steekincidenten, in tegenstelling tot het DRIO-onderzoek waar geen afbakening werd gemaakt en ook de intentie om te steken werd meegenomen. Daarnaast hebben de registraties in deze studie betrekking op incidenten waarbij sprake was van een mes als steekwapen en werden in het onderzoek van DRIO alle steekvoorwerpen meegenomen. Ten slotte heeft de selectie van de registraties in de onderhavige studie betrekking op incidenten die zich hebben voorgedaan in de plaats Rotterdam, waar de focus in het DRIO-onderzoek op de eenheid Rotterdam lag.

Op basis van de bovenstaande query en selecties – waarin wij als onderzoekers geen inspraak hebben gehad – ontvingen wij eind juli 2020 twee bestanden met in totaal 56 registraties: 24 uit 2018 en 32 uit 2019. Het is direct belangrijk om te benadrukken dat wij in het vervolg van dit hoofdstuk een beeld zullen geven van deze 56 registraties en dat dit niet moet worden verward met 56 incidenten. In het door ons aangeleverde bestand waren er in totaal zes registraties die betrekking hadden op dezelfde drie incidenten, bijvoorbeeld omdat meerdere

¹² In het rapport van de DRIO wordt beschreven dat het hier gaat om een omschrijving van de query.

¹³ Het gaat hier om een selectie van steekwoorden.

betrokkenen aangifte deden van hetzelfde feit. In totaal hebben de door ons bestudeerde 56 registraties dus betrekking op 53 afzonderlijke incidenten: 23 in 2018 en 30 in 2019.

We hebben er echter voor gekozen om de focus van onze analyse niet te leggen op de incidenten, maar op de registraties. Wij hebben hiertoe besloten omdat er in verschillende registraties over hetzelfde incident niet altijd dezelfde verdachten en slachtoffers werden benoemd en in de door ons bestudeerde gevallen uit de afzonderlijke registraties ook een ander beeld geven van een specifiek incident. Omdat er in het onderhavige onderzoek niet kan worden vastgesteld welk perspectief het beste de waarheid benaderde en wie er nu al dan niet (on)terecht als dader(s) of slachtoffer(s) werden aangemerkt, hebben wij ons gebaseerd op het totaal aantal registraties. In het vervolg van deze paragraaf geven we een beeld van de leeftijd en het geslacht van de betrokkenen in de 56 door ons bestudeerde politieregistraties over 2018 en 2019.

Leeftijd en geslacht

Een wezenlijk deel van de zorg rondom het geweld met steekincidenten richt zich op de betrokkenheid van minderjarigen als dader of slachtoffer. Wat valt er over de leeftijd van de verdachten te zeggen op basis van de 56 politieregistraties die wij hebben bestudeerd? Van de 24 registraties over steekincidenten uit 2018 zien we dat in 10 gevallen sprake is van verdachten onder de 18 jaar en dat we in 14 registraties verdachten zien die meerderjarig zijn. Voor het jaar 2019 gaat het om een evenredige verdeling: 16 registraties waarin de verdachten minderjarig zijn en 16 registraties met verdachten die de leeftijd van 18 jaar reeds gepasseerd zijn.

Zoomen we nader in op de minderjarige verdachten die in de 56 politieregistraties terugkomen, dan zien we dat de jongste verdachte uit de registraties uit 2018 werd geboren in 2006. Hij werd verdacht van het met een stanleymes steken van een andere jongeman, met een bloedende duim tot gevolg. Kijken we naar de registraties over 2019, dan zien we dat de jongste dader geboren is in 2006 en ten tijde van het steekincident 13 jaar was. Het gaat in dit geval om een jongeman die als medeverdachte betrokken was bij een groepsgevecht dat uiteindelijk uitmondde op een steekincident. Deze verdachte was echter niet de (vermoedelijke) dader van het steekincident, een voorbehoud dat bij het merendeel van de verdachten in de door ons bestudeerde registraties moet worden gemaakt. Bovendien zien we dat meerdere verdachten in beeld kunnen komen in dezelfde registraties. In 2018 ging het om 10 registraties met in totaal 13 verschillende verdachten die juridisch gezien minderjarig zijn. In 2019 ging het in totaal om 16 registraties waar minderjarige verdachten bij betrokken waren. Opmerkelijk is dat er in totaal 49 verdachten naar voren kwamen in deze 16 registraties, hetgeen betekent dat een aantal van deze gevallen ging om registraties waarbij meerdere minderjarige jongeren als verdachte in beeld kwamen. Dit meerdaderschap wordt ook gesignaleerd in de analyse van de DRIO (2020: 14). We gaan hier in paragraaf 2.6 nader op in.

In de beeldvorming over steekincidenten, zeker wanneer deze in de media worden gekoppeld aan drill, lijkt het impliciete vertrekpunt dat het zou gaan om (jonge)mannen. In 2020 deden er zich in Rotterdam echter twee steekincidenten voor die illustreren dat deze vorm van geweld niet exclusief een mannelijke aangelegenheid betreft. In juli 2020 steekt een 17-jarig meisje uit Vlaardingen een 14-jarige jongen neer aan de West-Kruiskade in Rotterdam-Centrum (Van Vliet, 2020). Een maand later overlijdt een 15-jarig meisje uit Rotterdam nadat zij in een woning aan de Mathenesserdijk is neergestoken. De politie hield een 16-jarig meisje aan (Oosterom, 2020).

In de door ons bestudeerde politieregistraties treffen we ook voorbeelden aan van steekincidenten waarbij meisjes als verdachte worden aangemerkt. Het gaat in totaal om 12 registraties die eerlijk zijn verdeeld over 2018 en 2019. Ook hier dient opgemerkt te worden dat deze meisjes verdachten zijn en dat dit niet altijd hoeft te betekenen dat zij ook daadwerkelijk de pleger van het steekincident zijn. Uit de door ons bestudeerde registraties blijkt echter dat in negen van de twaalf registraties over 2018 en 2019 het meisje wel degelijk verdacht wordt van het steekincident. Het jongste meisjes uit deze registraties is geboren in 2005 en komt als verdachte naar voren in een registratie uit 2019 over een ruzie tussen twee meisjes over een voormalige liefdesrelatie die een van hen met een jongen zou hebben onderhouden. In andere registraties waarin meisjes als verdachte naar voren komen, zien we eveneens dat er aan het steekincident een ruzie met een ander meisje of een jongen is voorafgegaan. In de resterende gevallen lijkt er sprake te zijn van een conflict in de huiselijke of relationele sfeer. Deze informatie over de aanleiding van de steekincidenten van de registraties waar meisjes bij betrokken zijn, roept de vraag op wat er valt te zeggen over de achtergronden van de overige door ons bestudeerde politieregistraties.

2.3 Aanleiding steekincidenten op basis van politieregistraties

Voordat we ingaan op de vraag of er op basis van de politieregistraties iets valt te zeggen over de relatie tussen de geregistreerde steekincidenten en de opkomst van drill, geven we een algemeen overzicht van wat er op basis van de door ons bestudeerde politieregistraties kan worden gezegd over de aanleiding of achtergronden van de steekincidenten. In de rapportage van de DRIO wordt gebruik gemaakt van het zogenaamde LOODS-model waarin bekeken wordt wat de rol is van Locatie, Object, Omstandigheden, Daders en Slachtoffers (DRIO, 2020: 11). Onder de Omstandigheden wordt aandacht besteed aan de vermeende motieven van de verdachten, waarbij onder andere een onderscheid wordt aangebracht naar diverse motieven als beroving, jaloezie en ruzie. Als meest voorkomende motief in het DRIO-onderzoek wordt voor 2018 en 2019 gewezen op 'rivaliteit/ruzie': 9 incidenten in 2018 en 23 in 2019. Dit wordt door de onderzoekers vervolgens gespecificeerd naar 'ruzies in de relationele sfeer' (1 geval in 2018 en 2 in 2019), 'ruzie om geld' (geen gevallen in 2018 en 2 in 2019) en, ten slotte, de categorie 'ruzie overig' (8 incidenten in 2018 en 19 in 2019).

Ondanks dat dit een bruikbare manier is om een eerste beeld te verkrijgen van de mogelijke aanleiding(en), geeft het bovenstaande overzicht nog weinig zicht op wat er nu feitelijk ten grondslag lag aan het steekincident. De brede categorie 'ruzie/ rivaliteit' zou immers kunnen verwijzen naar een conflict tussen (jeugd)groepen, maar ook tussen buurten of wijken. Ook de subcategorie 'ruzie overig' biedt in dit opzicht weinig verduidelijking. Om deze reden hebben wij ervoor gekozen om tot een andere, meer inductieve indeling van de 56 politieregistraties te komen. Direct werden wij daarbij geconfronteerd met de moeilijkheden die inherent zijn aan het gebruik van politieregistraties voor wetenschappelijk onderzoek (zie, onder andere, Elffers en Bruinsma, 2005). Deze politieregistraties zijn immers vooral afhankelijk van wat er door de politie wordt geregistreerd, wat verdachten, slachtoffers en anderen betrokkenen over het incident loslaten en welke informatie er tijdens het onderzoek door de politie nog meer kan worden verzameld.

In de door ons bestudeerde registraties viel er op dit vlak nogal een verschil waar te nemen tussen de politieregistraties, waardoor het soms lastig was om te achterhalen wat nu de exacte aanleiding was van het steekincident. We zien dit bijvoorbeeld in een registratie uit 2018. Een man, die in eerste instantie wordt aangemerkt als slachtoffer, verklaart 's nachts in Rotterdam gestoken te zijn nadat hem op straat drugs te koop werden aangeboden. Een van de verdachten verklaart echter dat het slachtoffer met een mes liep en hem wilde steken. Het initiële slachtoffer wordt daarop aangehouden wegens bedreiging. Over de achtergronden van het steekincident kon echter op basis van deze registratie niets worden gezegd. In een registratie uit 2019 zien we aan andere redenen waarom niet direct duidelijk wordt wat de aanleiding van een steekincident is. Een moeder doet in deze registratie aangifte omdat haar zoon is gestoken. Haar zoon laat echter niets los over het voorval, ook niet tegen zijn moeder die beschrijft het verhaal van het voorval uit hem te moeten trekken. Ze beschrijft tevens dat ze het gevoel kreeg dat haar zoon iemand wilde beschermen. Doordat het slachtoffer in dit geval niet bereid is om zijn medewerking te verlenen, wordt niet duidelijk wat er precies aan het steekincident is voorafgegaan.

Door deze beperkingen moeten we enige voorzichtigheid betrachten in wat de aanleiding of achtergronden van de steekincidenten in de door ons bestudeerde registraties waren. Het handmatig doorlopen van alle 56 politieregistraties resulteerde in een meer inductieve onderverdeling, waarbij we een onderscheid maken tussen registraties waaruit blijkt dat er sprake was van een eerder conflict tussen de dader en het slachtoffer (32,1%), registraties waar het steekincident een resultaat was van een woordenwisseling of interactie tussen onbekenden (25%), registraties over ruzies in de relationele sfeer (19,6%), registraties waarin sprake lijkt van een ruzie in de criminele sfeer (12,5%) en, ten slotte, een restcategorie met overige registraties (10,7%). Ook deze indeling is niet zaligmakend en is primair ingegeven door de informatie die is opgenomen in de registraties, met alle beperkingen van dien. Belangrijk om hierbij op te merken is dat deze categorieën dus niet per definitie een weerspiegeling vormen van wat er zich feitelijk tussen dader(s) en slachtoffer(s) heeft

afgespeeld, maar dat deze indeling primair is gebaseerd op wat daders, slachtoffers of andere betrokkenen over dit steekincident hebben verklaard in aangiftes of verhoren.

In 18 van de 56 gevallen (32,1%) blijkt uit de registratie dat dader(s) en slachtoffer(s) elkaar al langer kennen en dat er aan het steekincident ook al een korte ruzie of een langer conflict lijkt te zijn voorafgegaan. Hierbij valt te denken aan een jongeman die enigszins bij toeval op straat een andere jongeman treft die verwickeld is een conflict met zijn nichtje en verhaal gaat halen. We zien in de registraties ook voorbeelden van jongeren die al wat langer verwickeld lijken in een conflict en via social media of WhatsApp afspreken om elkaar ergens in het Rotterdamse te treffen. Soms gaat het hierbij om individuele conflicten, maar we zien ook registraties waarbij meerdere verdachten en slachtoffers betrokken zijn, een punt dat ook gemaakt wordt door DRIO (2020: 14) en waar we in het verloop van dit hoofdstuk nog op terug zullen komen.

Hiernaast zien we dat uit 14 van de 56 door ons bestudeerde politieregistraties (25%) naar voren komt dat een steekincident vrijwel direct volgt op een interactie of woordenwisseling tussen twee of meerdere onbekenden. In deze categorie scharen we, met andere woorden, politieregistraties waaruit uit niets valt af te leiden dat de verdachte(n) en slachtoffer(s) elkaar kenden. We zien dit in een aantal aangiftes in de registraties bijvoorbeeld terug in de beschrijving dat de aanleiding van het uiteindelijke steekincident kan worden teruggevoerd tot de opmerking: "Wat kijk je?".¹⁴ Een ander voorbeeld hiervan vormt een ruzie op een metrostation, nadat een jongeman samen met het slachtoffer meeliep om zonder te betalen op het station te komen. Nadat het slachtoffer hem hierop aansprak kwam het tot een woordenwisseling en stak de dader het slachtoffer, die uiteindelijk zou komen te overlijden, neer.

In deze politieregistraties springt in het oog dat de betrokkenen – soms de verdachte en soms ook het slachtoffer – in de publieke ruimte van de stad een steekwapen bij zich dragen en vervolgens ook bereid zijn om dit gebruiken om het conflict te beslechten. Slechts in één van de door ons bestudeerde registratie krijgen we zicht op deze overwegingen, omdat de verdachte hierover tijdens een verhoor het volgende verklaart:

V: Waarom droeg jij een mes bij je?

A: Ik werk tot en met 3 uur s' nachts. Ik wil me een beetje veilig voelen. Ik hoor verhalen dat jongens uit [Wijk X uit Rotterdam-Zuid] je zomaar komen beroven. Niet om te steken maar om me veilig te voelen. (Registratie #10)

Op basis van de overige registraties kan geen inzicht worden verkregen in de beweegredenen van jongeren om zich met een mes te bewapenen. In enkele mediaberichten wordt, vergelijkbaar met de verklaring van de bovenstaande verdachte, ook gewezen op het

¹⁴ We herkennen hierin de Nederlandse vertaling van wat Katz (1988: 110-112) beschrijft als "Whachulookinat?" als startpunt van conflicten.

dragen van (steek)wapens door jongeren om zich veilig te voelen. Zo verklaart een jongeman uit Rotterdam-Zuid in een interview met Trouw: "Jonge gasten kunnen het idee krijgen dat iedereen met een mes rondloopt. Ze willen zichzelf verdedigen en gaan ook met een mes lopen." (Dujardin, 2020). In een enquête die door ons via het Online Jongerenwerk van JOZ is uitgezet, hebben we een deel van de Rotterdamse jongeren hier naar gevraagd. Allereerst legden we hen de stelling voor "In mijn buurt moet je een mes bij je hebben voor je veiligheid". Van de 232 reacties antwoordde 81% met nee en 19% met ja. De tweede stelling over het dragen van wapens luidde: "ik snap mensen die een mes bij zich dragen". In de 260 reacties op deze stelling zagen we ook dat het overgrote deel deze vraag met *nee* beantwoordde (76%). Ongeveer een kwart van de jongeren (24%) antwoordde met *ja* op deze stelling. Ondanks de beperkingen van deze online enquête via Instagram geven de resultaten zicht op dat lang niet alle Rotterdamse jongeren een wapen bij zich dragen om zich veilig te voelen.

De derde categorie in de politieregistraties hebben we getypeerd als ruzies in de relationele sfeer. Het gaat hier om 11 van de 56 registraties (19,6%). Een deel van deze registraties kan worden getypeerd als geweld in de privésfeer, waarbij we zien dat dader en slachtoffer elkaar al langere tijd kenden en er sprake was van (voormalige) romantische relaties tussen beiden of van een familierelatie. In deze registraties vinden we voorbeelden van ex-geliefden waarvan de man of de vrouw na een langer patroon van mishandeling op de ander insteekt, maar ook ruzies tussen familieleden die uit de hand lopen.

De vierde categorie bestaat uit registraties waarin vooral veel onduidelijkheid lijkt te bestaan over de achtergronden van het steekincident. In deze registraties wordt door de politie zelf opgeworpen dat het incident iets te maken zou kunnen hebben met criminele activiteiten waarbij de dader(s) of slachtoffer(s) betrokken zouden zijn. We zien dit terug in een registratie over een steekincident dat het product lijkt van een ruzie over een gokschuld, maar waarin te lezen valt dat de politie het vermoeden heeft dat het gebruikte geweld een manier is om het slachtoffer te bewegen om criminele activiteiten te plegen. In een andere registratie komt het tussen een aantal (jonge)mannen op straat tot een handgemeen en wordt een van hen gestoken. Wanneer er gevraagd wordt naar de aanleiding van het handgemeen, geeft het slachtoffer aan niets over de aard van het conflict te willen verklaren, anders dan dat de verdachte hem nog een zekere som geld verschuldigd was. In totaal gaat het om 7 van de 56 registraties (12,5%).

De laatste reeks registraties bestaat uit een zestal gevallen (10,7%) die niet vielen onder te brengen onder de bovenstaande categorieën. Hierbij valt te denken aan de jongeman die zijn kamergenoot met 27 messteken om het leven bracht, een leerling die een leerkracht neerstak en een begeleider werkzaam bij het Leger Des Heils die werd neergestoken door iemand uit de opvang.

2.4 De relatie tussen steekincidenten en drill op basis van registraties

Een van de centrale vragen die we op basis van onze analyse van de politieregistraties willen beantwoorden is in hoeverre er bij deze incidenten een relatie bestaat met drill. Ook in de rapportage van DRIO wordt hier aandacht aan besteed. Op basis van hun analyse komen de onderzoekers tot de volgende conclusie ten aanzien van de link tussen drill en steekincidenten in Rotterdam: "Hoewel drillmuziek in de eenheid Rotterdam wel zichtbaar is, kan het vaak nog niet worden gelinkt aan de steekincidenten die in de eenheid plaatsvinden" (DRIO, 2020: 5). In door hen bestudeerde incidenten wordt er nauwelijks een relatie gezien tussen drill en steekincidenten en blijft dit beperkt "tot het gegeven dat een bekende drillrapper als betrokkene naar voren komt of dat de betrokkene bekend is met de muziek" (DRIO, 2020: 5). Een vergelijkbaar beeld rijst op basis van de analyse van de 56 politieregistraties in het onderhavige onderzoek. In het restant van deze paragraaf geven we een beeld van de vijf registraties waarin drill op een of andere manier een rol lijkt te spelen.

De meest duidelijke link die valt te leggen tussen drill en een steekincident zien we in een registratie waarin een van de betrokkenen – zoals blijkt uit aanvullende bronnen¹⁵ – een landelijk bekende driller is. Hij komt in deze politieregistratie niet als dader in beeld, maar als slachtoffer. Hierbij dient echter opgemerkt te worden dat hij zelf geen aangifte doet, maar dit door iemand uit zijn familie wordt gedaan. Dit familielid had een video onder ogen gekregen waarin te zien is hoe de driller door een jongen met een mes achterna wordt gezeten. Over deze casus circuleert de nodige informatie op social media, inclusief de video waar in de registratie naar wordt verwezen. In het bijzonder roept dit geval, zoals we in het volgende hoofdstuk zullen laten zien, op social media de nodige discussie op over de vraag of de driller zich in dit geval al dan niet schuldig heeft gemaakt aan *snitchen*, een praktijk die nadrukkelijk zou breken met de zwijgplicht die op zowel de fysieke als de digitale straat wordt gecommuniceerd (Roks en Van den Broek, 2017: 45).

De grootste categorie die we in de vorige paragraaf benoemden, betreft steekincidenten die het gevolg zijn van een ruzie of al langer lopend conflict. In deze 18 politieregistraties vinden we geen informatie waaruit kan worden afgeleid dat het hier gaat om conflicten die zich afspelen tussen drillers of tussen rivaliserende drillgroepen. Hiermee is niet direct gezegd dat er geen conflict tussen drillers aan vooraf zou zijn gegaan: het blijkt alleen niet uit de registratie. Dit komt doordat hier geen nadere informatie over werd gekregen, maar ook omdat hier niet naar gevraagd werd tijdens het verhoor. Afgaande op de door ons bestudeerde registraties lijkt er bovendien voor verhoorders of rechercheurs geen (directe) noodzaak om een mogelijke link tussen het steekincident en drillmuziek nader uit te diepen, omdat dit in de context van de aanleiding van het incident niet relevant lijkt.

Wel komen we in de door ons bestudeerde zaken twee voorbeelden tegen waaruit doorschemert dat de betrokkenen vermoeden dat de drillmuziek – in de volle breedte – een

¹⁵ Op basis van enkel de politieregistratie valt niet op te maken dat deze betrokkene zich bezighoudt met drill.

rol kan hebben gespeeld bij een specifiek steekincident, zoals uit de volgende passages uit een verhoor blijkt:

V: Je gaf net aan dat je wel beïnvloed wordt door die drill?

A: Als ik die drill luister dan kom het wel in mij op om messen te dragen. Ik doe het niet, maar sinds die drill heb ik het wel meer. (Registratie #55)

Deze registratie had betrekking op een groepsconflict tussen jongeren en een vechtpartij op straat die hier het gevolg van was. Bovendien leek er sprake van een zekere (online) strijd tussen een tweetal Rotterdamse wijken en ruzies over verschillende drillgroepen uit Rotterdam:

V: Waar heeft ie dan ruzie over?

A: Vaak drill muziek. Uit de wijken. Vaak daarover.

V: Wat is drill muziek?

A: Dat is muziek waar jongens met messen zwaaien.

V: Luister je daar ook naar?

A: Nee.

V: Welke rapper heb je in Bloemhof?

A: Petje. En Blacka in IJsselmonde.

V: En wat vind je van drill rap?

A: Sommige wel leuk.

V: En waarom denk je dat [naam verdachte] problemen maakt?

A: Ik zag vaak in die Rotterdam app dat [naam verdachte] ruzie maakt.

V: En waar heeft ie dan ruzie over?

A: Gewoon ruzie over die drill muziek. Wat over de wijk gaat. (Registratie #55)

Deze passage geeft weer dat drill een onderwerp is waar jongeren met elkaar over praten en soms ook ruzie over maken, maar op basis van deze registratie kan niet gesteld worden dat het steekincident ook het product is van deze ruzies over drill of tussen rivaliserende drillgroepen. In het tweede voorbeeld hint een betrokkene bij een steekincident van middelbare leeftijd op de invloed die drill zou hebben gehad op de jongens waarmee hij ruzie kreeg:

Ik weet dat er in de jongeren cultuur tegenwoordig veel Drill wordt geluisterd. Dit is een muziekgenre in Engeland waarin veel over steekpartijen wordt gezongen. Het is hele slechte shit. Het is rap, het neersteken van mensen wordt daarin verheerlijkt. Ze waren uit op het ondernemen van agressieve activiteiten. (Registratie #37)

Een laatste link die gelegd kan worden tussen drill en de registraties over steekincidenten is nog indirecter dan de voorgaande voorbeelden. In een registratie over een ruzie en een steekincident op een school maakt de persoon die aangifte doet een verwijzing naar drillvideo's om een beschrijving te geven van het soort mes dat gebruikt zou zijn tijdens het

steekincident: "Ik noem het een half lang mes. Je ziet die messen nu veel in die drill video's." (Registratie #54). Vergelijkbare voorbeelden zien we in enkele andere registraties, waarbij door de betrokkenen gebruik wordt gemaakt van de specifieke *slang* die in verband gebracht kan worden met UK drill, zoals het woord *shank*:

V: *Wat is een shank?*

A: *Drillrapps, een mes. Daar luister ik verder niet echt naar.*

V: *Ken je mensen die een mes hebben?*

A: *Nee.*

V: *Heb jij ook een mes?*

A: *Nee, alleen in de keuken voor mijn broodje. (Registratie #55)*

In deze zelfde registratie viel te lezen dat ook in een WhatsApp-gesprek tussen verdachten de term *shank* werd gebruikt. We zien dit ook terug in een registratie waar enkel meisjes bij betrokken zijn. Het slachtoffer verklaart namelijk: "ik hoorde dat [naam verdachte] op enig moment zei dat ze mij kon 'shanken', dit betekent steken" (Registratie #11). Het gebruik van het woord *shanken* zien we ook terug in de volgende afgetapte conversatie in een andere registratie:

Wanneer ik buiten ben, ik ga [naam slachtoffer] 1 binnen met buitenkant geven en ik ga hem steken ook broer ik zeg gewoon eerlijk! Gewoon ik heb gewoon schijt broer! Wanneer ik buiten ben ik chef hem kankerhard in zijn been broer! Ik ga gewoon naar [straatnaam Rotterdamse wijk], ik ga effe gewoon die shank halen daar zo, ik kom... ik ga gewoon precies zo zeggen; ik heb die shank gewoon, ik zet die gelijk. (Registratie #54)

Naast de term *shanken*, zien we dat hier tevens gebruikt wordt gemaakt van het UK *slang*-synoniem *cheffen*. Deze passages illustreren dat sommige Rotterdamse jongeren bekend zijn met deze termen die van oorsprong afkomstig zijn uit de UK drill, maar die ook, zoals we in het volgende hoofdstuk zullen laten zien, veelvuldig terugkomen in drill uit Nederland en Rotterdam. De link met drill, voor zover daarover in dit verband mag worden gesproken, beperkt zich in deze gevallen tot jongeren die gebruik maken van de symbolen die onderdeel uitmaken van de (mondiale) drillcultuur.

2.5 Rivaliserende Rotterdamse buurten of wijken

In de door ons bestudeerde politieregistraties valt de relatie met drill niet – of in een beperkt aantal gevallen slechts nauwelijks – te leggen. Wel geven een aantal registraties zicht op een breder onderwerp dat ook in de context van het onderhavige onderzoek relevant is: ruzies of conflicten tussen groepen. In de DRIO-rapportage wordt opgemerkt dat er sprake lijkt te zijn van een toename in incidenten waar meerdere dader(s) en slachtoffer(s) bij betrokken zijn en waar sprake lijkt van een zekere groepsdynamiek (DRIO, 2020: 14). In zeven gevallen van de

in totaal 69 incidenten is er in de analyse van de DRIO sprake van een jeugdgroep of problematiek die daaraan kan worden gerelateerd. Volgens de onderzoekers (2020: 14) heeft dit "vooral te maken gehad met rivaliteitskwesies waarin namen van bekende jeugdgroepen als [naam jeugdgroep A] en [naam jeugdgroep B] worden genoemd, maar ook wordt gerefereerd aan [naam jeugdgroep C] en [naam Rotterdamse wijk]."

Ook in de door ons bestudeerde registraties komen we voorbeelden tegen van rivaliteiten tussen (jeugd)groepen, buurten of wijken, al valt er op basis van de informatie in de registraties lang niet altijd een goed en volledig beeld te geven van wat er zich nu tussen deze groepen, buurten of wijken heeft afgespeeld. In belangrijke mate komt dit doordat jongeren daar niet of maar in heel beperkte mate over (willen) verklaren. Een enkele keer wordt dit wel duidelijk, zoals in een registratie over een ruzie tussen jongens die online begint – iets waar we in de volgende paragraaf nog op terug zullen komen – en vervolgens resulteert in een steekincident. Het slachtoffer verklaart hierover het volgende:

Volgens mij mag [naam verdachte] mij niet, omdat ik van [naam wijk X in Rotterdam-Zuid] kom en hij van [naam wijk Y in Rotterdam-Zuid]. Dat had [naam verdachte] al 'gezegd', dat hij van [naam wijk Y in Rotterdam-Zuid] was. (Registratie #55)

Ook in een andere registratie lijkt er sprake te zijn van een rivaliteit tussen twee wijken, in dit geval in Rotterdam-Zuid.

V: Wat weet je nog meer over die jeugdgroepen?

A: Het is eigenlijk [wijk A uit Rotterdam-Zuid] tegen [wijk B uit Rotterdam-Zuid]. Die andere wijken bemoeien er zich niet mee. Ik ken die jongens van [wijk A uit Rotterdam-Zuid] en [wijk B uit Rotterdam-Zuid]. Er was pas geleden, twee maanden geleden, ook iets bij de kermis gebeurd. Die jongens van [wijk A uit Rotterdam-Zuid] hadden toen iemand van [wijk B uit Rotterdam-Zuid] gepakt. Ik weet niet wie dit is geweest. Ik hoorde dat die jongen van [wijk B uit Rotterdam-Zuid] stoer deed via Snapchat. Daarom hadden ze hem gepakt. (Registratie #51)

In een andere registratie lijkt eveneens verwezen te worden naar hetzelfde conflict tussen twee buurten. Deze registratie draait om een steekincident waarbij een jongen in zijn rug is gestoken en de volgende verklaring aflegt tijdens de aangifte:

Ik ben best wel bang nu. Ik weet niet wie die jongens zijn en als ik weer buiten kom en stel dat ze mij weer zien, dan weet ik niet of ze het weer gaan doen. Ik blijf nu bij mijn moeder en misschien ga ik na 2 weken naar een tante van mij buiten Rotterdam, om daar te gaan wonen. Ik wil u nog zeggen dat ik geen ruzie heb met iemand. Ik ga ook niet vaak om met de jongens van deze wijk. Ik ken sommige jongens van de wijk wel van gezicht en groet ze ook en dat is alles. Verder ga ik niet met ze om. Ik heb wel via via gehoord dat er een ruzie is tussen [wijk A uit Rotterdam-Zuid] en [wijk B uit

Rotterdam-Zuid]. Ik weet niet waar deze ruzie over gaat of wie met wie ruzie heeft. Ik vraag liever niet door, want ik wil me er niet mee bemoeien.” (Registratie #53).

Van het steekincident in deze registratie bestaat het vermoeden dat dit de nasleep is van een conflict tussen groepen dat ook in de periferie van andere registraties een rol van betekenis lijkt te spelen. Ook een van de verdachten in deze zaak wijst erop dat dit conflict niet van recente datum is:

A: Dit speelt al langer. Ik probeer mij er ook buiten te houden. Omdat zij denken dat ik bij [wijk B uit Rotterdam-Zuid] hoor. Als ik één dag in [wijk A uit Rotterdam-Zuid] zou lopen dan denken ze dat ik bij de groep van [wijk A uit Rotterdam-Zuid] hoor. Mijn moeder en vader wonen in [wijk B uit Rotterdam-Zuid] en ik woon in [wijk A uit Rotterdam-Zuid], op kamertraining. Daarom wordt er door beide groepen gedacht dat ik bij de andere groep hoor. (Registratie #53)

De jongeman beschrijft hier te worden beschouwd als iemand uit de ene wijk, terwijl dit naar zijn idee onterecht is. Dat we hier te maken hebben met een langer conflict blijkt uit informatie uit de registratie waaruit naar voren komt dat partners in de integrale veiligheidsketen aangeven bekend te zijn met het conflict en ook met de jongeren die betrokken zijn bij dit conflict. Uiteindelijk resulteert dit conflict in een vechtpartij en een steekincident.

2.6 De rol van social media

Het laatste onderwerp dat in de context van deze studie de moeite waard is om nader te belichten is de rol van social media in de door ons bestudeerde politieregistraties. In de DRIO-rapportage (2020: 15) wordt beschreven dat in 38% van de door hen bekeken zaken het gebruik van social media kan worden waargenomen. Daarbij benoemen de onderzoekers dat de rol bij steekincidenten heel divers is: berichten die online worden geplaatst om een stoer of gevaarlijk imago te communiceren, ruzies die online beginnen, maar ook bedreigingen die online worden verspreid voorafgaand aan en na afloop van steekincidenten (DRIO, 2020: 14).

In de door ons bestudeerde politieregistraties zien we de rol van social media in een aantal gevallen ook duidelijk naar voren komen. Ook in dit geval kan echter niet gezegd worden dat dit in de andere registraties geen rol heeft gespeeld, maar meer dat dit niet uit de aangifte, het verhoor of andere door de politie verkregen informatie is gebleken. In een aantal registraties zien we dat jongeren zelf verklaren over de rol van social media. Zij vertellen dan bijvoorbeeld over ruzies die op social media begonnen of waarbij gebruikt werd gemaakt van social media om af te spreken om offline gevolg te geven aan het conflict. In een van de registraties (#55) zien we bijvoorbeeld hoe het slachtoffer van een steekincident beschrijft dat hij via Snapchat en Instagram een afspraak had gemaakt met een andere jongen om te

vechten. We lezen dit eveneens terug in de volgende, uitgebreidere passage uit een andere registratie:

Gisteravond had ik omstreeks 21:00 uur ruzie over de Snapchat met een jongen [naam verdachte]. Ik weet verder niets van [naam verdachte], geen achternaam of waar hij woont. Ik ken hem alleen vanuit wijk D te Rotterdam en van Snapchat. Wij hadden ruzie over de Snapchat wat over een meisje ging. Ik vind dat [naam verdachte] veel meisjes gebruikt. [Naam verdachte] ging nu om met een meisje. Ik ken haar een beetje, maar zou graag vrienden met haar willen zijn. Ik wilde dat [naam verdachte] haar zou blokkeren en verwijderen uit Snapchat. Normaal praat ik eigenlijk niet met [naam verdachte]. Ik denk dat ik hem een paar maanden geleden voor het laatst heb gezien. Toen hadden we elkaar alleen gegroet. We hadden gisteravond dus ruzie over de Snapchat. We hadden grote woorden naar elkaar en scholden elkaar uit. [Naam verdachte] schreef op Snapchat "Kom naar [locatie]. Kom alleen". (Registratie 22)

In het geval van deze registratie loopt de fysieke ontmoeting vrijwel direct uit de hand en resulteert dit in een steekincident. Bij een ander incident (registraties #15 en #16) ziet het uiteindelijke slachtoffer op social media dat iemand waar hij ruzie mee heeft verblijft in een hotel in het centrum van Rotterdam. Hij begeeft zich naar deze locatie en communiceert via social media dat de jongeman in kwestie naar buiten moet komen. Deze komt naar buiten, de betrokkenen raken verwickeld in een gevecht en het slachtoffer wordt gestoken.

In een tweetal registraties over afzonderlijke steekincidenten (registraties #1 en #11) zien we dat jongeren ruziemaken in een WhatsAppgroep, zoals blijkt uit de volgende informatie over een van deze registraties waar enkel meisjes bij betrokken waren:

V: Op zondag is groepsapp aangemaakt op Whatsapp door X, daar in is ook jouw nummer toegevoegd. Daarin wordt ruzie gemaakt via Whatsapp door meerdere meiden. Daarin zou jij gezegd hebben: 'Ik ga me tijd niet verdoen op internet jullie kunnen komen.' Wat bedoelde je daarmee?

A: Ik heb niet in de groepsapp gezeten.

V: Tevens zou je gezegd hebben: 'jullie zijn kkr zielige Netherlanders die niks te doen hebben kom in het echt' Wat bedoel je daarmee?

A: Ik heb helemaal niet in een groepsapp gezeten (Registratie #11)

Ook in een andere registratie (#1) wordt gesproken over een groepsapp die zou zijn aangemaakt door verschillende jongeren, in dit geval niet enkel meisjes, en blijkt een digitale ruzie uiteindelijk de opmaat voor een steekincident op de fysieke straat.

Ten slotte worden er in de politieregistraties een aantal voorbeelden gegeven waarbij social media door de betrokkenen na het incident gebruikt wordt. Allereerst zien we hierbij het eerdergenoemde voorbeeld van de video-opname van de Rotterdamse driller die achterna werd gezeten door een jongen met een mes. Deze video kwam via social media terecht bij

een familielid van de betrokkene, maar circuleert nog steeds op het internet. Naast dit concrete incident dat werd gefilmd en gedeeld, zien we in de door ons bestudeerde registraties ook een voorbeeld van beeldmateriaal van andere gewelddadige incidenten die via social media worden verspreid, zoals naar voren komt in een passage uit het volgende verhoor:

V: Ik zag op Snap ook een foto van het slachtoffer op straat met de verwonding op zijn rug met daarbij de tekst. EINDSTAND [Naam groep] WINNENDE TEAM.

A: Ja, ik had die foto in een groep gehad en vervolgens doorgestuurd.

V: Maar daar staat weer bij [Naam groep] winnende team. Wat wordt daar mee bedoeld?

A: Ik weet niet. Ik denk dat die jongens gewoon zeggen. Wij staan voor ofzo. Maar we zijn geen team ofzo. (Registratie #55)

Dit voorbeeld geeft zicht op de manier waarop jongeren gewelddadige incidenten opnemen en verspreiden via social media, een onderwerp waar we in de komende hoofdstukken nog uitgebreider op in zullen gaan.

Hiernaast zien we in een tweetal registraties ook hoe de betrokkenen gebruikmaken van digitale communicatiemiddelen om slachtoffers te bewegen hun aangifte in te trekken, veelal door te dreigen met geweld. We zien dit bijvoorbeeld terug in de volgende zin die via WhatsApp werd verstuurd: "Leuke shop waar je werkt mattie trek die aangifte in we weten waar je woont *bang bang*" (Registratie #45). In een andere registratie zien we een vergelijkbaar dreigement, zij het wat minder direct en ditmaal geuit via social media:

V: Ook duikt er een filmpje op met [naam verdachte] en [naam verdachte] op de Snapchat van [naam verdachte]. Dit filmpje eindigt met de tekst: Kom geen verhaal halen, weet niks van die dingen bradda? Wat wordt hiermee bedoeld?

A: Heb ik niet gezien en weet ik niets van af. Ik weet ook niet wie [naam verdachte] is. Die [naam verdachte], dat ben ik in ieder geval niet.

V: Ook stond op de Snapchat van [naam verdachte]: "Ik hoor dingen, dan doen ze onderzoek, ik ga parra worden, en die mannen die kanker getuige weten het, je zien hun namen en adrrs gewoon staan als je die dossier krijg?" Wat kun je hierover verklaren?

A: Ook dat heb ik nooit gezien (Registratie #56)

Bovenstaande passage geeft zicht op de manier waarop jongeren via social media informatie over lopende (straf)zaken delen, bijvoorbeeld door foto's te maken van delen van verhoren of andere informatie uit politiedossiers. Hoe dergelijke informatie vervolgens gebruikt wordt in de context van conflicten tussen jongeren, in het bijzonder tussen drillers, lichten we in de volgende hoofdstukken nader toe.

2.7 Conclusie

In dit hoofdstuk stonden de geregistreerde steekincidenten in Rotterdam in het jaar 2018 en 2019 centraal. We zijn echter begonnen met het geven van een beeld van de cijfermatige ontwikkelingen op het gebied van steekincidenten onder jongeren, zowel op landelijk niveau als in Rotterdam. Alhoewel de in de media gecommuniceerde cijfers lijken te wijzen op een (lichte) stijging van het aantal steekincidenten onder jongeren in de afgelopen jaren, is enig voorbehoud op zijn plaats vanwege de afwezigheid van een eenduidige manier van registreren van steekincidenten in de politiestructuren en de verschillende zoekopdrachten die aan de basis liggen van de uiteindelijk geproduceerde en gepubliceerde cijfers. Deze achterliggende registratieproblemen staan het doen van harde uitspraken over de cijfermatige ontwikkeling van steekincidenten in de weg. Met enige voorzichtigheid kan echter wel gesteld worden dat er zowel op landelijk niveau als in Rotterdam sprake is van een (lichte) toename van het aantal steekincidenten onder minderjarige jongeren.

Ook op basis van de door ons bestudeerde 56 politieregistraties van steekincidenten is het om bovengenoemde redenen niet mogelijk iets te zeggen over een trend, te meer omdat wij ons beperkt hebben tot registraties uit het jaar 2018 en 2019. Een opmerkelijke constatering is de aanwezigheid van meisjes die als verdachten van steekincidenten in beeld komen. Ondanks dat de jongens en jongemannen nog steeds het merendeel van de registraties voor hun rekening nemen, is de betrokkenheid van meisjes bij steekincidenten noemenswaardig – ook in de context van maatschappelijke discussies over het geweld onder drillers – en verdient deze meer (wetenschappelijke) aandacht.

De voornaamste reden om de 56 politieregistraties aan een nadere analyse te onderwerpen was om meer zicht te krijgen op de rol van drill. Onze analyse maakt allereerst duidelijk dat er, zoals eerder bleek uit een onderzoek van de DRIO (DRIO, 2020), geen sprake is van een link tussen drill en de specifieke steekincidenten in de door ons bestudeerde registraties. In het merendeel van de registraties gaat het om al langer lopende conflicten tussen individuen, interacties op straat die uit de hand lopen en ruzies in de relationele of huiselijke sfeer. Uit deze registraties blijkt op geen enkele wijze dat de dader(s) of slachtoffer(s) actief waren als driller, dat het conflict een product was van een beef tussen drillers of dat de betrokkenen op enige wijze beïnvloed zijn door of bekend zijn met drill.

Voor de registraties waarin tijdens het onderzoek door de politie wel het vermoeden rees dat drill relevant was om de totstandkoming van het steekincident te begrijpen of te kunnen duiden, zien we echter eveneens dat de invloed van drill beperkt blijft. De registratie waar de meest duidelijke relatie tussen drill en messengeweld valt te leggen, is een incident waarbij een van de betrokkenen – op basis van aanvullende bronnen – een bekende Rotterdamse driller is. Uit deze registratie blijkt echter niet dat de aanleiding voor het incident ook verband houdt met drill. Deze meer indirecte relatie zien we ook terug in de andere registraties waar drill als thema naar voren komt. Ook hier blijft de invloed van drill beperkt

en ook onduidelijk. In een aantal registraties zien we dat verhoorders de verdachten vragen naar hun bekendheid met drillmuziek, zonder dat daardoor duidelijk wordt of en hoe deze informatie gerelateerd kan worden aan het steekincident. Meer zichtbare voorbeelden blijven beperkt tot een nog indirectere invloed van drill, bijvoorbeeld omdat jongeren in registraties termen gebruiken uit de drillcultuur zoals *shank(en)*. Dit kan het directe gevolg zijn van de populariteit van drill onder jongeren. Het kan echter ook zijn dat de betrokkenen zich hier niet bewust van zijn en het hier slechts gaat om termen die jongeren op de fysieke en digitale straten gebruiken wanneer ze praten over messen of geweld met messen. Op basis van de informatie uit de registraties valt hier niets over te zeggen.

Ten slotte wijst de informatie uit de registraties op een laatste thema dat in de context van dit onderzoek relevant is. In het ontstaan en verloop van een aantal incidenten lijken social media een relevante rol te spelen. We zien hierbij dat een conflict of ruzie op social media of in een groepsapp op WhatsApp de voorbode kan zijn van een fysiek steekincident. Daarbij zien we in enkele registraties dat het gaat om een al langer langer conflict tussen groepen jongeren, uit een Rotterdamse buurt of wijk of van een school uit Rotterdam. Daarnaast zien we voorbeelden van fysieke steekincidenten die voor een deel worden gedigitaliseerd, bijvoorbeeld omdat er foto's van het incident of passages uit een politieonderzoek of verhoor door jongeren op social media worden verspreid. Tot slot zien we ook voorbeelden van jongeren die social media gebruiken om elkaar in de nasleep van een conflict te bedreigen. In hoofdstuk 5 zullen we aan deze veranderende online-offline dynamiek van geweld onder jongeren nader aandacht besteden. Ons vertrekpunt daarbij is niet het fysieke geweld, maar de communicatie van geweld in muziek en op social media door (Rotterdamse) drillers.

H3 | DRILLMUZIEK IN ROTTERDAM

In dit hoofdstuk beschrijven we eerst hoe drillmuziek geleidelijk zijn intrede deed in Rotterdam en geven we vervolgens een schets van de spreiding en omvang van drill binnen onze stad.

3.1 Hoe drill neerdaalde langs de Maas

Nadat drill rond 2012 overwaarde naar het Verenigd Koninkrijk, heeft het nog zeker vijf jaar geduurd voordat het subgenre van rap ook in Nederland voet aan de grond kreeg. Deze ontwikkeling verliep geleidelijk. In eerste instantie sijnelden specifieke elementen uit de Britse (en in mindere mate Amerikaanse) drillcultuur de Nederlandse muziek binnen. Allereerst gebeurde dit met de muzikale elementen die drill definiëren. Begin 2016 verscheen met het album [Fast](#) van Rotterdamse rapper [Jozo](#) de eerste plaat waarop deze invloed merkbaar was. Dit debuutalbum kan qua thematiek – met nummers als ‘Erin Eruit’, ‘Heb Wat Verdient’ en ‘In de Trap’ – volledig worden geschaard onder het genre *trap*. De van oorsprong Congolese artiest rapt zijn teksten waarin hij veelvuldig refereert aan verscheidene manieren om op illegale wijze aan geld te komen (“[Ik doe echt alles voor buit](#)”) echter over beats die overduidelijk dienen te worden gekwalificeerd als *drill*, zoals ook de producer van het album zelf [betoogt](#). Na het verschijnen van *Fast* nam de invloed van UK drill op de Nederlandse *scene* geleidelijk toe. Steeds vaker rapten artiesten over drillbeats of beats met elementen van drillmuziek, bijvoorbeeld wanneer zij te gast waren bij hiphopplatform [101barz](#). Bovendien werden Britse drillartiesten uitgenodigd om in Nederland te komen optreden. Zo stonden de drillers van *67* in 2017 op hiphopfestival Appelsap en waren zij vervolgens ook te gast bij *101barz* voor het opnemen van een [studiosessie](#).

Niet veel later zagen we ook de meer uiterlijke verschijningsvormen van drill voor het eerst terug binnen muziek van Nederlandse bodem. Begin 2017 verscheen bijvoorbeeld het nummer [BOA](#) van Zaanse rapper C-Jay op YouTube, waarin grote groepen jongeren in donkere kleding uitdagend in beeld kwamen en in de teksten uitgebreid werd bedreigd met geweld. Bovendien werden in de clip veelvuldig steek-, vuur- en stroomstootwapens in beeld gebracht. De video werd meteen groot nieuws, nadat vlak na het verschijnen van de clip vier verdachten in de leeftijd van 16 tot 18 werden [aangehouden](#) voor het vertonen van deze wapens. Hoewel in de *lyrics* van het nummer en in de uiterlijke verschijningsvormen overduidelijk elementen van drill vallen te herkennen, doen zowel de muziek als de centrale thematiek van het nummer – de rapper betoogt onophoudelijk dat je hem kunt “bellen of appen” voor het kopen van drugs – toch vooral denken aan *trap*muziek.

De echte doorbraak van drillmuziek in Nederland lijkt terug te voeren op eind 2017, toen Gaddafii's¹⁶ hit [13 n*ggers in prison](#) op YouTube verscheen. Wie de video zonder geluid afspeelt, waant zich in Londen. In beeld zijn grote groepen dreigende jongeren te zien, gehuld in donkere kleding van merken die we kennen uit zowel de Britse als Nederlandse straatcultuur. De gezichten van vrijwel alle jongens worden verhuld achter bivakmutsen, shawls, capuchons en maskers met angstaanjagende beeltenissen. De jongens gebruiken hun handen om hun eigen buurt te *representen*, de rechter duidelijk te maken dat hun gedetineerde vrienden op vrije voeten moeten worden gesteld en steek- en vuurwapens uit te beelden. In de handen van een aantal jongeren prijken zelfs echte wapens. Achtereenvolgens worden een ploertendoder, een koevoet en verschillende schroevendraaiers in beeld gehouden. Om het criminele imago van de jongens kracht bij te zetten wordt in de video verbeeld hoe iemand vrijkomt uit detentie, hoe een overval wordt gepleegd en hoe contraband de gevangenis in wordt gegooid. Bovendien wordt de [enkelband](#) van een van de jongens uitgebreid in beeld gebracht. De portieken en garages waartegen dit hele schouwspel zich afspeelt dienen te voorzien in een geloofwaardige context voor hun performance.

Wanneer we het geluid van de videoclip inschakelen blijkt deze performance – in tegenstelling tot eerder bij bijvoorbeeld C-Jay – te worden begeleid door een onheilspellende drillbeat. De teksten die over deze beat galmen, blijken in lijn met wat de jongens met hun dreigende vertoning lijken te willen verbeelden. De titel van de *track* – die gedurende het nummer veelvuldig wordt herhaald – vormt het centrale thema. Met de zin “13 n*ggers in prison” wekt Gaddafii de indruk dat een groot deel van zijn vriendengroep op het moment achter de tralies verblijft. De overige teksten van het nummer zinspelen op de redenen van deze detentie en kennen opvallende gelijkenissen met de thematiek die we kennen uit Britse drill. Meer specifiek alludeert Gaddafii op de bereidheid tot het gebruik van geweld, met name van zijn vrienden: “het zijn mijn jongens die over jouw graf gaan lopen”. Over een van zijn maten – door hem zelf aangeduid als ‘A’ – klinkt het: “als A trekt, hij trekt en hij tucht niet”, waarmee hij claimt dat de jongeman in kwestie niet twijfelt om een wapen te trekken en gebruiken. Een van zijn andere vrienden noemt hij *ijskoud*, waarmee hij eveneens zinspeelt op de bereidheid tot het gebruik van geweld. Over zichzelf rapt Gaddafii dat hij degene die hem *dist* zonder enige twijfel zal *nakken*, wat zoveel betekent als iemand gestrekt laten gaan.

Naast het suggereren dat hij en zijn vrienden bereid zijn tot het gebruik van geweld, daagt de rapper binnen zijn teksten ook anderen uit. Zoals gebruikelijk binnen drill wordt hierbij expliciet gerefereerd aan personen en gebeurtenissen. Gaddafii provoceert een andere Rotterdamse rapper door claims over criminele activiteiten van laatstgenoemde in twijfel te

¹⁶ Op 6 februari 2020 kwam Gaddafii in de eerste aflevering van het NTR-programma Danny op Straat aan het woord over [drillmuziek in Nederland](#). Volgens zijn eigen [Instagrampagina](#) zit hij momenteel vast. De rapper spelt zijn naam soms met één en soms met twee i's, waardoor onduidelijk blijft hoe zijn artiestennaam werkelijk luidt.

trekken. Daarnaast stelt hij dat de rapper in kwestie “face to face verlegen [speelt]”, waarmee hij claimt dat deze in *real life* veel minder stoer blijkt dan zijn (online) performance doet vermoeden. In een van de regels van het nummer daagt Gaddafii anderen expliciet uit: “blijf maar testen tot de laatste druppel”.

De Spijkse rapper lijkt hiermee de eerste Nederlandse artiest die muziek uitbracht die zowel qua uiterlijke verschijningsvorm en thematiek als op muzikaal gebied kan worden gekwalificeerd als drill. Nederlandse drill kent hiermee zijn oorsprong onder de rook van Rotterdam. 13 N*ggers in Prison lijkt het startschot van drill in de Nederlandse rapscene te markeren, waarna het genre zich in een razend tempo heeft ontwikkeld.

3.2 Rotterdamse drillrappers

Inmiddels kent Rotterdam een flink aantal drillrappers en drillgroepen. Vrijwel wekelijks verschijnen op verschillende kanalen als YouTube en Instagram nieuwe lokale artiesten. Het volgende overzicht is daarom – zeker door het gemak waarmee jongeren zichzelf kunnen uitroepen tot ‘rapper’ – niet uitpuittend en vooral bedoeld om een indruk te geven van de omvang en spreiding van drill in onze stad.

Drillers op de Zuidoever

Wie drillmuziek en Rotterdam zegt, komt snel uit bij rappers [Qlas](#) (89.000)¹⁷ en [Blacka](#) (97.000). Het uit IJsselmonde afkomstige duo haalde het afgelopen jaar veelvuldig het nieuws. Hun prominente aanwezigheid komt niet in de laatste plaats voort uit het feit dat zij voor verschillende media fungeerden als [boegbeeld](#) voor de opkomst van de ogenschijnlijk gewelddadige drillcultuur in ons land. Screenshots uit videoclips van de rappers worden stevast gebruikt bij [artikelen](#) over zorgen omtrent drill en de jongens kwamen in de media zelf uitgebreid aan het woord over hun [gewelddadige imago](#). Wie googelt op ‘Qlas en Blacka’ leest echter vooral over het muzikale succes dat het duo behaalt. De rappers zijn afgelopen jaar definitief doorgebroken met wat door sommigen wordt omschreven als ‘melodische drill’. Zij worden daarom door sommige media – enigszins paradoxaal aan de hiervoor geschetste berichtgeving – omschreven als “artiesten die drillrap in een ‘[vriendelijk jasje](#)’ steken”. De nummers waarmee de jongens vanaf eind 2018 in korte tijd mateloos populair werden, zijn echter minder vredig dan deze typering doet vermoeden.

Het debuutnummer [Mijn Jongens](#), dat met een half miljoen views op YouTube meteen veel bekijks trok, bevat veel elementen die we kennen uit de Britse drillcultuur. In de professioneel ogende videoclip zijn grote groepen jongeren te zien die zich in donkere kleding – veelal

¹⁷ Om een indruk te geven van de populariteit van de rappers en van drillmuziek in bredere zin, is bij iedere artiest het aantal volgers op Instagram tussen haakjes weergegeven. De hyperlink onder de artiestennaam verwijst direct naar het profiel van de betreffende rapper.

gehuld in bivakmutsen – intimiderend opstellen richting de camera. Hun handen worden veelvuldig gebruikt voor het maken van hand signs en sommige jongens houden steekwapens in beeld. Het decor van dit schouwspel wordt gevormd door de straten en garages van hun (zelfverklaarde) achterstandswijk. Ook de teksten van het nummer zijn intimiderend. De rappers spreken over *gannoe's* (vuurwapens), *prikken* en *chingen* (steken), en *racen* (beroven). Het nummer [Lowkey](#), dat maart 2019 op YouTube verscheen, kent vergelijkbare thematiek. Hoewel het nummer geen officiële videoclip heeft, presenteren de jongeren zich in de losse beelden die zijn gebruikt als alternatief – waarop onder andere steekwapens te zien zijn – overduidelijk als gevaarlijke jongens. Ook in de teksten van het nummer wordt gezinspeeld op hun beschikking over wapens en de bereidheid om deze te gebruiken: “[ik] loop met een kleine jongen met een mes, of met een gun maar die is [echt](#)”. De video is op moment van schrijven net geen miljoen keer bekeken.

Hoewel ook het typische drillnummer [Search and Destroy](#) – waaraan Qlas en Blacka een gastbijdrage leveren – met een miljoen views een groot succes was, lijkt [Verlof](#) de definitieve doorbraak van de rappers te markeren. Wie het nummer – opgenomen tijdens een verlofperiode van rapper Qlas – bekijkt, treft opnieuw alle elementen van drill die het grote publiek juist zo tegen de borst stuiten. In de videoclip van het nummer worden de rappers met een grote groep vrienden vastgelegd op verschillende plekken in hun wijk. Om duidelijk te maken welke buurt de jongens vertegenwoordigen worden het straatnaambord van Prinsenplein en de luifel van snackbar Verhage – bekende hangplekken van de groep waartoe zij behoren – regelmatig in beeld gebracht. Ook hun groepsnaam ‘24’, een verwijzing naar de openbaarvervoerszone 5324, dient om te refereren aan hun lokale context. De jongens maken duidelijk dat zij tot 24 behoren door met hun handen kort achter elkaar een twee en een vier te vormen. De bewakingscamera die door de gemeente op het plein is geplaatst wordt prominent in [beeld](#) gebracht, om te zinspelen op het gevaarlijke karakter van de buurt. Ook het uitgebreid in beeld brengen van het optreden van politieagenten kan in deze context worden gezien. Zoals gebruikelijk binnen drillmuziek verschuilt een gedeelte van de jongens hun gezicht achter shawls, capuchons, bivakmutsen, bandana’s en [digitale verhullingen](#). De jongens dragen donkere trainingspakken en klassieke straatmerken. Het meest in het oog springen echter de wapens die in de video te zien zijn. Op verschillende momenten houden de rappers op een dreigende manier gigantische [machetes](#) in beeld. De teksten van het nummer – die gerapt worden over een grimmige drillbeat – ondersteunen het dreigende karakter van de beelden van de video. Het refrein van het nummer verraadt veel over de centrale thematiek van het nummer:

*Kom naar Icey bradda, je gaat moeten afstaan
Ben met een Anti of een Afghaan
Dus die guns die kunnen afgaan
Eh eh eh heb ik geen shank, dan krijg je bullet bullet
Hoe bedoel je keukenmes, m’n rambo ga je voelen voelen.*

De rappers dagen anderen uit om naar *Icey* (IJsselmonde) te komen, met de belofte dat zij daar (hun spullen) zullen “moeten afstaan”. Verder zinspelen de jongens op het feit dat zij er niet voor terugdeinzen vuurwapens (“guns” of “bullet bullet”) te gebruiken en dat de messen die zij bij zich dragen van indrukwekkend formaat zijn (en toch zeker geen “keukenmes”). In het vervolg van het nummer reppen Qlas en Blacka – volledig naar Brits voorbeeld – over 17 inch lange *shanks*, *opps* die *gechased* worden en over *splashen* (steken).

Ook het tweede professionele nummer van Qlas en Blacka, dat in augustus 2019 verschijnt, staat bol van geweld. In het nummer met de veelzeggende titel [Shooter](#) zinspelen de rappers opnieuw op hun bereidheid om geweld te gebruiken. Het refrein luidt als volgt:

Ik heb een shooter met mij ja
Ik heb een shooter met mij ja
En hij gaat niet dansen maar hij laat je gun lean
Beng beng je gaat niet op vakantie
Ren ren als je [naam verhuld] met guns ziet.

De rappers betogen dat zij gewoonlijk worden vergezeld door een *shooter* – iemand die er niet voor terugdeinst een vuurwapen te gebruiken. Met “beng beng je gaat niet op vakantie” – een inmiddels gevleugelde term binnen de Nederlandse drillscene – wekken zij de indruk dat anderen het risico lopen neergeschoten te worden. Tegenstanders kunnen zich daarom maar beter uit de voeten maken (“ren ren”) als zij de *shooter* van de rappers in het vizier krijgen. Ook in de rest van de lyrics wordt veelvuldig gerefereerd aan het gebruik van steek- en vuurwapens, bijvoorbeeld met de regel “try leave them men critical, als hij nog leeft is ‘t miracle”. De beelden van de videoclip zijn volledig in lijn met de titel van het nummer. In de video worden de jongens vastgelegd terwijl zij met hun handen veelvuldig schietgebaren maken. Bovendien wordt op verschillende momenten in de video een (niet van echt te onderscheiden) vuurwapen in beeld gebracht, dat door de rappers dreigend op de camera wordt [gericht](#).

Met het succes van *Verlof* en *Shooter* – die op het moment van schrijven respectievelijk ruim 1,7 en 3,3 miljoen keer zijn bekeken op YouTube – bewezen Qlas en Blacka dat drillmuziek van Nederlandse bodem commercieel interessant kon zijn. Dit bleef binnen de muziekwereld niet onopgemerkt. Begin 2020 tekenden de jonge rappers een contract bij TopNotch, het bekendste hiphopplatenlabel van ons land. In februari van dit jaar verscheen hun debuutalbum *Project 24*, dat samenwerkingen bevat met gevestigde artiesten als Ronnie Flex, Josylvio en Kevin. Het feit dat het album binnen een week op [nummer 1](#) binnenkwam in de Nederlandse albumchart, tekent de populariteit van het genre: drill behaalt [mainstream](#) succes. Dit is ook te zien aan de *streaming records* van Qlas en Blacka. Op Spotify behaalt het duo bijna een half miljoen maandelijkse luisteraars met hits als ‘Dom Pérignon’ (8,8 miljoen streams), ‘Shooter’ (11,4 miljoen streams) en ‘Niet Lief’ (6,4 miljoen streams). Wie *Project 24* luistert, begrijpt waarom Qlas en Blacka door sommige media liefkozend “het vriendelijke

gezicht van de [drillrapscene](#)” worden genoemd. De rappers lijken de gewelddadige stijl en thematiek langzaam in te ruilen voor muziek met een minder agressieve insteek. De eerste single van het nieuwe album – die vlak voor het verschijnen van Project 24 werd gelanceerd – lijkt hier voor het eerst zicht op te geven. Hoewel de titel van het nummer “[Shooter 2.0](#)” en het refrein (“Er zijn *gannoos* (vuurwapens), er is *gang*, ik loop met *cheffers* (stekers)”) doen denken aan hun eerdere nummers, lijken de rappers met deze elementen vooral te willen meeliften op het succes van de eerder besproken hit Shooter. Ondanks dat er in de videoclip wapens te zien zijn waarvoor geen vergunning was aangevraagd – een vergrijp waarvoor zowel de rappers als hun manager de dag na het verschijnen van de video zijn [opgepakt](#) – is van een dreigende setting nauwelijks sprake. Met lachende gezichten, alcohol, vrouwen, kleurrijke kleding en dansende en feestende jongeren, doet de clip in niets denken aan de video’s van Mijn Jongens, Shooter en Verlof. Wie de rest van het nummer beluistert, hoort teksten die vooral gaan over hun bekendheid en hoe dit hen “chicks” en “ho’s” oplevert. Ook de beat van het nummer klinkt opvallend vriendelijk vergeleken bij eerdere nummers van het duo. Hoewel ook op de rest van het album nog in overvloed verwijzingen naar geweld (“heb die shank op hip”) en andere criminaliteit (“breng je pinpas, breng je spa”) vallen te bespeuren, zijn daarnaast ook teksten te horen over hard werken, vrouwen en het uitgeven van geld. Geweld lijkt niet langer het centrale (of zelfs enige) thema van hun muziek. Ook de grimmige klank van de keiharde drillbeats heeft plaatsgemaakt voor een meer melodieuze en daarmee toegankelijkere toon, zoals bijvoorbeeld in het nummer [Online/Offline](#). Wie de clip van het nummer bekijkt, ziet bovendien dat de bivakmutsen, messen en donkere kleding zijn ingeruild voor kleurrijke luxemerken en andere opzichtige consumptie.

Toen een aantal van de jongens van 24 – waaronder Qlas en Blacka – bezigging met het vervaardigen van drillmuziek, hebben zij [Kanaal 24](#) gelanceerd. Deze samenwerking omvatte onder andere een [YouTubekanaal](#). Via deze weg zouden verschillende rappers uit IJsselmonde hun videoclips kunnen delen met het grote publiek. Toen de carrière van Qlas en Blacka in een stroomversnelling kwam heeft hun manager – de Rotterdamse rapper [Vic9](#) – [Kanaal 24](#) getransformeerd tot platenlabel. Het oorspronkelijke YouTubekanaal werd hierop geprofessionaliseerd, maar doet onverminderd dienst als etalage voor de muziek van jongens van de groep¹⁸. In de sliptestream van Qlas en Blacka zijn een aantal andere jongens van 24 langs deze weg drillmuziek gaan uitbrengen. Via het YouTubekanaal kunnen we onder andere kennismaken met [Janaka](#) (7.000), [Willa Icey](#) (4.000), [Esskay](#) (2.000), [Sossa](#) (4000), [E11EVEN & SLYZZ](#) (7.000), [Jayhsy](#) (7.000), [Bandoo](#) (5.000), [Jerra24](#) (7.000), [Nella](#) (5.000), [TR](#) (8.000), [Qwali](#) (1.000), [R3SS](#) (1.000), [Bandolien](#) (1.000), [Oomto](#) (7.000) en [Vanny](#) (3.000). Een aantal van de rappers deelt hun muziek daarnaast op andere YouTubekanalen, zoals bijvoorbeeld R3SS deed met [Black on Black \(Rmx\)](#), Qwali met [VAST](#), Jerra24 met [Hide and Seek](#) en Esskay met [D&G](#). Waar de video’s van de voormannen miljoenen keren worden

¹⁸ Dit betekent dat niet alle rappers die hun muziek delen via het YouTubekanaal een platencontract hebben. Op basis van het Instagramaccount van Kanaal 24 lijkt het erop dat op dit moment alleen Qlas en Blacka professioneel bezig zijn met het maken van muziek.

bekeken, is de aandacht voor de andere rappers van 24 een stuk marginaler. Ook aan de volgersaantallen op Instagram is te zien dat de overige rappers qua populariteit niet in de buurt komen van Qlas en Blacka. Toch zijn er een aantal video's van andere jongens van 24 die wel degelijk veel bekijks krijgen. Het lijkt erop dat het kanaal van 24 hier – met name door de ruim 40.000 abonnees – een belangrijke rol in speelt. Video's die via dit kanaal verschijnen scoren vrijwel altijd boven de 100.000 views en de 37 video's op het kanaal zijn in totaal ruim 20 miljoen keer bekeken. Het succes van Qlas en Blacka lijkt daarmee een springplank te hebben gecreëerd voor andere rappers van de groep. Ook op Spotify kennen de rappers succes. Zo haalt Bandoo 15.000 maandelijkse luisteraars, Janaka 63.000, Willa Icey 9.000, Jayhsy 11.000, Sossa 7.500, Jerra24 16.000 en Oomto meer dan 50.000. Met 'Bel Kees' (500.000 streams), 'Geen Tijd' (550.000 streams), 'Ready' (350.000 streams), 'Ede Koef' (390.000) en 'We Komen Van Niks' (500.000 streams) kenden de rappers een aantal hits.

De muziek van de andere jongens van 24 kent deels dezelfde thematiek als die we zagen in de vroege nummers van Qlas en Blacka. Ook in bijvoorbeeld [No Hook 2](#), [Black on Black](#), [On It](#), [Geen Tijd](#) en [Samurai](#) geldt geweld overduidelijk als centrale thema met verwijzingen als *opblock* (het territorium van tegenstanders), *kappen* (kapmes gebruiken) en *natte shanks* (bebloede messen). In de video's zijn jongens met donkere kleding, (mond)maskers en bivakmutsen in beeld gebracht in hun eigen wijk. In zowel woord als gebaar wordt veelvuldig gerefereerd aan '24'. Hoewel de jongens in de video's met hun handen regelmatig steek- en vuurwapens uitbeelden, zijn in de clips slechts sporadisch daadwerkelijke wapens te zien. Dit is anders in de videoclip van het nummer [Thing On Me](#), dat eveneens via Kanaal 24 is verspreid. Het wapenarsenaal dat in deze videoclip wordt getoond – bestaande uit hamers, machetes en vuurwapens – vermaakt de eerder besproken videoclips tot brave vertoningen. Ook de teksten van het nummer staan met verwijzingen naar "18 inch [shank] door je kop", *dipsplash* (steken) en *catch body's* (mensen vermoorden) bol van het geweld. Toch zijn er ook flink wat drillnummers op Kanaal 24 te vinden waarin geweld verre van het centrale thema vormt. Zo gaan [Scammers & Dealers](#), [Cocaine White](#) en [Race](#) – zoals de titels wellicht al enigszins doen vermoeden – hoofdzakelijk over het verhandelen van drugs en niet zozeer over het neerzetten van een gewelddadig imago. Hoewel de artiesten hun teksten over drillbeats rappen, zou de thematiek daarmee eerder onder *trap* moeten worden geschaard. Bovendien staan er op Kanaal 24 veel video's waarin geen geweld wordt verheerlijkt noch expliciet over criminaliteit wordt gesproken. Zo gaat [Check](#) van Janaka over financieel rondkomen, rapt Bandolien in [Buiten Adem](#) over zijn straatmentaliteit en beschrijft Jerra24 in [Betterdays](#) het straatleven in bredere zin. Los van de thematiek kennen deze nummers ook muzikaal – hoewel het overduidelijk nog steeds drillbeats betreft – een hele andere klank.

Hoewel veel van de aandacht in de media uitgaat naar de jongens van 24, is de drillrapscene van Rotterdam veel breder. Om te beginnen zijn ook elders op de Zuidoever veel andere artiesten bezig met het vervaardigen van drillmuziek. In Feijenoord vinden we de jongens van Oranjeboomstraat ('OBS'), die net als de rappers uit IJsselmonde hun openbaarvervoerszone gebruiken om te refereren aan hun lokale context. Rappers [Delly](#) (2.000), [LSow2](#) (1.000),

[Cellow](#) (9.000), [Babyface](#) (3.000) en [VDR](#) (400) verwijzen in hun nummers veelvuldig naar 14 als aanduiding voor RET-gebied [5314](#), dat Feijenoord en Charlois beslaat. Wie de muziek van 14 luistert, zal merken dat beide gebieden niet alleen geografisch in elkaars verlengde liggen. Ook de thematiek van de nummers die beide groepen vervaardigen ligt bijzonder dicht bij elkaar. Niet voor niets verscheen in juni van dit jaar een gezamenlijk nummer van Delly (14) en TR (24) met de titel [Turner](#). In dit nummer, maar ook in [Stick Up](#), [Eten](#) en [Catch Me South](#), zien we de inmiddels bekende elementen van drillmuziek terug. Opvallend genoeg is het nummer 'Lurking' van VDR – dat beslist in dit rijtje thuishoort – om onduidelijke redenen van YouTube verdwenen¹⁹. De teksten van 14 gaan over *oppchase* (het jagen op tegenstanders), *catching lacking* (een tegenstander betrappen op een onachtzaamheid), *chingen* (steken) en *weaps* (wapens). In hun videoclip zien we jongens die in hun eigen buurt – met de metroborden van Oranjeboomstraat nadrukkelijk in beeld – in donkere vrijetijdskleding dreigende (steek)gebaren maken richting de camera. Ook de rappers van OBS schermen hun gezicht af met maskers, zonnebrillen, doeken en bivakmutsen en etaleren in hun video's vuur- en steekwapens. In een van de nummers van Cellow valt zelfs een jongere met een heus [gasmasker](#) te ontwaren. Verder lijken de clips van laatstgenoemde – die wel *acte de présence* geeft in de zojuist besproken video's – overigens een uitzondering op de verder gewelddadige videoclip van de groep. In de nummers van Cellow staat met name zijn [bewogen jeugd](#) centraal. De videoclip van 14 hebben een stuk minder bejaks dan die van hun burens uit 24. Op YouTube zijn de video's van Delly, LSow2, Cellow en Babyface maximaal 50.000 keer bekeken, maar vaak nog veel minder. De rappers hebben geen centraal YouTubekanaal, maar hun 10 nummers zijn bij elkaar opgeteld 125.000 keer bekeken – exact evenveel als Turner, waarop de jongens samenwerkten met 24. Op Spotify is het aantal luisteraars van de rappers beperkt, met Catch Me South (90.000 streams) als positieve uitschieter.

Hoewel een aantal leden van [Figo Gang](#)²⁰ vroeger ook te vinden was op OBS, claimen de rappers van deze drillgroep geen specifiek gebied. Leden [Plinna](#) (4.000), [Bigfella](#) (3.000), [GorrSowtu](#) (3000), Lesje en [DS02](#) (200) presenteren zich als 'Artiesten van Rotterdam Zuid', zonder dat hier enige territorialiteit vanuit lijkt te gaan. De afwezigheid van hun territoriumdrift is niet het enige dat de rappers onderscheidt van eerder besproken drillgroepen. Ook de muziek van Figo Gang klinkt wezenlijk anders. De rappers staan bekend om hun zogenaamde *salsadrill* – niet voor niets de titel van hun begin 2020 verschenen EP. Hoewel de kenmerkende combinatie van drums, *snares* en [hi-hats](#) de beats van Figo Gang ontegenzeggelijk *drill* maakt, laten instrumentalen van saxofoons, gitaren en piano's hun nummers melodisch en exotisch klinken. Waar klassieke drillnummers luisteraars vooral doen rillen, nodigen nummers als [Ze Doen Ons Na](#), [I'm in the Ghetto](#) en vooral [Mamacita 2](#) eerder uit tot dansen. Niet geheel toevallig bevat de videoclip van laatstgenoemd nummer dan ook – geheel tegen de traditie van drill in – schaars geklede dames, cocktails, vrolijke kleuren en

¹⁹ In een zogenaamde [reviewvideo](#) kunnen we het nummer op de achtergrond nog zien.

²⁰ De rappers schrijven de naam van hun groep soms als 'Figogang' en soms als 'Figo Gang'.

een feestend gezelschap. De videoclip van Ze Doen Ons Na doet echter vooral vriendelijk aan door de blije deuntjes. Wie de clip zonder geluid bekijkt, krijgt het herkenbare recept van een klassieke drillvideo voorgeschoteld. In beeld zien we grote groepen jongeren die worden gefilmd in hun eigen buurt, terwijl ze dreigend schietgebaren maken richting de camera. Zoals gebruikelijk dragen zij veelal donkere kleding en verbergt een aantal van hen zijn gezicht achter bivakmutsen of shawls. In tegenstelling tot veel andere drillvideo's toont echter het grootste gedeelte van de jongens hun gezicht en zijn in de video's geen daadwerkelijke wapens te zien. Dit is anders in de videoclip van het nummer met de veelzeggende titel [Sirenes/Lange Pijp](#), dat samen met Qlas en Blacka is opgenomen. In deze clip wordt met enige regelmaat een machete in beeld gebracht en wordt gezinspeeld op de aanwezigheid van een [vuurwapen](#) – al lijkt dit gezien het formaat niet de *lange pijp* waarover in de titel wordt gerept. Verder zijn in de video legio bivakmutsen, maskers en andere vormen van gezichtsbedekking te zien.

Ook de teksten van de rappers van Figo Gang steken schril af tegen het vrolijke geluid van hun muziek. Zoals gebruikelijk binnen drill blijkt geweld een van de centrale thema's in hun raps. Dit wordt overduidelijk op [I'm in the Ghetto](#), waarop de rappers zich stuk voor stuk presenteren als gevaarlijke jongens. Op het nummer komt Gorrowstu als eerste aan het woord: "net als Arsenal, ben met die gunners", waarbij *gunners* verwijst naar zijn vuurwapengevaarlijke vrienden. Enkele seconden later rapt ook Lesje met "of met Jerry, hij heeft die pipe" over een kennis die in het bezit van een vuurwapen schijnt te zijn. Rapper DS02 doet er in zijn daaropvolgende relaas nog een schepje bovenop. Hij dreigt "Heb je boete? Trekken we je vel af", waarin *boete* verwijst naar een geldstraf die jongeren elkaar op straat onderling opleggen. Ook in de *verse* van BigFella vallen met "je gaat plat" en "zorg dat je hier niet test" verwijzingen naar geweld te ontwaren. Tot slot claimt ook Plinna *goons* (gevaarlijke vrienden) te hebben die *strapped* (gewapend) zijn.

Vergeleken met andere drillrappers in Rotterdam, valt de professionaliteit van het collectief op. De uitstraling van de rappers, de verzorgdheid van hun social mediakanalen en de kwaliteit van zowel de videoclips als de muziek, maken dat hun credo 'One Team, One Dream' ('OTOD') geloofwaardig overkomt. De vriendengroep lijkt inderdaad serieus werk te maken van het verwezenlijken van hun gezamenlijke droom: een [begrip](#) worden binnen de Nederlandse hiphopscene. Wie een blik werpt op de streamingcijfers van Figo Gang, ziet dat de rappers goed op weg zijn. Op Spotify trekken de artiesten meer dan 220.000 maandelijkse luisteraars, met succesnummers als *Sirenes/Lange Pijp* (3,7 miljoen streams) en *I'm in the Ghetto* (4,8 miljoen streams). Het [YouTubekanaal](#) van Figo Entertainment heeft 9,5 miljoen views, met maar liefst vier video's die meer dan een miljoen keer zijn bekeken. Daarnaast heeft de formatie talloze views behaald op [collabo's](#) en studio-optredens, met hun [101barzsessie](#) – met meer dan 1,1 miljoen views – als grootste succes.

Niet alleen in IJsselmonde en Feijenoord, maar ook in Charlois wordt drillmuziek gemaakt. Een van de meest in het oog springende drillrappers uit deze wijk is zonder twijfel [Ballin30](#)

(51.000), die eerder dit jaar te zien was in het programma [Danny Op Straat](#). De muziek van de rapper van Slinge laat zich het beste omschrijven als hyperagressief en past daarmee volledig in de nog prille traditie van drill. In videoclip van de rapper – zoals die van [Pipe](#), [Op Een Missie](#), [The Purge](#), [Shots Fired](#) en [Ik Heb Die Bam](#) – zijn stevast vuurwapens te zien en de teksten van 'Ballin' gaan voornamelijk over het neerschieten van mensen en andere vormen van geweld. Daarnaast vormt het ten uitvoer brengen van andere criminele praktijken een belangrijk thema, getuige ook het feit dat hij de naam van zijn *posse* (en [YouTubekanaal](#)) hiernaar heeft vernoemd. De videoclips van Ballin30 worden tussen de 100.000 en 800.000 keer bekeken en in totaal heeft zijn YouTubekanaal – met 23 video's – meer dan 5,5 miljoen views. Op streamingdienst Spotify heeft de rapper ruim 15.000 maandelijkse luisteraars. Nummers als '5 Doezoe' en 'Ik Heb Die Bam' zijn rond de 400.000 keer beluisterd.

Ook rapper [Smallavelli](#) (5.000) – die '67' vertegenwoordigt, verwijzend naar de buslijn die eindigt in Pendrecht – geniet binnen Charlois bekendheid. De 24 nummers van zijn [YouTubekanaal](#) zijn in totaal meer dan 1,1 miljoen keer bekeken. Met 286.000 views geldt [Hittas & Killas](#) als Smallavelli's grootste hit op het videoplatform. Op Spotify blijkt 'Mama', een eerbetoon aan zijn overleden moeder, met ruim 168.000 streams het best beluisterd. Maandelijks trekt de muziek van Smallavelli op het platform iets meer dan 2.500 luisteraars. Smallavelli was een van de eerste artiesten in Nederland die over drillbeats rapt, zoals bijvoorbeeld op het nummer [3takes](#) dat halverwege 2017 op YouTube verscheen. Dit nummer lijkt echter wat betreft uiterlijk vertoon en thematiek geen echte *drill song*. Hoewel in nummers als [Hoodnigga](#), [Body Droppa's](#) en [Op de Block/67](#) wel degelijk aan geweld wordt gerefereerd en frequent vuurwapens in beeld te zien zijn, lijkt geweld ook in deze nummers niet het belangrijkste thema van de muziek. Centraal binnen de teksten van Smallavelli staat het plegen van (straat)criminaliteit, in het bijzonder het plegen van berovingen en zogenaamde *ripdeals*²¹. In 'Hoodnigga' rapt de artiest hierover het volgende: "Bezig met verdienen van brood, bood jij een litertje aan werd je van je liter geroofd". *Brood* geldt in deze context als 'buit' en met de term *liter* wordt binnen straattaal verwezen naar een kilo (hard)drugs. De muziek van Smallavelli kent met de focus op meer 'functioneel' geweld een iets andere dynamiek dan veel van de andere drill uit Rotterdam. Bovendien lijkt Smallavelli zich – meer dan de rappers die hiervoor zijn besproken – te presenteren als soloartiest.

Op het [YouTubekanaal](#) van label [AJ Entertainment](#) zien we dat ook in het aan Pendrecht grenzende Zuidwijk volop drillrappers actief zijn. Rappers [AT](#) (900), [DD](#) (400), [Gedi SK](#) (2.000) en [TonyBricksss](#) (1.000) refereren aan hun lokale context met '85', verwijzend naar de laatste cijfers van alle postcodes in Zuidwijk. De video's op het kanaal – waaronder [Je Vader](#), [Dingen Gezien](#) en [Brommers](#) – passen stuk voor stuk in de blauwdruk die voor drillvideo's lijkt te bestaan. Opnieuw zien we groepen jongeren in donkere kleding van merken als The North Face en Nike zich imponerend tot de camera richten. Terwijl een deel van de jongens hun handen op vrij indrukwekkende wijze tot tekens vormt, houden anderen vuur- en

²¹ Een ripdeal is een criminele transactie waarbij een van beide partijen beroofd wordt door de andere.

steekwapens omhoog. De achtergrond van het dreigende beeld wordt gevormd door portieken, garages, metrostations en andere bekende hangplekken in de buurt. De door de gemeente geplaatste toezichtscamera wordt prominent in beeld gebracht om bij te dragen aan de geloofwaardigheid van hun performance. Ook de teksten die over de onheilspellende drillbeats worden gerapt, kunnen we inmiddels uittekenen. De artiesten rappen over het pakken van een *L* (*loss*, wanneer je moet wegrennen voor je opponent), het *catchen* (te grazen nemen) van tegenstanders en *pull up* (iemand opzoeken voor een gewelddadige confrontatie). Het lijkt erop dat de rappers van 85 professioneel bezig zijn met het promoten van hun muziek. In de videoclip wordt duidelijk dat de jongeren [merchandise](#) hebben laten maken en hun muziek is beschikbaar op alle verschillende streamingdiensten, waaronder Apple Music, Spotify en Deezer. Bovendien zijn de social mediaprofielen van AJ Entertainment – hoewel deze nog niet bijzonder veel volgers hebben – keurig verzorgd. Op YouTube is het kanaal van het label hard op weg naar de 1.000 abonnees. De acht video's op het kanaal zijn tot nu toe in totaal ruim 200.000 keer bekeken. Op Spotify hebben de best beluisterde nummers van TonyBricksss, Gedi SK, DD en AT achtereenvolgens 28.000, 4.000, 15.000 en 7.000 streams.

Waar de jongens van 85 veelvuldig verwijzen naar hun postcode, blijkt voor andere rappers uit Zuidwijk metrostation en winkelstraat Slinge een centrale plaats in te nemen in hun performance van lokaliteit. Zo rept [Oomps](#) (3.000) over 'SD' – als afkorting van 'SlingeDinge' – om te verwijzen naar zijn wijk. Het recentelijk verschenen nummer [Kom Naar Binnen](#) geldt qua klank niet als een typisch drillnummer. In de video zijn met groepen jongeren, kapmessen, hand signs, gezichtsbedekking en beelden van Zuidwijk verder wel alle klassieke elementen van drill aanwezig. In lijn hiermee geldt geweld – met teksten als "hoeveel *opps* heb ik *gecatcht* (gepakt), hoeveel *opps* hebben *gedasht* (weggerend), trek ik *shank*, zet ik 'm in *chest*" – duidelijk als centrale thema van het nummer. In nummers als [In De Wijk](#) en [Belangrijk](#) blijkt naast geweld ook het plegen van andere vormen van criminaliteit een belangrijk thema in de muziek van de rapper. De vijf video's op het [YouTubekanaal](#) van Oomps zijn in totaal bijna 100.000 keer bekeken. Op Spotify geldt 'Niet Wachten Op Geluk' met bijna 7.000 streams als meest succesvolle nummer. De rapper trekt iets meer dan 200 maandelijkse luisteraars.

Ook in Tarwewijk vinden we drillrappers. Opvallend genoeg claimt ook hier een aantal artiesten – net als de rappers in Feijenoord – '14' als verwijzing naar hun lokale context. In het nummer [Geen Tijd](#) van [Hoodzz](#) (600) en [Deller](#) (400) wordt deze claim overduidelijk in beeld gebracht door de shirts die de rappers en hun gevolg dragen. Hierop prijkt met grote letters 'TARWEWIJK #14'. De video begint met een shot van tram 2, met de letters van eindbestemming 'Charlois' helder verlicht in beeld. Met hun handen beelden de rappers 'CLS' uit, eveneens als verwijzing naar hun deel van de stad. In de rest van de video van Hoodzz en Deller vallen verder alle eerder uitvoerig besproken stijlelementen van drill te onderscheiden, inclusief maskers, bivakmutsen, vuurwapens en machetes. Ook de teksten kennen met *bedijen* (bedreigen), *pipe* of *stick* (vuurwapens) en *sprayen* (het afvuren van een automatisch

wapen) vrijwel ononderbroken verwijzingen naar geweld. 'Geen Tijd' is op YouTube 12.000 keer bekeken en er is online geen andere muziek van de rappers te vinden.

Opvallend is dat ook Vlaardingse drillrapper [Marr 3134](#) (3.000) veelvuldig refereert aan de wijk Charlois. Door te benoemen dat hij is "geboren en getogen in 5314" en een aantal van zijn videoclip op te nemen in Rotterdam, lijkt de rapper een geloofwaardige context te willen creëren voor de [muziek](#) waarin hij zich als gevaarlijke jongen presenteert. Het klassieke drillnummer [5 Cars](#) geldt met 34.000 views op YouTube en 75.000 streams op Spotify als zijn grootste hit. Ook het nummer 'Dripsaus van [JackDongs](#) (5.000) is vanwege het hyperagressieve karakter het vermelden waard.

Drillers op de Noordoever

Ook aan de andere kant van de Maas wordt drillmuziek gemaakt. Hoewel veel aandacht – mede door de landelijke bekendheid van Qlas en Blacka – uitgaat naar Zuid, kent ook de Noordoever een levendige *scene*. Allereerst blijkt in Rotterdam West een groot aantal rappers actief. In Spangen vinden we [De Vaders](#), naar eigen zeggen "een platform met getalenteerde jongeren die individueel heel wat in te brengen hebben in de scene". Op het [YouTubekanaal](#) van het platform leren we dat voornamelijk drillgroep [27Drillers](#) haar muziek via deze weg uitgeeft. De naam van de formatie verwijst naar de laatste cijfers van de postcode van Spangen. 27Drillers bestaat uit rappers [Utski](#) (300), [Turtle27](#) (1.000), [Ofzo27](#) (800) en [Dyp27](#) (900). De YouTubevideo's van de groep – zoals [Je Weet Niet](#), [Jij Spend Op Kechs](#) en [Smeer Me Niet Aan](#) – bevatten alle elementen van drill die we inmiddels kunnen dromen. Hun performance bevat donkere kleding, maskers, bivakmutsen en wapens die met grote regelmaat in beeld worden gebracht. Waar we op de Zuidoever een sterke focus op steekwapens zagen, gaat het in de video's van de rappers uit West opvallend genoeg vrijwel uitsluitend om vuurwapens. Het decor van de videoclip wordt zoals gebruikelijk gevormd door plekken in de eigen buurt, waarbij met name voetbalstadion Het Kasteel populair blijkt. Ook de teksten van 27Drillers passen volledig in het frame van drill, hoewel ook hier de afwezigheid van *shanks* opvalt. Met termen als *pipe*, *shooters* en *racen* horen we echter wel legio van de andere gebruikelijke verwijzingen naar geweld terug. De rappers trekken op Spotify bijna 12.000 maandelijkse luisteraars, waarbij 'Je Weet Niet' en 'Youngboy' met respectievelijk 170.000 en 220.000 streams gelden als meest beluisterde nummers. Op YouTube blijkt 'Smeer Me Niet Aan' met 85.000 views tot nu toe hun grootste hit. Het hele kanaal – waar ook een aantal andere artiesten op te zien zijn – heeft in totaal 750.000 views.

De mannen van 27Drillers werken veelvuldig samen met de rappers van [27/28](#), zoals bijvoorbeeld op [Barricade](#), [Mad Shit](#) en [Watsgaande](#). Formatie 27/28 wordt gevormd door rappers [Vá Honcho](#) (200), [Westenaar](#) (400) en [Weston](#) (600) en de naam van hun collectief verwijst naar de laatste cijfers van de postcodes van Spangen en Oud-Mathenesse. De rappers hebben naast hun video's op het platform van 'De Vaders' een eigen YouTubekanaal

dat 11 video's bevat die in totaal ruim 130.000 keer zijn bekeken. Op Spotify behalen de artiesten 3.000 maandelijkse luisteraars en is 'Klaren De Slang' met 24.000 streams hun grootste hit. Alle video's op hun kanaal, waaronder de clips van [In de B](#), [Holland's Got Talent](#) en [FIT](#), bevatten de bekende stijlelementen van drill. Wie niet beter zou weten zou – zeker door de veelvuldige samenwerkingen – denken dat 27/28 en 27Drillars tot een en dezelfde groep behoren. De muziek, de beelden van Spangen en de thematiek van hun nummers lopen naadloos in elkaar over. Op het kanaal van De Vaders vinden we naast drillgroepen 27Drillars en 27/28 ook nog rappers als [Ziezz](#) (1.000), [Kella](#) (300), [Rm27](#) (500), [Djobi27](#) (100), [Chamo](#) (1.000), [Jockie](#) (300), Bomboo, DD2Loose en [Coco](#) (300). De clips van deze rappers zijn niet bijzonder vaak bekeken en ook video's die op hun eigen kanalen zijn gepost trekken nog niet veel bekijks. Ditzelfde geldt voor hun muziek op Spotify. Wel vallen in nummers als [Purge](#), [PT2](#), [Overleven](#) en [Spangenstep](#) alle gebruikelijke elementen van drillmuziek te herkennen. Opvallend genoeg is er in de drillvideo van [Voor de Berry](#) van [Chamobrothers](#) – waar Chamo en Rm27 onderdeel van uitmaken – voor het eerst een vrouwelijke rapper te zien. Uitzondering op het lage aantal views vormt [Keebo](#) (1.000) die met [Jack Drill Freestyle](#) bijna 100.000 views scoort. Keebo maakt onderdeel uit van het al jarenlang actieve [Scavemusic](#), dat sinds de opkomst van drill ook deze vorm van muziek is gaan uitbrengen.

Als we onze aandacht een aantal kilometer verleggen, vinden we verderop in West rappers [Chase](#) (400), [Dell](#) (1.000), [Jivv](#) (1.000) en [Jeff](#) (200). De cijfers die de jongens gebruiken om te refereren aan hun lokale context, verwijzen deze keer niet naar een postcode of OV-gebied. '48' of 'vieracht' blijkt een creatieve verwijzing naar de Vierambachtstraat die zij als hun territorium beschouwen. Rappers Dell, Jivv en Jeff blijken bovendien onderdeel uit te maken van drillgroep [DEAMJ](#), dat via YouTube kanaal [Forty Eight](#) video's publiceert. De teksten van de rappers van *vieracht* worden over drillbeats gerapt, maar kennen duidelijk een minder agressief karakter dan veel van de drill die we eerder zagen. Ook de videoclips zijn minder gewelddadig. In nummers als [Cijfers](#) en [Moeilijke Tijd](#) spelen met name het straatleven – en in het bijzonder het plegen van criminaliteit – een centrale rol. De *cypher*²² die Chase en Dell recentelijk opnamen met rappers van 27/28 en 27Drillars kent wel alle elementen die we kennen van drillmuziek. Deze video is – ondanks de professionele uitstraling van de productie – op het moment van schrijven nog slechts 5.000 keer bekeken. Ook de drillnummers op het kanaal van 'Forty Eight' zijn met een paar duizend views per video niet bijzonder succesvol. Op Spotify behaalt DEAMJ nog geen 100 maandelijkse luisteraars en is 'Laat Me Zien' met 17.500 streams het best beluisterde nummer. Rapper Dell doet het solo met meer dan 5.000 maandelijkse luisteraars op de streamingdienst een stuk beter. Bovendien heeft hij met een gastoptreden op 'Bae' (700.000 streams) een grote hit op zijn naam staan.

Op de Binnenweg in Rotterdam-West blijken een aantal rappers actief die aan hun lokale context refereren met de afkorting 'BW'. Via hun YouTube kanaal [BW Music](#) behalen [SydjeBW](#)

²² Een cypher is een sessie waarin verschillende rappers achter elkaar – zonder onderbreking – over dezelfde beat rappen.

(3.000) en [HTS](#) (600) met nummers als [Commando](#), [In Je Room](#) en [Hoe Niet](#) tussen de 20.000 en 50.000 views per video. In totaal zijn de tien video's op hun kanaal net geen 300.000 keer bekeken. Met groepen jongens die zich in donkere vrijetijdskleding en maskers laten filmen in hun eigen wijk, zien we herkenbare stijlelementen van drill. Zoals tot nu toe bij alle artiesten in Rotterdam-West, ontbreken ook in deze video's de kenmerkende steekwapens. Net als bij de rappers van verderop, zijn ook de video's en de teksten van SydjeBW en HTS niet bijzonder agressief. Centraal binnen hun nummers staat – zoals gebruikelijk binnen straatrap in bredere zin – het op criminele wijze verkrijgen van inkomsten. Hoewel de jongens rappen over drillbeats, is ook de klank van de muziek toegankelijker. Op Spotify behaalt SydjeBW ruim 7.000 maandelijkse luisteraars, met een aantal nummers dat meer dan 100.000 keer gestreamd is. Vooral 'All Eyes On Me' valt op, met bijna 600.000 streams.

In West zijn nog een aantal drillrappers actief die het benoemen waard zijn. In de eerste plaats valt [PJ Vanni](#) (4.000) op, omdat hij en zijn vrienden met '530' een parkeerzone in Rotterdam-West claimen. Zijn recente nummer [Pengest Freestyle](#) bevat alle bekende stijlelementen van drill, inclusief frequente verwijzingen naar [steekwapengeweld](#). De dronebeelden in de video doen denken aan clips die we kennen uit het Verenigd Koninkrijk. Hoewel de laatst besproken rapper refereert aan het gebruik van messen, lijken drillers in Rotterdam-West over het algemeen een andere invulling te geven aan hun gewelddadige performance dan hun collega's aan de andere kant van de Maas. Rapper [CCash](#) (4.000) lijkt in zijn enige nummer [Magazijn](#) deze tegenstelling tussen Rotterdam-West en Rotterdam-Zuid te beschrijven:

*Als ik een opp zie, is er geen optie
We legen die hele fucking magazijn
Geloof me dit wil je niet hebben, jongens dragen wapens die ze niet eens kennen
Er zijn knallers in m'n wijk, die mannen komen uit het Wilde Westen
M'n goonies die schieten die balla's, en die mannen spelen niet als Juventus.
We komen uit West, je gaat hierzo niet halen met dat botte mes.*

Wie in Rotterdam-Oost zoekt naar drillrap, komt snel uit bij [Glitchgang](#). Dit collectief heeft, onder aanvoering van voorman [Zack Ink](#) (72.000), de afgelopen jaren een behoorlijke fanschare weten op te bouwen. Dit is goed te zien aan het YouTube-kanaal van de groep, dat meer dan 50.000 abonnees telt. De 83 video's op het kanaal zijn bij elkaar maar liefst 30 miljoen keer bekeken. Hoewel Glitchgang met [DMC](#) (1.000), [Miyagi](#) (3.000), [Vani](#)²³ (12.000), [Pico](#) (600) en [DK2](#) (2.000) een flink aantal rappers telt, draait vrijwel alles binnen de groep om Zack Ink. Dit is goed te zien aan de verdeling van de video's op het kanaal. Met 52 uitgebrachte video's blijft de voorman Vani (4), Miyagi (3), DMC (2), Pico (2) en DK (1) een straatlengte voor. Dit verschil wordt ook duidelijk op Spotify, waar Zack Ink maar liefst 260.000 maandelijkse luisteraars trekt en met 'Toast Up' (5,3 miljoen streams) een mainstream hit heeft gescoord. De muziek die Glitchgang uitbrengt is breder dan drill.

²³ Ook wel bekend als 'NunskiiSavage'.

Hoewel een aantal rappers over drillbeats rapt en de invloed van drill ook duidelijk blijkt uit specifieke stijlelementen in de videoclip, draaien nummers als [Gokje Wagen](#), [Topspul 2](#) en [Pushen](#) toch vooral om het verbeelden en verwoorden van criminele activiteiten. Met onder andere *liters* (kilo's), *rennen* (drugs dealen), *skiemmen* (loeren), *plug* (leverancier), *bricks* (blokken drugs) en *sani* (drugs) vallen binnen de teksten van Glitchgang bekende termen uit de drugscriminaliteit te ontwaren. Miyagi lijkt in een van zijn [teksten](#) – net als CCash eerder – te refereren aan het onderscheid tussen de verschillende delen van de stad: “zoeken geen *beef* aan deze kant, we zoeken *brieven* (cashgeld)”. Bovendien tonen de rappers in Oost zich, net als de jongeren in West, weinig onder de indruk van de messen die we op de Zuidoever veelvuldig in beeld zagen. In het nummer [Catch](#) rapt Zack Ink hierover het [volgende](#):

Zie ik je lopen in m'n straat word je gecatcht

Zie ik je ergens bij de flat word je gecatcht

[nabootsen van overhalen trekker] je gaat niet halen hier met shank.

In Oost is verder de aan Glitchgang gelieerde rapper [Bfresh](#) (3.000) actief, die reeds in 2018 een klassieke [drillvideo](#) opnam. De video begint met een disclaimer waarin staat te lezen dat de video onder supervisie in Warschau is opgenomen, waarna bivakmutsen, automatische vuurwapens en grote partijen cashgeld tevoorschijn komen. De video is meer dan 670.000 keer bekeken.

In Rotterdam-Noord lijkt in tegenstelling tot alle andere delen van de stad niet veel drillrap te worden vervaardigd. [Hyena](#) (15.000), die met '36' postcode 3036 vertegenwoordigt, lijkt een van de weinige drillrappers in het gebied. Met nummers als [Bando](#), [Gannu](#) en [Army](#) maakt hij bovendien geen muziek die wat betreft thematiek en stijlelementen aansluit op de drill die we in andere delen van de stad zagen. De teksten van Hyena gaan met *9 milimeters*, *shooters* en *guns met laser* vooral over vuurwapengeweld en het plegen van ripdeals. In de video's van Hyena zien we de invloed van drill vooral terug in de bivakmutsen en maskers die worden gedragen. Uitzondering hierop vormt de clip van [Search and Destroy](#), die Hyena samen met Qlas en Blacka opnam. Deze video bevat wél alle bekende elementen van drill, met grote groepen jongeren met messen, enkelbanden, donkere kleding en gezichtsbedekkingen.

Het vermelden waard is in dit verband ook de videoclip van het nummer [No Hook 3](#) van [ADFSamski](#) (113.000), broertje van mainstream artiest Ronnie Flex. Wie de clip zonder geluid bekijkt, ziet met messen, hamers, vuurwapens, bivakmutsen en maskers alle stijlelementen die we kennen uit drill. Het feit dat deze agressieve beelden echter muzikaal worden ondersteund door een bewerking van het vrolijke 'Lady' van Modjo, geeft het geheel een bijzonder contrast. De video werd met 8 miljoen views een grote hit op YouTube en betekende de doorbraak van de rapper uit Noord.

3.3 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we een beschrijving gegeven van drill in Rotterdam. Uit deze bespreking wordt duidelijk dat er in alle delen van Rotterdam in totaal tientallen artiesten actief zijn die kunnen worden geclassificeerd als driller. Deze rappers behalen met elkaar miljoenen streams en views, en bereiken via social media gezamenlijk honderdduizenden – voornamelijk jonge – volgers. Het mainstream succes van een aantal Rotterdamse drillers heeft andere jongeren uit de stad laten zien dat er perspectief schuilt in een carrière als drillrapper. De mate van daadwerkelijk succes van de verschillende jongeren die zich bezighouden met het vervaardigen van drillmuziek verschilt echter enorm. Waar de nummers van rappers als Zack Ink, Qlas & Blacka en FigoGang miljoenen keren worden bekeken en beluisterd, moeten andere lokale artiesten het doen met een fractie van die aandacht. Met de plusminus 1 euro die artiesten per 1.000 views op [YouTube](#) of streams op [Spotify](#) ontvangen, lijkt slechts een handjevol Rotterdamse drillers van hun bestaan als rapper te kunnen leven. Met andere woorden: voor veel van de in dit overzicht besproken rappers is het maken van muziek (voorlopig) eerder een vrijetijdsbesteding dan een baan. Hoewel ook op de Noordoever een levendige scene valt te ontwaren, lijkt het epicentrum van drillmuziek zich op Rotterdam-Zuid te bevinden. In Feijenoord, Charlois en IJsselmonde zijn in de eerste plaats meer rappers te vinden, maar zij lijken door de bank genomen ook succesvoller dan hun collega's aan de andere zijde van de Maas.

Hoewel tientallen drillvideo's uit onze stad – met donkere kleding, wapens, bivakmutsen, hand signs en hyperlokale symbolen – in uiterlijke verschijningsvormen erg op elkaar (en op de Britse voorbeelden) lijken, blijkt de Rotterdamse scene op drie punten heterogener dan de beschrijving in bijvoorbeeld de media doet vermoeden. Als we de nummers van de rappers iets zorgvuldiger analyseren, zien we namelijk in de eerste plaats een grote variatie in de klank van de muziek. Zo zagen we dat Rotterdamse drill aan de ene kant vrij agressieve vormen kent, met de kenmerkende snerpende, onheilspellende beats en duistere klank. Aan de andere kant van het spectrum vinden we echter ook nadrukkelijk meer toegankelijke varianten – waaronder zelfs salsadrill – die een veel vriendelijkere toon kennen.

In de tweede plaats valt op dat sommige Rotterdamse drillnummers veel explicieter zijn dan andere. Net als in onderzoek van [Stuart](#) vallen hierin grofweg drie varianten te onderscheiden. In de eerste plaats zijn er muzieknnummers waarin specifieke opponenten expliciet worden uitgedaagd, beledigd of bedreigd. Van dit type *drill song* zijn er binnen dit onderzoek maar enkele de revue gepasseerd. In de tweede plaats bestaan er drillnummers die worden gericht aan *opps* zonder dat dit voor buitenstaanders duidelijk is. De uitdagingen, beledigingen of bedreigingen worden door de partij waaraan deze gericht zijn – en door het publiek van drill (vgl. hoofdstuk 6) – echter luid en duidelijk ontvangen. De derde categorie wordt gevormd door nummers die kunnen worden geclassificeerd als 'generiek'. In deze nummers worden weliswaar gewelddadige en criminele imago's geclaimd, maar wordt geen man en paard genoemd. Deze laatste categorie geldt daarmee welbeschouwd als klassieke

brag and boast over een (hedendaagse) drillbeat. Verreweg de meeste nummers in dit onderzoek behoren tot deze laatste (of eventueel de tweede) categorie. Met andere woorden: Rotterdamse drillers betogen in hun nummers veelvuldig hoe gevaarlijk en crimineel zij zijn, maar richten zich hierbij in veruit de meeste gevallen niet (openlijk) tot specifieke personen.

Tot slot valt op dat de centrale thematiek van de Rotterdamse drillers allerminst eenduidig is. Hoewel geweld wel degelijk een belangrijk thema vormt, blijken drillers in hun muziek ook andere onderdelen van hun straatkapitaal nadrukkelijk naar voren te brengen. Dit valt, zoals we in het volgende hoofdstuk zullen illustreren, ook duidelijk terug te zien in de performances van de Rotterdamse drillers op social media.

H4 | ROTTERDAMSE DRILLRAPPERS OP SOCIAL MEDIA

Rotterdamse drillrappers blijken ook bijzonder actief op andere social mediakanalen dan YouTube. In dit hoofdstuk bespreken we de verschillende manieren waarop de drillers zichzelf presenteren op Instagram en Snapchat.

4.1 Social media als podium voor muziek

In de eerste plaats benutten Rotterdamse drillers hun accounts op Snapchat en Instagram in het kader van hun muziek. De artiesten promoten hun uitgebrachte muziek door delen van videoclippen of geluidsfragmenten te plaatsen, of door te linken naar hun muziek op YouTube of streamingsdiensten (afbeelding 1). Bovendien blijken zij hun kanalen te gebruiken voor het aankondigen van nieuwe samenwerkingen en nieuwe nummers. In de meeste gevallen gebeurt dit door een voorproefje te laten zien of te berichten over het moment waarop nieuwe muziek gaat verschijnen (afbeelding 2). In sommige gevallen worden beelden van de making-of van videoclippen geplaatst, om de aandacht te vestigen op aankomende releases. Ook posten rappers foto's en video's waarop zij in de studio te zien zijn, als teken voor nieuw te verschijnen muziek.

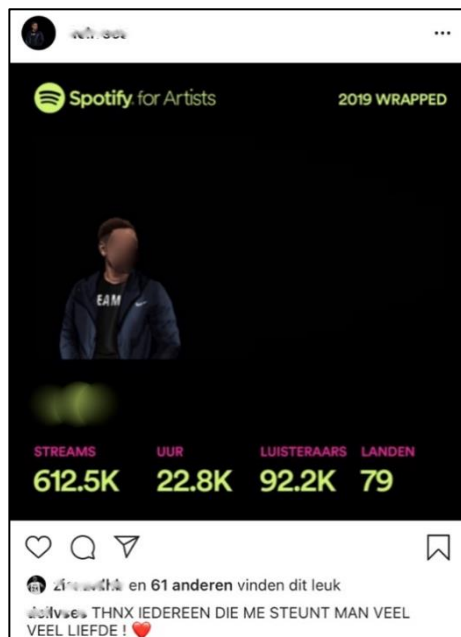
Afbeelding 1

Afbeelding 2

Opvallend is dat de rappers niet alleen hun eigen nummers promoten, maar ook elkaars muziek veelvuldig onder de aandacht brengen. Het gaat hierbij niet alleen om jongeren die onderdeel uitmaken van dezelfde formaties, maar ook groepen onderling – voornamelijk uit hetzelfde gebied – lijken elkaar succes te gunnen. Deze saamhorigheid valt ook op te maken uit de *likes* en positieve *comments* van andere artiesten waarop hun muziek gerelateerde posts stevast kunnen rekenen. Hun social mediakanalen doen daarbij ook dienst als podium voor het eventuele succes dat de rappers vervolgens behalen. Op hun Snapchat- en Instagramprofielen vinden we foto's en video's van prijzen die de jongens hebben gewonnen,

hun gouden platen, hun *streaming records* of het feit dat zij *trending* zijn op YouTube (afbeelding 3 en 4). Ook hierbij valt op dat de rappers niet alleen de aandacht op zichzelf vestigen, maar ook hun trots voor elkaars prestaties niet onder stoelen of banken steken.

Afbeelding 3

Afbeelding 4

Naast het promoten en aankondigen van hun muziek en hun succes, blijkt het contact met fans ook op een aantal andere manieren een belangrijk onderdeel van de online performance van de rappers. Dit contact tussen rappers en hun fans krijgt in de eerste plaats vorm doordat zij hun volgers actief oproepen dingen voor hen te doen. Naast de eerder benoemde oproepen om hun muziek te consumeren op andere platformen, vragen zij fans te acteren in hun videoclip (afbeelding 5) of hun merchandise te kopen. Ook wenden de rappers hun online netwerk aan op zoek naar fans die beats kunnen maken, shirts kunnen bedrukken, video's kunnen *schieten*, albumcovers kunnen ontwerpen, muziek kunnen mixen of zelfs managementtaken voor hen kunnen uitvoeren (afbeelding 6).

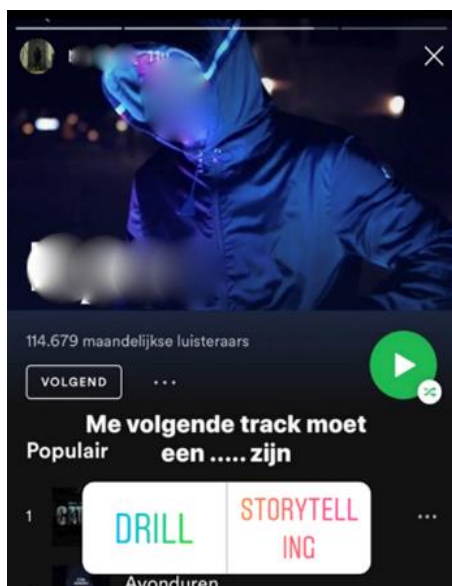
Afbeelding 5

Afbeelding 6

Daarnaast zet een aantal rappers zogenaamde 'winacties' uit, waarbij fans – in ruil voor het promoten van de muziek van de artiesten – cadeaukaarten of andere kleine prijzen kunnen winnen. Ook wordt fans soms nieuwe muziek in het vooruitzicht gesteld als zij hun nummers blijven *pushen*.

Hoewel deze communicatie voornamelijk eenzijdig is, bieden social media daarnaast tal van mogelijkheden voor daadwerkelijke interactie. Fans spelen op die manier niet alleen aan de hand van likes, comments, views en streams een grote rol in de populariteit (en uiteindelijk in sommige gevallen financieel gewin) van de rappers, maar kunnen op verschillende laagdrempelige manieren ook contact leggen met hun favoriete artiesten. De rappers dagen hun volgers hiertoe ook nadrukkelijk uit, door hen te laten meebeslissen over welke muziek zij moeten uitbrengen (afbeelding 7) of door live te gaan en vragen van fans te beantwoorden. Doordat rappers het contact dat zij – zowel online als offline – met fans hebben via hun kanalen in beeld brengen (afbeelding 8), krijgen wij hier als buitenstaander zicht op. Door het bereik van een aantal rappers – dat in sommige gevallen oploopt tot bijna 100.000 volgers per platform – kunnen zij naast artiest worden aangemerkt als zogenaamde *influencer*. Het feit dat zij meewerken aan [interviews](#), [documentaires](#) en andere [media-optredens](#) lijkt dit effect te versterken.

Afbeelding 7

Afbeelding 8

4.2 Social media als podium voor alledaagse zaken

De rappers blijken hun social mediakanalen niet enkel voor muziek te gebruiken. Op hun Snapchat en Instagram passeert daarnaast content de revue die vrijwel iedere social mediagebruiker zal herkennen uit zijn of haar eigen tijdlijn. De jongens plaatsen foto's en video's van maaltijden, huisdieren, hun kinderen en zichzelf. Zij feliciteren vrienden die jarig

zijn en herdenken mensen die zijn overleden. In de overgrote meerderheid van hun (niet muziekgerelateerde) content vallen echter – in lijn met bevindingen uit eerder onderzoek naar Rotterdamse jongeren – stijlelementen en symbolen te herkennen die zijn terug te voeren op een specifieke straatcultuur (Roks & Van den Broek, 2017: 46; Van den Broek, 2013). De manier waarop de rappers hun dagelijkse leven in beeld brengen lijkt met name bedoeld om te verbeelden dat zij een waar *streetlife* leven. Als we de jongens moeten geloven, bestaan hun dagelijkse bezigheden voornamelijk uit hangen, het nuttigen van alcohol en softdrugs, autorijden, lol hebben en stoer doen. Bovendien kent de content die zij plaatsen in bijna alle gevallen een ‘sausje van straatcultuur’. De bijschriften van hun posts bevatten vaak straattaal, de jongens dragen veelal kleding met een specifieke stijl (waaronder gezichtsbedekking) en op foto’s vallen de hand signs die we nog kennen uit de videoclip te herkennen (afbeelding 9 en 10).

Afbeelding 9

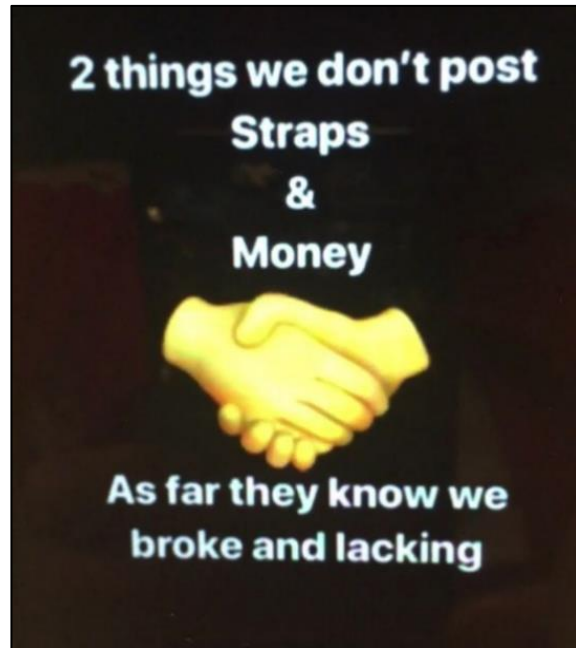

Afbeelding 10

De invloed van straatcultuur is ook merkbaar in andere alledaagse content die door rappers wordt gedeeld, zoals *memes*, lijfspreuken en songteksten (afbeelding 11 en 12). Deze bevatten vaak straattaal of refereren aan vermeende straatwaarden. Waar memes hoofdzakelijk dienen ter vermaak, worden lijfspreuken en songteksten doorgaans gedeeld om uitdrukking te geven aan een bepaalde gemoedstoestand of overtuiging.

Afbeelding 11

Afbeelding 12

Daarnaast zien we de invloed van straatcultuur terug in de maatschappelijke thema's die door de rappers online worden besproken. In de eerste plaats bleek de Black Lives Matter-beweging veelvuldig onderwerp van gesprek. Veel rappers en hun gevolg – lang niet allemaal zelf van kleur – besteedden op hun kanalen aandacht aan de demonstraties en de bredere boodschap van de beweging. Hun betrokkenheid met dit thema lijkt te zijn ingegeven door een gedeeld gevoel van exclusie dat veel jongeren binnen straatculturen ervaren (Ilan, 2015: 6). Een aantal rappers refereerde bovendien aan de negatieve ervaringen die zij zelf met politiegeweld zouden hebben gehad. Ook in content die jongeren online over de coronacrisis plaatsten, vallen straatculturele elementen te ontdekken. Verschillende rappers lijken corona te gebruiken voor hun performance van straatcultuur. Zo heeft een aantal van hen aan het begin van de coronacrisis een muziknummer opgenomen waarin ze de draak (lijken te) steken met de ingevoerde maatregelen en de ernst van de situatie. Hoewel de tekst van het nummer met "blijf thuis, corona, kijk uit voor oma" in sommige passages zelfs best een goede boodschap bevat, ademt het nummer sarcasme en laten de jongens vooral in de videoclip zien het niet zo nauw te nemen met de adviezen van het RIVM. Ze begeven zich met veel personen dicht op elkaar en scheuren met winkelwagentjes door de supermarkt. Daarnaast verspillen ze grote hoeveelheden wc-papier, waaraan in de periode waarin de video werd opgenomen een tekort dreigde in de supermarkten. De rappers deelden foto's van de beschermende kleding die zij droegen in de video op hun social mediakanalen (afbeelding 13). De coronacrisis geeft de rappers een mogelijkheid zich af te zetten tegen de maatregelen, waarmee zij vorm kunnen geven aan de anti-autoritaire houding die kenmerkend is voor straatculturen. Verschillende reacties onder hun video geven zicht op de manier waarop hun performance in de video wordt gewaardeerd (afbeelding 14).

Afbeelding 13

Afbeelding 14

Bovendien sluiten de mondmaskers die inmiddels op verschillende plekken verplicht zijn, naadloos aan op de gewoonte van drillrappers om hun gezicht zoveel mogelijk te bedekken. Met de coronacrisis hebben de jongeren in de vorm van mondkapjes – naast de maskers, bivakmutsen en shawls – een nieuw attribuut voorhanden waarmee zij gehoor kunnen geven aan het straatadagium *no face no case*²⁴ – of in het Nederlands *geen gezicht, geen delict* (afbeelding 15). Een aantal rappers plaatst bovendien foto's van de mondmaskers waarop zij hun naam of het logo van hun drillgroep hebben laten drukken. Andere rappers gebruiken mondkapjes van dure merken om duidelijk te maken dat zij over genoeg geld beschikken (afbeelding 16), wat eveneens een belangrijke waarde vertegenwoordigt binnen straatcultuur (De Jong, 2007: 162-165).

Afbeelding 15

Afbeelding 16

²⁴ De wijsheid (en tevens [misvatting](#)) *no face no case* wordt binnen de straatcultuur gebruikt om aan te geven dat je te allen tijde moet zorgen dat je gezicht niet herkenbaar is, omdat politie en justitie je dan niets kunnen maken. Steeds vaker lijken drillartiesten ervoor te kiezen hun gezicht wél in beeld te brengen (Ilan, 2020: 8).

Daarnaast postte een van de rappers een foto van een provisorische coronatest, waarop door een hand op iemands voorhoofd te leggen wordt geprobeerd het virus vast te stellen. Het bijschrift luidde: "Beter is je hoofd niet heet, want zo wordt er getest 😊😊". *Hoofd heet* verwijst in straattaal naar het hebben van stress. Door een andere rapper werd aan een van de overheidsmaatregelen gerefereerd om een bedreiging te uiten: "het is misschien beter anderhalf meter want ik *ching* (steek) je".

4.3 Social media als podium voor de performance van straatidentiteit

In de manier waarop de artiesten zich presenteren op social media valt op dat zij vooral bezig lijken een bepaald beeld van zichzelf neer te zetten. Hun online presentatie lijkt niet zozeer te draaien om wie ze daadwerkelijk zijn, maar vooral om de indrukken die zij aan anderen wekken. Hierin valt een theoretisch perspectief op identiteit ('identity as performance') te herkennen, dat schatplichtig is aan het werk van Erving Goffman. In *The Presentation of Self in Everyday Life* (1959) analyseert Goffman de manier waarop het individu in alledaagse situaties zichzelf en zijn activiteiten presenteert aan anderen en hij gebruikt hiervoor een tot in detail doorgevoerde analogie van een theatervoorstelling (Goffman, 1959: 9). In de manier waarop de Rotterdamse drillrappers zich op social media presenteren valt op dat zij zo *straat* mogelijk willen overkomen. Meer specifiek vallen in hun presentatie een aantal prominente elementen van de performance van straatidentiteit te herkennen (Roks & Van den Broek, 2017: 38-45).

“Breng je ABN, ING en vooral RABO!!!! 🏠”

In de eerste plaats lijken de rappers te zinspelen op hun betrokkenheid bij criminele activiteiten. Het schermen met criminele betrokkenheid kan drillers status opleveren, omdat zij met deze suggestie voldoen aan specifieke binnen straatcultuur geldende gedragsverwachtingen (De Jong, 2007: 205). Criminaliteit vertegenwoordigt voor veel van deze jongeren "a way of both seizing control and expressing identity" (Hayward, 2004: 155). Op zowel Instagram als Snapchat vallen veelvuldig verwijzingen te onderscheiden naar verschillende vormen van criminaliteit. In sommige gevallen gaat het hierbij om handelingen die in straattaal zouden worden aangemerkt als *hosselen*, het bij elkaar scharrelen van inkomsten. Zo worden online partijen lachgas (waarbij sterk het vermoeden bestaat dat geen belasting wordt afgedragen) en snordersdiensten aangeboden. In veruit de meeste gevallen schermen de rappers echter met hun betrokkenheid bij pinpasfraude. Deze betrokkenheid bestaat in sommige gevallen uit het werven van potentiële belangstellenden. De rappers lijken een 'fee' te vangen wanneer het hen lukt eventuele gegadigden te verwijzen naar de uiteindelijke fraudeur. In andere gevallen nemen de rappers een meer actieve rol in, door bijvoorbeeld zelf om passen te vragen. Hoewel de oproepen om pinpassen vaak in codetaal

plaatsvinden – waarbij met name de term *kaarten* veelvuldig wordt gebruikt om aan pinpassen te refereren – zijn de oproepen in sommige gevallen opvallend specifiek en ondubbelzinnig. De rappers vragen bijvoorbeeld om de kaarten van specifieke banken (“breng je abn, ing en vooral rabo!!!!”), van personen van specifieke leeftijden (“18+” of “kinderkaarten”), delen schermafdrucken van hun vermeende bankrekeningen (waarop grote bedragen staan bijgestort) of gebruiken de bankpas-emoji (👛) om hun verzoek te expliciteren (afbeelding 17, 18 en 19). De jongeren lijken zich weinig druk te maken om de eventuele negatieve aandacht – van bijvoorbeeld de sterke arm der wet – die hun openlijke verzoeken met zich mee zouden kunnen brengen. De zinspelingen op betrokkenheid bij pinpasfraude worden vooral gemaakt door rappers op de Zuidoever van Rotterdam.

Afbeelding 17

Afbeelding 18

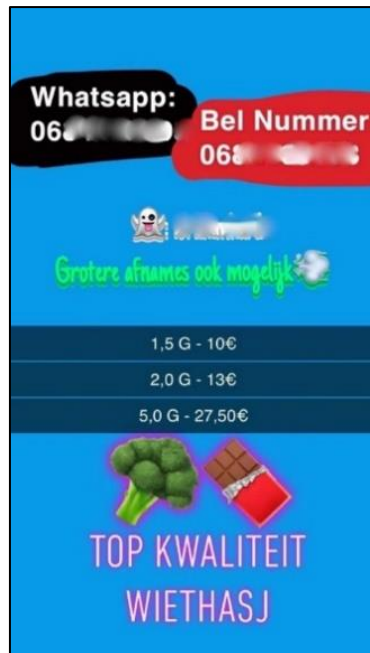
Afbeelding 19

Naast de veelvuldige zinspelingen op pinpasfraude, lijken online ook met grote regelmaat verschillende soorten verdovende middelen aangeboden te worden. Op de platformen waarop wij de rappers hebben gemonitord, gaat het hierbij in vrijwel alle gevallen om softdrugs. Opvallend genoeg komen de oproepen in bijna alle gevallen van rappers die actief zijn op de Noordoever van de stad. In de eerste plaats vinden we online veel aanbod van hasj en wiet. In veel gevallen wordt hierbij duidelijk dat het gaat om gebruikershoeveelheden (“1,5G – 10€ / 2,0G – 13€ / 5,0G – 27,50€”), maar soms doen de verkopers aan de hand van bijschriften als “GROOT KAN OOK !!” voorkomen dat zij ook aanzienlijkere partijen in de aanbieding hebben. Ook hier valt de openheid waarmee een en ander online wordt besproken op. De rappers doen geen enkele moeite hun handelswaren cryptisch te omschrijven. Sterker: in veel gevallen delen zij foto’s van de drugs om deze aanschouwelijk te maken (afbeelding 20). Bovendien worden zonder enige terughoudendheid

telefoonnummers en prijslijsten online gedeeld (afbeelding 21). Naast de handel in de meer klassieke softdrugs, claimen rappers online ook druk in de weer te zijn met zogenaamde *lean* (afbeelding 22). Deze hoestdrank – die bestaat uit een combinatie van opiaat codeïne en antihistamine prometazine – wordt door jongeren aangelengd met frisdrank en in verhoogde dosering als drug gebruikt²⁵. Net als hasj en wiet wordt ook lean aangeboden in zowel gebruikers- als handelshoeveelheden en zijn de rappers verbazingwekkend open over hun vermeende handel. Ook lean wordt aangeprezen aan de hand van foto's van de koopwaar en ook in deze branche zijn telefoonnummers en prijslijsten beschikbaar.

Afbeelding 20

Afbeelding 21

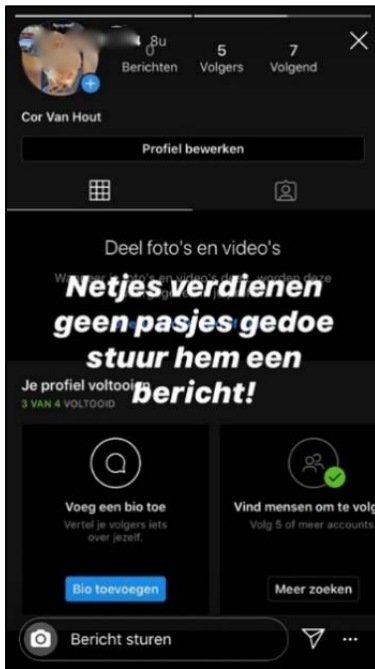

Afbeelding 22

Net als bij pinpasfraude, lijkt ook met betrekking tot de online drugshandel een *fee* verdiend te kunnen worden door potentiële klanten aan te leveren. Ook hier zien we rappers die geen actieve rol pretenderen in te nemen, maar slechts claimen te fungeren als 'doorgeefluik'. Zo post een van de rappers "Bel deze guy voor je lean !!!!! Vandaag actie € 300,- 1L normaal is 450", waarna het telefoonnummer van de dealer volgt.

In sommige gevallen wordt door rappers gezinspeeld op hun betrokkenheid bij criminele activiteiten, zonder dat voor buitenstaanders duidelijk wordt op welke vormen van criminaliteit exact wordt gedoeld. Zo wijst een rapper op de mogelijkheid tot 'netjes verdienen' (afbeelding 23), verwijst een andere jongere naar een account waarop een 'BIG JOB' (afbeelding 24) staat te wachten en vraagt een ander zich af wie er actief zijn (afbeelding 25).

²⁵ Zie voor een uitgebreidere beschrijving van de werking van lean de website van [Jellinek](#).

Afbeelding 23

Afbeelding 24

Afbeelding 25

Opvallend is dat de rappers met *verdienen*, *job* en *actief zijn* verwijzen naar criminele activiteiten door gebruik te maken van termen die we kennen uit de reguliere arbeidseconomie. Het lijkt erop dat het gelijkstellen van hun criminele activiteiten aan meer conventionele vormen van arbeid een bewuste manier is om hun gedrag te normaliseren. Door de indruk te wekken dat criminaliteit voor hen 'normaal', alledaags en 'gewoon' werk is, meten de jongeren zich het imago aan van iemand die op het gebied van criminaliteit door de wol geveerd is (Roks & Van den Broek, 2017: 42).

Het benadrukken van hun betrokkenheid bij criminele activiteiten gebeurt niet altijd zo expliciet als in de hierboven genoemde voorbeelden. In sommige gevallen claimen de rappers criminele betrokkenheid door te zinspelen op hun contact met politie en justitie. Op social media delen zij beeldmateriaal van aanhoudingen, rechtbankbezoeken, dagvaardingen en bijvoorbeeld enkelbanden (afbeelding 26) – zoals we eerder ook in videoclip terugzagen. Ook zinspelen rappers op hun criminele betrokkenheid door video's te delen van (telefoongesprekken met) vrienden die vastzitten of die net vrijkomen. Zij presenteren zichzelf hiermee als iemand die thuis is in het criminele milieu. Opvallend genoeg verscheen van een van de rappers zelfs een video vanuit het huis van bewaring waar hij op dat moment gedetineerd was (afbeelding 27). In de opname filmt de jongen zichzelf op het toilet van de gevangenis terwijl hij zijn volgers toespreekt: "fully D2 (volledig gehuld in kleding van luxemerkt Dquared2) in de bajes". Een andere rapper – of degene die zijn account beheert – post op Instagram over de langdurige celstraf die tegen hem is geëist, waarmee hij zichzelf presenteert als iemand die betrokken is bij (serieuze) criminaliteit. Het bijschrift van de foto luidt: "Zit me tijd rustig, met Gods wil ben ik zo buiten 🗝️🙏"

Afbeelding 26

Afbeelding 27

In sommige gevallen zinspelen rappers op hun criminele betrokkenheid aan de hand van het straatadagium *no face no case*. Door hun gezicht online te verhullen (*no face*) presenteren zij zich als iemand die iets op zijn kerfstok heeft en kennelijk niet door politie en justitie herkend mag worden. Waar we in de videoclippen vaak bivakmutsen, maskers en shawls zagen, maken rappers online voornamelijk gebruik van *emoji's*, balkjes of digitale schimmen om hun gezicht te verhullen (Afbeelding 28 en 29). Opvallend genoeg zijn dezelfde rappers op andere foto's vaak gewoon herkenbaar, wat het idee versterkt dat wij hier voornamelijk een performance aanschouwen.

Afbeelding 28

Afbeelding 29

Hoewel wij ons binnen dit hoofdstuk richten op de performance van straatidentiteit, roepen de veelvuldige oproepen om pinpassen, de verwijzingen naar justitiële contacten en de afbeeldingen van grote partijen verdovende middelen de vraag op in hoeverre we hier nog van doen hebben met de meer expressieve praktijken van straatcultuur. Deze activiteiten en gedragingen op social media suggereren immers een criminele betrokkenheid die zich aanzienlijk hoger op het 'street cultural spectrum' (Ilan, 2015) bevindt dan stijlpraktijken als kleding, muziek en straattaal.

“Al hun shanks zijn nat geen ice tea 🤝”

Naast hun criminele betrokkenheid, proberen de Rotterdamse drillrappers op social media ook de indruk te wekken dat zij er niet voor terugdeinzen geweld te gebruiken. De artiesten zinspelen in de eerste plaats op hun bereidheid en gereedheid om geweld te gebruiken door stoere poses aan te nemen en dreigend in de camera te kijken en wijzen. Zij gebruiken de bijschriften van hun beeldmateriaal om deze pose kracht bij te zetten. Afbeelding 30 vormt hier een treffend voorbeeld van. De afbeelding waarop de rapper vijandig in de camera kijkt, kent de *caption* “Zijn niet opzoek naar problemen, maar we vermijden niks 🤝”. Afbeelding 31 kent een vergelijkbare insteek. Op de Instagrampost kijken de rapper en zijn kompaan dreigend in de camera. Het bijschrift “Die mannen zeggen dat ze ons komen vermoorden, we zullen zien 😊🔪” geeft de Instagrampost een intimiderende en uitdagende lading.

Afbeelding 31

Afbeelding 32

Met enige regelmaat zijn in de foto's en video's die de rappers online plaatsen slag-, steek- en vuurwapens te zien. In sommige gevallen lijken deze toe te behoren aan de jongeren zelf, zoals bijvoorbeeld in een video waarop een rapper in zijn keuken met een gigantische machete steekbewegingen maakt op de maat van de muziek (afbeelding 30). In sommige gevallen lijken de messen vooral bedoeld om af te schrikken en wordt niet duidelijk of de wapens aan de rappers zelf toebehoren. Treffend voorbeeld hiervan vormt een video waarin een rapper samen met een schoolgenoot twee grote messen uit een tas haalt, uitstalt en bewondert. Ook afbeelding 31 – waarop een rapper toont dat hij in een messenwinkel is – lijkt bedoeld om te intimideren. Met het veelzeggende bijschrift "de dag overleven" presenteert de jongen het bezit van een mes als van levensbelang. Al met al lijken de rappers aan anderen de indruk te willen wekken dat zij gewapend en daarmee gevaarlijk zijn.

Afbeelding 33

Afbeelding 34

De rappers tonen zich niet alleen begaan met de gewelddadigheid van hun eigen pose, maar presenteren ook hun vrienden nadrukkelijk als gevaarlijke jongens. Zo refereert een van de rappers aan een aantal jongere jongens uit de buurt als zijn "violent sons" (afbeelding 35). Volgens de driller zijn de jongens gewapend met messen en gebruiken ze die maar al te graag: "Al hun shanks zijn nat geen ice tea ☠️". Ook een andere rapper presenteert zijn vrienden – waarvan een is afgebeeld met een vuurwapen in elke hand – als gevaarlijke jongens waarmee je beter "niet zmr (zomaar) ruzie" moet zoeken (afbeelding 36).

Afbeelding 35

Afbeelding 36

In de manier waarop de Rotterdamse rappers zichzelf en hun vrienden presenteren op social media herkennen we het belang van reputatie en status, een overkoepelend thema dat een centrale plek inneemt in het eerdergenoemde klassieke werk over straatcultuur van Anderson (1999). Op straten in de achterstandswijken van de Verenigde Staten ontstond een 'code of the street': "a set of informal rules governing interpersonal relations, particularly violence" (Anderson, 1999: 33). Centraal in deze zogenaemde straatcode staat de notie van respect, iets dat door Anderson (1999: 33-34) wordt omschreven als een onmisbare vorm van sociaal kapitaal – of straatkapitaal in de terminologie van Sandberg en Pedersen, 2011) – op plekken in de stedelijke context waar andere vormen van kapitaal schaars zijn. Anderson (1999: 72) beschrijft dat deze straatcode in belangrijke mate draait om "the presentation of self", waarbij de nadruk ligt op "the display of a certain predisposition of violence". In hoofdstuk 5 gaan we dieper in op de rol die geweld speelt binnen de drillscene van Rotterdam.

“Rotterdam is zo active dat zelfs chikkies swingen met die shanks 😂😂😂”

Zoals we eerder al zagen in het hoofdstuk over muziek, blijkt ook de lokale context voor Rotterdamse rappers een belangrijk onderdeel uit te maken van hun performance van straatidentiteit. Deze bevinding vindt ondersteuning in de literatuur, waar Fatsis (2019: 1302) stelt dat de harde realiteit van opgroeien in achtergestelde buurten de loyaliteit van drillers aan hun lokale context aanwakkert. Ilan (2020: 11) benoemt dat deze ruimtelijke praktijken een centrale rol spelen in zowel rapmuziek als straatcultuur, waarbij de "locality tends to be 'repped' (celebrated) and reified". Ondanks dat jongeren, mede als gevolg van kleine behuizing en afwezige alternatieven, vaak veroordeeld zijn tot de openbare ruimtes in de lokale context van de buurt, beschrijft Hallsworth (2013: 147) dat deze ruimtes, en met name de straat, ook verleidelijke omgevingen zijn die opwinding, avontuur en plezier herbergen. In de wetenschappelijke literatuur is uitvoerig beschreven welke rol lokaliteit en fysieke plaatsen spelen voor identiteitsvorming (Pickering et al. 2013: 946-947). Verschillende studies benoemen daarbij expliciet het belang van buurten voor groepsvorming, identiteit, processen van betekenisgeving en het gedrag van individuen uit achtergestelde gemeenschappen en in het bijzonder voor jonge mannen (Papachristos et al., 2013: 419). In een studie in zes steden in het Verenigd Koninkrijk, laten Kintrea et al. (2008) zien dat de lokale omgeving een belangrijke functie vervult in het dagelijks leven van jongeren. De onderzoekers spreken zelfs over een 'super place attachment' die zich manifesteert in de vorm van een sterke verbondenheid en identificatie met de buurt. Jongeren kunnen hierbij het gevoel hebben dat de openbare ruimtes van hun woonbuurten plaatsen zijn waar zij thuishoren en dat die plaatsen bovendien ook aan hen toebehoren (Kintrea et al. 2008: 49). In internationale studies naar gangs komt deze trots voor de buurt tot uitdrukking in de vorm van groepsnamen die ontleend zijn aan straten, straathoeken of andere lokale ruimtes waar door de leden van de gang veel tijd wordt doorgebracht (Ley & Cybriwsky, 1974: 495; Katz, 1988: 156;

Conquergood, 1994; Garot, 2007; Ilan, 2013: 6; Ilan, 2015: 75). Een Nederlands voorbeeld hiervan kan gevonden worden in de studie van Roks (2016) naar de Haagse Crips die naar hun buurt verwijzen als de "h200d". De aanduiding 'h200d', waarbij de letters O in de Engelse term *neighborhood* worden vervangen door het getal 200, vormen een directe verwijzing naar de Rollin 200 Crips, geïnspireerd door het huisnummer (252) van het buurthuis waar de leden van de Crips in hun beginjaren veel tijd doorbrachten.

Deze hyperlokale mentaliteit wordt door Rotterdamse drillrappers op social media geïllustreerd door op verschillende niveaus aan hun lokale context te refereren. Waar in sommige gevallen de trots voor Rotterdam als geheel wordt betoond, blijken jongeren het vooral belangrijk te vinden om hun eigen deel van de stad te *representen*. Rappers uit de verschillende windrichtingen van de stad doen dit in de eerste plaats door aan West, Noord, Oost of Zuid te refereren, terwijl dat bij de laatste groep ook zou kunnen verwijzen naar de oever waarop hun gedeelte van de stad gelegen is. In veel gevallen grijpen de rappers echter terug op nog (veel) kleinere lokale niveaus. Zo blijken in de performance van lokaliteit in veel gevallen hun OV-zones centraal te staan. Met name op Rotterdam-Zuid worden – zoals we eerder zagen in het hoofdstuk over muziek – de RET-gebieden 5314 en 5324 veelvuldig *geclaimd*. Op een nog iets kleiner niveau blijken ook de wijken waar de jongeren vandaan komen van groot belang voor hun performance. De rappers in dit onderzoek representen onder andere 'Delfshaven', 'Feyenoord', 'Charlois', 'Noord' (wat natuurlijk tevens gebied is) en 'IJsselmonde'. Nog een niveau lager blijken ook hun wijken, zoals 'Tarwewijk', 'Zevenkamp', 'Zuidwijk', 'Spangen' en 'Pendrecht', voor de jongeren een groot belang te vertegenwoordigen. Voor de meeste rappers vormt bovendien hun straat ('Vierambachtstraat'), dichtstbijzijnde metrostation ('Slinge'), plein ('Prinsenplein') of parkeerzone ('530') een belangrijk onderdeel van hun performance van lokaliteit. Deze verschillende niveaus van lokaliteit worden door de rappers binnen hun performance afwisselend naar voren gebracht. Zo kan het zijn dat een artiest het ene moment zegt 'Rotterdam-Zuid' te vertegenwoordigen, het volgende moment '5314' claimt en op weer een ander moment 'Pendrecht' representeert.

De rappers refereren op social media op verschillende plaatsen aan hun verschillende niveaus van lokaliteit. In de eerste plaats spelen hun profielnamen hier een belangrijke rol in. Veel rappers maken aan de hand van deze naam overduidelijk dat zij van 'sd' (SlingeDinge), '5324' (of kortweg '24'), 'obs' (Oranjeboomstraat), 'vieracht' (Vierambachtstraat) of 'bw' (Binnenweg) komen. Deze aanduidingen zijn vaak achter hun profielnaam geplakt, in sommige gevallen voorafgegaan door een liggend streepje. In sommige gevallen vraagt deze toevoeging voor buitenstaanders om iets meer gepuzzel. Zo blijkt in de '14.71' die een van de rappers achter zijn naam heeft geplakt, de '14' te verwijzen naar OV-gebied 5314 en '71' zijn lokale context verder te specificeren tot de plaats met de postcode die eindigt op 71: Oranjeboomstraat.

Naast hun profielnamen, gebruiken de rappers hun *bio's* (de ruimte op een social mediaprofiel waarop je persoonlijke informatie kwijt kunt), *captions* en locatievermeldingen

om te refereren aan hun verschillende niveaus van lokaliteit (afbeelding 37, 38, 39 en 40). Deze laatste optie is daarbij in het bijzonder interessant omdat social mediaplatformen gebruikers in staat stellen zelf hun locatie te kiezen. Jongeren kunnen dus – ook als zij zich niet (meer) op een bepaalde plaats bevinden – hun post vergezellen van een zogenaamde *geotag* van de door hen gewenste locatie. Opvallend vaak gebruiken de rappers emoji's om te verwijzen naar hun lokale context. Zij tonen zich hierbij in sommige gevallen bijzonder creatief. Zo verwijst de emoji van een 24-uurswinkel (🏪) naar gebied 24, refereren de ijs-emoji's 🧊, ❄️, 🌨️ en ❤️ aan *Icey* (IJsselmonde) en wordt het *ik hou van jou*-handgebaar (👉) – dat lijkt op een 'W' – gebruikt als verwijzing naar Rotterdam-West.

Afbeelding 37

Afbeelding 38

Afbeelding 39

Afbeelding 40

Tot slot verwijst ook de content die de rappers plaatsen naar hun lokale context. De jongeren posten foto's en video's waarop herkenbare plaatsen in hun buurt – zoals pleinen, metrostations of wasserettes – in beeld komen. Bovendien bieden Instagram en Snapchat jongeren de mogelijkheid om stickers of filters toe te voegen aan hun content. Beeldmateriaal dat in principe niet refereert aan hun lokale context, kan op deze manier gemakkelijk worden voorzien van een verwijzing (afbeelding 41). Tot slot verbeelden ook de handgebaren van de jongeren – of in uitzonderlijke gevallen die van de wijkagent – in hun beeldmateriaal de lokale context (afbeelding 42 en 43).

Afbeelding 41

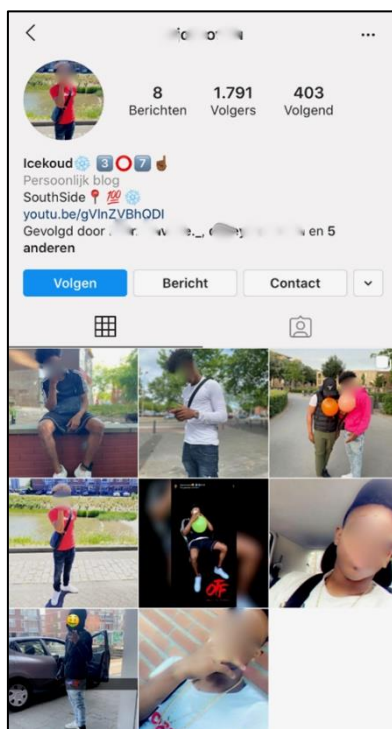
Afbeelding 42

Afbeelding 43

De manier waarop de drillrappers binnen hun performance van straatidentiteit gebruikmaken van de lokale context van de buurt gaat verder dan het enkele benoemen en uitspreken van hun trots voor de buurt. In sommige gevallen wordt daar bovenop de negatieve reputatie van de wijk door drillers expliciet benoemd, omarmd en zelfs uitvergroot (vgl. Robinson, 2000: 441) omdat dit hun performance van straatidentiteit zou bevorderen. In deze variant van 'super place attachment' valt het omarmen van wat Wacquant (2007) heeft aangeduid als 'territoriale stigmatisering' te herkennen. Met deze term verwijst Wacquant (2007: 63) naar delen van de stedelijke context die mensen over het algemeen maar wat graag vermijden, omdat ze bekend staan als plaatsen met een concentratie van grootstedelijke problemen zoals verwaarlozing, criminaliteit en geweld. De betekenis van de lokale context in onderzoeken naar gang- en straatculturen laat echter zien hoe jongeren deze territoriale stigma's omarmen, benadrukken en gebruiken in de constructie van hun identiteit. Volgens Anderson (1999: 77) is de reden hiervoor gelegen in het feit dat "people are likely to assume that a person who comes from a 'bad' area is bad". In een aantal recente studies naar de manieren waarop jongeren gebruik maken van social media worden vergelijkbare processen beschreven. De resultaten van het onderzoek van Urbanik & Haggerty (2018: 1353) illustreren dat jongeren uit Regent Park in Toronto social media gebruiken om op te scheppen over het feit dat hun buurt gezien moet worden als "the 'hardest' (toughest), most impenetrable neighbourhood". Een vergelijkbaar proces was zichtbaar in Chicago waar – nadat het vanwege de 412 geregistreerde moorden in 2013 het predicaat 'war zone' kreeg opgespeld – jongeren de stad 'Chiraq' doopten, als verwijzing naar oorlogsgebied Irak (Roks, 2016: 67). Dichterbij huis hanteren de jongeren in een onderzoek van Van Hellemont (2012) de term 'Bronxelles', een samentrekking van Bruxelles – de Franse aanduiding voor Brussel – en 'the Bronx' om een geloofwaardige context voor Belgisch gangleven te creëren (Van Hellemont, 2012: 176). In het onderzoek van Roks (2017) komt iets soortgelijks naar voren in het gebruik van de hashtag #200 en andere gangsymbolen door jongeren uit Den Haag (Roks, 2017).

Ook onder Rotterdamse drillrappers vallen deze processen waar te nemen, zoals we eerder zagen in het hoofdstuk over muziek. Met termen als *hood*, *block* of *bando* schilderen de jongeren hun lokale context op social media af als achterstandswijk, een proces dat we eerder zagen in een onderzoek naar jongeren in Spangen (Van den Broek, 2013: 108-109). Ook de profielnamen van een aantal rappers kent verwijzingen naar deze woorden. Bovendien lijkt er onder Rotterdamse rappers concurrentie te bestaan met betrekking tot wiens gebied als het meest gevaarlijk mag worden gezien. Verwijzingen op social media als 'Wilde Westen' en 'Noord gestoord' en de bewering dat rappers uit IJsselmonde *ijskoud* of *icekoud* (onverschillig ten opzichte van geweld) zijn, kunnen in deze context worden gezien (afbeelding 44). Ook deze wedijver zagen we al eerder in het hoofdstuk over muziek, waarbij rappers van Rotterdam-Zuid beweren dat je het in hun gebied "niet gaat redden met [alleen] [handen](#)", een verwijzing naar dat het dragen van een mes hoogstnoodzakelijk is. Rappers uit zowel West als Oost reageren hierop door te claimen dat je met die *shank* in hun gebied juist niet ver gaat komen: "je gaat hierzo niet halen met dat botte mes". Een treffend voorbeeld van de manier waarop de rappers het negatieve imago van hun (deel van de) stad omarmen en celebreren, valt te vinden in een post over een steekincident dat medio 2020 plaatsvond op de West-Kruiskade. De rapper begeleidt een screenshot van het nieuwsbericht over het steekincident met het bijschrift: "Rotterdam is zo active dat zelfs chikkies swingen met die shanks 🤪🤪🤪" (afbeelding 45).

Afbeelding 44

Afbeelding 45

Het heeft er alle schijn van dat de Rotterdamse rappers er alles aan doen hun eigen gebied zo gevaarlijk mogelijk af te schilderen. Zij omarmen de reeds bestaande stigma's die op hun buurt rusten, vergroten deze uit en gebruiken ze om een geloofwaardige context te schetsen voor de constructie van hun identiteit als driller. Deze territorialiteit dient daarmee vooral te worden gezien als symbolisch en in de context van de identiteitsconstructie van de rappers. De in gangstudies veelvuldig beschreven territoriumdrift van groepen waarbij zij op gewelddadige wijze en vanuit financieel oogpunt macht proberen uit te oefenen over een bepaald afgebakend gebied (Fraser, 2013: 972; Katz, 1988: 116) – onder andere om binnen deze grenzen criminele activiteiten uit te voeren – lijkt binnen Rotterdam geenszins aan de orde.

“Free [...] gepakt voor 3 steekpartijen 🤔”

Het laatste onderdeel van de performance van straatidentiteit dat we prominent terugzien op de social mediakanalen van de rappers, ligt in het verlengde van het communiceren van de betrokkenheid bij criminele activiteiten. Miedema (2002) concludeert dat Nederlandse studies naar 'de onderkant' of 'rafelrand' van de samenleving laten zien dat jongeren in achtergestelde maatschappelijke posities in Nederland een weerspannige relatie kennen met gezagdragers en instanties (Miedema, 2002). In het bijzonder geldt dat voor de politie, die op straat beschouwd wordt als de 'natuurlijke vijand' (Kop & Eeuwema, 2007: 30; De Jong, 2007: 67; Roks, 2016: 103-126). Ook de drillers uit Rotterdam lijken een moeizame relatie te onderhouden met politie en justitie. Bij een deel van hen lijkt deze negatieve houding het product van (een reeks) problematische interacties met de vertegenwoordigers van het systeem, in het bijzonder omdat de jongeren zich bezighouden met criminele activiteiten (afbeelding 46). In een aantal gevallen werd de afkeer aangewakkerd door racistische uitlatingen in een [Whatsappgroep](#) van politie Rotterdam (afbeelding 47).

Afbeelding 46

Afbeelding 47

Bij een ander deel van de jongeren uit Spangen neemt de haat tegenover de politie vooral de vorm aan van een pose die op social media ge(re)produceerd wordt en een manier vormt om hun identiteit te construeren (vgl. Roks, 2016: 125-126). De aversie van de jongeren richting de sterke arm der wet zien we op de kanalen van de Rotterdamse rappers bijvoorbeeld terug in het bijschrift "we zijn nie echt cool met de *popo* (politie)" (afbeelding 48). Ook wordt gebruikers die zich te nieuwsgierig tonen toegeworpen dat zij sterk doen denken aan vertegenwoordigers van het politieapparaat (afbeelding 49), dat in de context van straatcultuur mag worden opgevat als een belediging.

Afbeelding 48

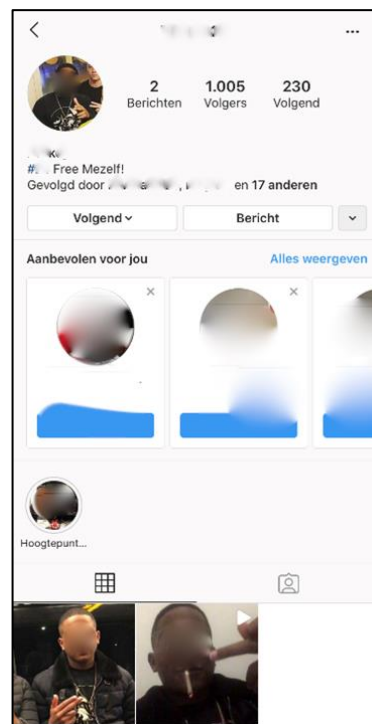
Afbeelding 49

De vijandige houding van jongeren tegenover de politie valt tevens op een meer impliciete manier waar te nemen. De zogenoemde *FREE*-uitdrukking, die wordt gehanteerd om iemand vrij te wensen die zich in detentie bevindt, is hier het meest duidelijke voorbeeld van. De term *FREE*, doorgaans gevolgd door de naam van degene die vastzit, kan naast een steunbetuiging aan de gedetineerde namelijk ook geïnterpreteerd worden als indicatief voor een problematische relatie met politie en justitie. Het *free* wensen van bekenden gebeurt binnen de Rotterdamse drillscene opvallend vaak. Rappers wensen hun kameraden vrij, maar in de meeste gevallen gaat het om vrienden en fans die juist de artiesten op vrije voeten willen zien. Niet zelden gaat het hierbij om rappers die voor serieuze delicten – zoals steekpartijen – zijn veroordeeld. Opvallend is dat de jongeren in sommige gevallen de strafbare feiten waarvoor de rapper vastzit expliciet benoemen (bijvoorbeeld door een nieuwsbericht over het delict te delen) en lijken te 'vieren', terwijl zij tegelijk vinden dat de dader op vrije voeten dient te worden gesteld (afbeelding 50). In sommige gevallen wenst een van de rappers

zichzelf vrij, waarbij het vermoeden bestaat dat het account van de betreffende artiest tijdens zijn detentie door iemand anders wordt beheerd (afbeelding 51).

Afbeelding 50

Afbeelding 51

De impliciete afkeer tegen de sterke arm der wet valt eveneens te herkennen in posts op social media waarin de op straat geldende zwijgnorm van 'niet snitchen' wordt benadrukt. Alhoewel in de wet het zwijgrecht in eerste instantie gericht is op de bescherming van verdachten en erop toeziet dat zij niet mee hoeven te werken aan zelfincriminatie, lijkt het recht om te zwijgen richting politie en justitie binnen de straatcultuur de vorm aan te nemen van een plicht. Deze *zwijgplicht* krijgt vooral vorm en betekenis richting anderen. Social media vormen daarbij een dankbaar podium om deze hooggehouden zwijgnorm te communiceren (Roks, 2015: 423).

4.4 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we gezien dat Rotterdamse drillers hun social mediaprofielen voor verschillende doelen gebruiken. In veruit de meeste gevallen blijken hun kanalen dienst te doen als podium voor hun muziek. De rappers promoten nieuwe video's en muziek, delen successen en onderhouden contact met fans. Hun profielen lijken daarmee een belangrijke rol te spelen in de ontwikkeling van hun bekendheid. Opvallend is dat binnen de Rotterdamse scene een grote saamhorigheid valt te ontdekken, voornamelijk – maar zeker niet uitsluitend – tussen rappers uit hetzelfde gebied. De rappers werken veelvuldig samen, brengen elkaars muziek onder de aandacht en tonen zich trots op elkaars succes.

Naast ter promotie van hun muziek, gebruiken de drillers hun social mediakanalen voor het delen van alledaagse content. Net als bij de gemiddelde social mediagebruiker vinden we op hun profielen beeldmateriaal van huisdieren, kinderen, maaltijden en selfies. In veel gevallen zijn in hun alledaagse posts stijlelementen en symbolen te herkennen die vallen terug te voeren op een specifieke straatcultuur.

Daarnaast vallen in de presentatie van een groot deel van de rappers een aantal prominente elementen van de performance van straatidentiteit te herkennen (Roks & Van den Broek, 2017: 38-45). In de eerste plaats lijken de rappers te zinspelen op hun betrokkenheid bij criminele activiteiten. Door om pinpassen te vragen, drugs aan te bieden of te alluderen op hun contact met politie en justitie meten zij zichzelf een crimineel imago aan. Daarnaast proberen de Rotterdamse drillrappers op social media de indruk te wekken dat zij er niet voor terugdeinzen geweld te gebruiken. Aan de hand van stoere poses, uitdagende bijschriften en het in beeld brengen van wapens zinspelen zij op hun bereidheid en gereedheid om geweld te gebruiken. Ook blijkt lokaliteit voor Rotterdamse rappers een belangrijk onderdeel van hun performance van straatidentiteit. Het belang van hun lokale context wordt op social media duidelijk uit het feit dat de jongeren op allerlei creatieve manieren en op verschillende niveaus – waarbij verwijzingen vallen waar te nemen naar gebieden, OV-zones, straten, pleinen, metrostations en parkeerzones – refereren aan de plek die zij zeggen te vertegenwoordigen. Net als in andere onderzoeken naar straatcultuur lijken de jongeren het negatieve stigma dat op hun lokale omgeving rust te omarmen, uit te vergroten en te gebruiken om een geloofwaardige context te creëren voor hun performance van straatidentiteit. Tot slot vormt ook het afzetten tegen politie en justitie een belangrijk onderdeel van hun performance. Hoewel de afkeer richting de sterke arm der wet in sommige gevallen lijkt voort te komen uit negatieve ervaringen die de rappers met vertegenwoordigers van het systeem hebben gehad, neemt de haat tegenover politie en justitie vooral de vorm aan van een pose die op social media ge(re)produceerd wordt en zo een manier vormt om hun straatidentiteit te construeren (vgl. Roks, 2016: 125-126).

Opvallend genoeg blijven twee prominente thema's die we kennen uit de literatuur naar straatcultuur binnen hun online performance grotendeels buiten beeld. In de eerste plaats geldt dit voor opzichtige consumptie (Veblen, 2017 [1899]; Govers en Roks, 2020). Jongens die zich binnen een straatcultuur begeven – en die al dan niet onderdeel uitmaken van (problematische) jeugdgroepen – blijken uit onderzoek op social media vaak bezig met het construeren van “a moneyed lifestyle, characterised by designer clothes, expensive jewellery, and luxury cars” (Irwin-Rogers et al., 2018: 403-404). Ilan (2020: 8) beschrijft iets soortgelijks voor de UK drillvideo's die hij analyseerde. Door luxeproducten in beeld te brengen of te *berappen*, claimen jongeren dat zij over financiële middelen beschikken en deze zonder problemen kunnen uitgeven. Deze opzichtige consumptie valt ook te herkennen in de dure merkkleding die de jongeren dragen, de juwelen die zij in beeld brengen en het feit dat sommige videoclippen worden opgenomen in penthouses (Ilan, 2020: 8). In eerder onderzoek naar de manier waarop jongeren binnen de straatcultuur van Rotterdam zich online

profileren, zagen we met onder andere grote sommen cashgeld, luxe merkkleding, sieraden en dure flessen drank veel elementen van deze opzichtige consumptie terug (Van den Broek, 2017: 110-120). Hoewel we binnen de geanalyseerde profielen van Rotterdamse drillrappers af en toe dure kleding of *stacks* voorbij zagen komen, blijkt de nadruk van hun performance in veel mindere mate te liggen op het etaleren van financiële welvaart.

Daarnaast is binnen de performance van straatidentiteit normaal gesproken een belangrijke plaats ingeruimd voor het etaleren van een zekere hypermasculiniteit. Jongeren gebruiken hun social mediaprofielen om te zinspelen op dat zij op seksueel vlak bijzonder actief, bedreven en succesvol zijn en vooral heel erg hetero. Binnen de online performance van de Rotterdamse drillers blijft dit onderdeel – en eigenlijk vrouwen in bredere zin – grotendeels achterwege. De keren dat op de social mediaprofielen van de rappers vrouwen te zien zijn, komt dit vaak doordat zij (ongewild) betrokken zijn geraakt bij ruzies waarin de jongens verwickeld zijn.

Als we de manier waarop de rappers zich online profileren in zijn geheel beschouwen, vallen twee zaken op. In de eerste plaats blijken er grote verschillen te bestaan tussen de manieren waarop de rappers zich op verschillende platformen presenteren. Waar Instagram in grote mate dienstdoet als podium voor hun bestaan als artiest, lijkt Snapchat veel meer zicht te geven op de manier waarop de rappers zich als persoon willen presenteren. Op 'Insta' vinden we zodoende voornamelijk content over muziek, terwijl op 'Snap' – naast veel posts over muziek – meer (voor hen) alledaagse zaken in beeld komen. De performance van straatidentiteit blijkt dan ook voornamelijk op dit laatste platform plaats te vinden. Wie enkel Instagram zou gadeslaan zou daarmee weliswaar een goed beeld kunnen vormen van het muzikale aspect van Rotterdamse drill, maar zou essentiële inzichten mislopen over de (online) leef- en belevingswereld van jongeren die zich binnen deze scene begeven. Zoals zal blijken uit hoofdstuk 5 draait drill namelijk niet alleen om muziek.

De tweede overkoepelende bevinding heeft specifiek betrekking op de manier waarop de rappers zich op Snapchat presenteren. Wat opvalt is de manier waarop verschillende typen content elkaar afwisselen. Zo volgt een van de rappers een foto van zijn kind direct op met een gewelddadige tekst en plaatst een andere rapper op de dag waarop hij een award in ontvangst mag nemen – waarvan hij een video deelt – veelvuldig oproepen voor pinpassen. Door het ogenschijnlijke gemak waarmee de rappers deze content afwisselen, lijkt het alsof de gewelddadige en criminele uitingen op social media voor hen de normaalste zaak van de wereld zijn.

H5 | DE ONLINE DRILLCULTUUR: PROVOCATIES, BEDREIGINGEN EN BEEFS IN MUZIEK EN OP SOCIAL MEDIA

Een wezenlijk deel van de maatschappelijke ophef rondom drill richt zich op de vermeende relatie tussen rapteksten en -videos en geweld. Voor de situatie in het Verenigd Koninkrijk beschrijven Pinkney en Robinson-Edwards (2018: 107) dat “the drill phenomenon is clearly intertwined with violence”. Volgens Fatsis (2019: 1302) komt dit in UK drill tot uitdrukking in de vorm van “taunting rivals in vividly shocking terms, describing the harm that awaits them, and keeping a tally of stabbings in YouTube ‘scoreboards’ as a sign of each collective’s transgressive capital”.

Ook in Nederland zien we dat vetes of beefs tussen rappers of rapcollectieven verantwoordelijk zijn voor de nodige onrust en beroering. De Volkskrant (Bahara, 2020) gaf in augustus 2020 een beschrijving van drillgroepen in Nederland die “tot de ‘top’ van de drillrap in Nederland” worden gerekend en verantwoordelijk zouden zijn voor “het merendeel van de geweldsincidenten in de scene”. In een ander artikel in dezelfde krant geven Bahara en Stoker (2020) inzicht in een online drillcultuur waarin beelden worden verspreid van drillrappers en hun aanhang die elkaar, soms met een mes, te lijf gaan of elkaar te laten “*dashen*” (rennen). Geïnspireerd door de voorbeelden van de scoreboards uit de UK drill zou er zelfs sprake zijn van (online) puntensystemen, waarbij betrokkenheid bij geweldsincidenten zou resulteren in punten die de status van drillrappers of -groepen ten goede zouden komen. Ook het NRC besteedt onder de kop “wie moordt, die scoort in drillrap” aandacht aan deze online puntensystemen in de Nederlandse drill (Bos en Van der Poel, 2020).

In dit hoofdstuk richten we ons op de beefs die tijdens onze dataverzameling vielen waar te nemen, waarbij we in het bijzonder aandacht hebben voor de rol van drill en van posts op social media. Hierbij dient op voorhand opgemerkt te worden dat het aantal beefs dat resulteert in fysieke vormen van geweld in het door ons verzamelde materiaal beperkt blijft tot enkele gevallen. Hiervan springt het dodelijke steekincident op de Pier in Scheveningen van begin augustus 2020 het meest in het oog. Het gros van het empirische materiaal dat we in dit hoofdstuk zullen bespreken is afkomstig van een select aantal drillers in de onderhavige studie: in totaal gaat het om ongeveer een dozijn drillers uit Rotterdam en Amsterdam.

We beginnen dit hoofdstuk met het geven van een overzicht van de manieren waarop de drillers in ons onderzoek gebruikmaken van muziek en social media om elkaar uit te dagen. Daarna beschrijven we hoe de drillers elkaar online bedreigen, maar ook hoe zij via social media oproepen om geweld te gebruiken tegen vrienden en vriendinnen van drillrappers. Vervolgens besteden we aandacht aan de manieren waarop de drillers proberen elkaars gewelddadige poses te deconstrueren door allerlei privé-informatie over elkaar publiek te maken. We besluiten dit hoofdstuk met het geven van een overzicht van de verschillende soorten beefs die in het onderhavige onderzoek de revue zijn gepasseerd en welke online-offline dynamiek er in deze conflicten viel waar te nemen.

5.1 Muzikale en online provocaties

Wetenschappelijke studies besteden in toenemende mate aandacht aan wat wordt omschreven als “cyber banging” (Haut, 2014) of “internet banging” (Patton et al., 2013): vormen van geweld die zich in de eerste plaats vooral lijken af te spelen online, in het bijzonder op social media. Het beschikbare onderzoek naar de relatie tussen social media en geweld is tot op heden echter schaars te noemen (voor een overzicht zie Peterson en Densley 2017; Irwin-Rogers et al. 2018). Wel wordt beschreven dat deze vormen van “cyber violence” kunnen resulteren in angst die te vergelijken is met de dreiging van geweld zoals die offline vorm krijgt (Peterson en Densley, 2017: 194). Social media kunnen hiermee voor jongeren die zijn ingebed in een straatcultuur worden aangewend als effectief middel om anderen te bedreigen of te provoceren. Wetenschappelijke studies laten dan ook zien dat gangleden social media lijken te gebruiken om rivaliserende groepen uit te dagen tot gewelddadige confrontaties (Deuchar en Holligan 2010; Pyrooz et al., 2015; Patton et al., 2016; Patton et al., 2017; Lynes et al., 2020).

In het door ons verzamelde empirische materiaal op de diverse social mediaplatforms en in de raps en video’s van de drillers in deze studies komen we verschillende voorbeelden tegen van online provocaties. Allereerst behandelen we enkele voorbeelden uit drillrap die we in de loop van ons onderzoek zijn tegengekomen waarin rivaliserende drillrappers of buurten worden beledigd, uitgescholden of uitgedaagd. Vervolgens gaan we in op het documenteren en verspreiden van het betreden van zogenaamde *opp blocks*: buurten, wijken of pleinen die rivaliserende drillers of jeugdgroepen claimen als hun territorium. Ten slotte laten we zien hoe er online wordt opgeroepen om de daad bij het muzikale of digitale woord te voegen.

“We rijden met dingen, klaar om te chingen”

In een analyse van UK drill beschrijft Ilan (2020: 9) hoe drillers in het Verenigd Koninkrijk zich in hun muziek en video’s presenteren als personen die conflicten met hun *opps* – hun rivalen of opponenten, wat zowel andere drillers, drillgroepen of personen uit andere buurten of steden kunnen zijn – nooit uit de weg gaan. Sterker, Ilan (2020: 9) omschrijft hoe “drillers vie to be the individuals who make their rivals run (‘do ten toes’)” en hoe zij zich presenteren “as ready to mete out violence in response to challenges and violations; indeed, sometimes they even profess enthusiasm for the prospect”. Ook in onze beschrijving van de Rotterdamse drillers in hoofdstuk 3 lieten we reeds zien dat de rappers in hun muziek een zekere bereidheid tot het gebruik van geweld communiceren. In drill vervaardigd door Rotterdamse rappers zijn, net als zoals dat geldt voor drillers uit andere delen van Nederland, diverse voorbeelden te vinden waarbij zij hun *opps* bedreigen, uitdagen of bespotten. Soms gaat dit om generieke bedreigingen die worden gericht aan het adres van niet nader gespecificeerde *opps*, waarbij in het bijzonder woorden worden gebruikt die bijna woordelijk gekopieerd

lijken uit UK drill. Een voorbeeld hiervan is de manier waarop Nederlandse drillers claimen een 'shank on hip' te hebben, oftewel een mes te dragen op hun heup. Ook komen we in de Nederlandse drill diverse *slang*-termen tegen voor steekgeweld die hun oorsprong vinden in de UK drill, zoals *dippen*, *cheffen*, *chingen*, *splashen* en *kweffen*.

Drill uit zowel Chicago, het Verenigd Koninkrijk als Nederland kan echter vooral gekenmerkt worden door hele specifieke uitdagingen en provocaties van opps die met (straat)naam en toenaam worden genoemd, waarbij in sommige gevallen de naam in het editen van de muziek is vervormd of onherkenbaar wordt gemaakt. Voor de Rotterdamse context zijn hier diverse voorbeelden van te vinden. In een nummer van drie Rotterdamse drillers rapt een van hen bijvoorbeeld de zin: "We rijden met dingen, klaar om te chingen, fuck Capelle en Slinge". We zien in deze zin een duidelijke muzikale bedreiging richting heel Capelle en de Rotterdamse wijk Slinge, zonder dat uit de context van het nummer duidelijk wordt wat de aanleiding van de belediging is. Over de oorsprong van dergelijke conflicten wordt online echter driftig gespeculeerd zoals we in het volgende hoofdstuk laten zien.

Naast dergelijke provocaties in muziek, zien we in drill uit Nederland ook hoe, wederom net als in drill afkomstig uit de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, door de rappers verslag wordt gedaan van het verloop van specifieke gewelddadige conflicten. Soms gebeurt dit heel vluchtig in een (bij)zin en is het voor buitenstaanders moeilijk te ontcijferen waar de drillers precies naar verwijzen. In andere gevallen is de beschrijving meer gedetailleerd, zoals in het volgende voorbeeld. In een nummer van een Rotterdamse driller dat te vinden is op YouTube verwijst hij naar twee specifieke conflicten, in twee verschillende Rotterdamse buurten. Het nummer begint met een beschrijving van de aanwezigheid van de driller in de eerste wijk: "we waren met twee en als die kleine van daar mij niet vasthield was mijn shank sowieso in chest of been". De rapper lijkt hiermee te verwijzen naar een concreet voorval en claimt dat als hij niet zou zijn tegengehouden, hij iemand in zijn borst of been zou hebben gestoken met zijn mes ("was mijn shank sowieso in chest of been").

In het vervolg van het nummer geeft hij een beschrijving van zijn bezoek aan een andere Rotterdamse buurt: "Ben met [naam vriend], loop in die [naam Rotterdamse wijk] hood op zoek naar [naam C]'s bloed". Na deze zin meermaals herhaald te hebben, rapt hij:

Misschien wordt [naam C] gechingt en ik heb schijt aan [naam C] broer.

Want ik zweer ik kom om te blijven, haal een kapsalon tijdens opp block tour

Hier alludeert de driller op het steken van een persoon die hij in het nummer bij zijn voornaam noemt en wekt hij bovendien de indruk zich dermate comfortabel te voelen in een andere, rivaliserende buurt ("tijdens opp block tour") dat hij een kapsalon haalt. De Rotterdamse driller sluit het nummer af met enkele verwijzingen naar de eerste wijk die hij in het nummer noemde. Hiermee verwijst hij naar een specifieke locatie in de wijk en herhaalt hij diverse beledigingen aan het adres van jongeren die afkomstig zijn uit die buurt:

*Waar zijn die goons van [naam groep]? Ik bedoel [naam buurt in Rotterdamse wijk].
Hey, I'm [naam buurt in wijk] k, want die [naam buurt in wijk] goons zijn gay*

Met de toevoeging van de letter 'k' aan een wijk of (drill)groep proberen rappers – of gangleden, omdat we hier te maken hebben een praktijk die valt terug te herleiden op de manier waarop gangs hun conflicten met rivalen communiceren (Roks, 2017; Stuart, 2020) – de indruk te wekken dat ze “killers” zijn van de personen die afkomstig zijn uit die specifieke buurt of onderdeel uitmaken van de (drill)groep waar de letter 'k' aan wordt toegevoegd.

In de voorbeelden uit deze paragraaf herkennen we wat in de UK drill wordt omschreven als “postcode wars” (Ilan, 2020: 12), rivaliteiten tussen buurten met verschillende postcodes. De territoriale claims blijken doorgaans meer fluïde dan door jongeren op fysieke en digitale straten in Nederland (Roks, 2017) en het Verenigd Koninkrijk (Ilan, 2015; Ilan, 2020: 12) wordt gecommuniceerd, waarbij jongeren soms ook claimen een bepaalde buurt te *representen* zonder dat zij daar daadwerkelijk woonachtig zijn. In de (online) breed uitgemeten rivaliteit tussen een Rotterdamse en Amsterdamse drillgroep zien we een territoriale strijd die de stadsgrenzen lijkt te ontstijgen. In een nummer van de Amsterdamse drillers wordt hiernaar verwezen:

*Als ik je catch ga je kanker crashen
Loop met m'n tool en mn violent member
Pak op me splash je belandt in back
Maar fuck die [Naam Rotterdamse drillgroep] yutes ze zijn geen members
Kom niet op block om te fucking snappen
Kom naar m'n straat en we catchen banger*

In deze passage worden jongere leden (“yutes”) van de Rotterdamse drillgroep opgeroepen om niet op de block van de Amsterdamse formatie te komen om een foto te nemen en op Snapchat te plaatsen (“kom niet op block om te fucking snappen”).

Een andere manier waarop drillers elkaar proberen te provoceren zien we in het volgende voorbeeld, ditmaal afkomstig van een Rotterdamse driller en gericht op leden van een andere drillgroep:

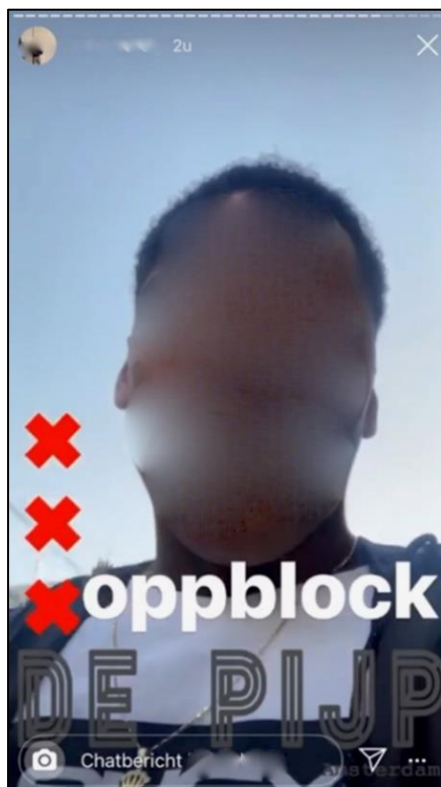
*[Naam driller A] is gecheffed maar doet stoer op het net
Is hij kanker gek, hij lag al op ziekenhuisbed
En [naam driller B] heeft niemand gecheffed
En [naam driller C] heeft niemand gekweffed
En [naam driller D] die deed al de dash*

De Rotterdamse driller bestrijdt hier de claims van de andere drillers, door te stellen dat zij onterecht de indruk wekken betrokken te zijn geweest bij bepaalde geweldsincidenten (“En [naam driller B] heeft niemand gecheffed. En [naam driller C] heeft niemand gekweffed”).

“Ff een kijkje nemen”

In de vorige paragraaf verwezen we naar een voorbeeld van een Rotterdamse driller die in zijn muziek de indruk wekte aanwezig te zijn in de rivaliserende buurt. Naast deze muzikale provocatie zien we dat social media vergelijkbare mogelijkheden bieden om rivalen uit te dagen zonder de directe dreiging van fysiek geweld. Patton et al. (2017: 1011) illustreert bijvoorbeeld hoe gangleden in Chicago gebruikmaken van social media om de geografische locatie van de buurt van hun rivalen te delen. Het betreden van het territorium van rivaliserende groepen – een fenomeen dat vooral wordt beschreven in onderzoeken naar gangs in de Verenigde Staten (zie, onder andere, Moule et al., 2017: 53) – dat in de vorige paragraaf terugkwam in de muziek, kent een online equivalent in de vorm van “spatial referencing” (Patton et al. 2016). Social mediaplatforms bieden jongeren namelijk de mogelijkheid om de buurt van hun vijanden of rivalen te betreden, zonder offline te worden waargenomen, hier foto’s of video’s van te maken en deze vervolgens online te plaatsen (Patton et al., 2016: 594). Ook Van Hellefont (2012: 175-177) beschrijft hoe jongeren in Brussel foto’s van zichzelf uploaden tegen de achtergrond van metrostations van rivaliserende groepen.

In hoofdstuk 3 en 4 lieten we reeds zien dat de hyperlokaliteit die kenmerkend is de drill in Chicago (Stuart, 2020) en het Verenigd Koninkrijk (Fatsis, 2019; Ilan, 2020), ook in de Nederlandse drill kan worden waargenomen. Deze trots op de buurt wordt op verschillende manieren gecommuniceerd, maar in het oog springt vooral dat de namen van de drillers of drillgroepen een symbolische verwijzing bevatten naar de buurt of wijk waaruit zij afkomstig zijn. Een manier voor de drillers in onze studie om een (rivaliserende) groep uit te dagen is dan ook – naast het rappen over dat zij in hun buurt aanwezig zijn geweest – het zichzelf of hun vrienden fotograferen of filmen terwijl ze aanwezig zijn in de buurt van die groep, zoals afbeelding 52 en 53 illustreren. Afbeelding 52 is een screenshot uit een video waar een Rotterdamse rapper zichzelf en zijn vrienden filmt terwijl ze in de buurt van een rivaliserende groep uit Amsterdam zijn. Er wordt hier gebruik gemaakt van dezelfde functionaliteiten van social media die de drillers gebruiken om via social media te communiceren dat ze in hun eigen wijk zijn. Hieronder vallen het gebruik van geotags om hun locatie kenbaar te maken en het gebruik van specifieke filters die de locatie weergeven, zoals ook valt te zien op afbeelding 37 en 41. Op afbeelding 53 valt te zien hoe een jongeman – een *yg*, oftewel een *young goon* – wiens gezicht onherkenbaar is gemaakt door de persoon die dit beeld op Snapchat plaatste, zichzelf met opgestoken middelvingers laat fotograferen voor een metrobord dat verwijst naar de lokaliteit van een rivaliserende drillgroep.

Afbeelding 52

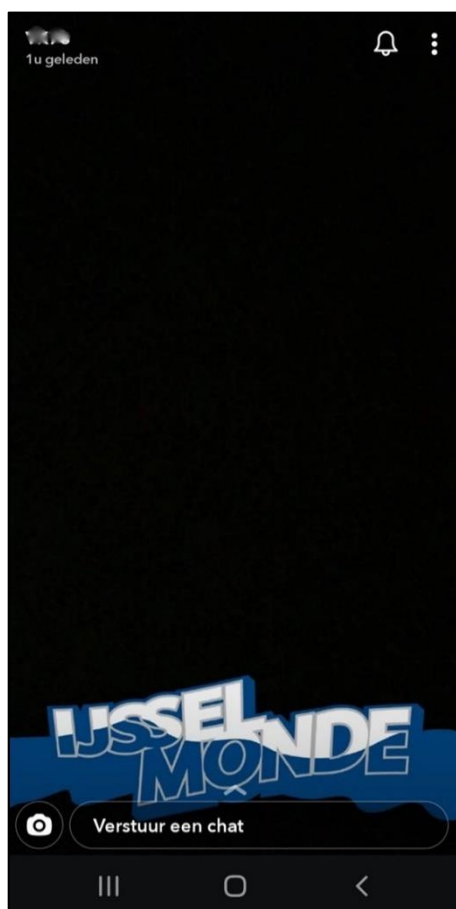

Afbeelding 53

Naast voorbeelden van Rotterdammers die naar Amsterdam reizen om foto's te maken in de buurt van een rivaliserende groep, kwamen we in de onderzoeksperiode ook voorbeelden tegen van Amsterdamse drillers die vergelijkbare foto's en video's online plaatsten van hun bezoek aan buurten in Rotterdam. Op afbeelding 54 zien we eveneens een voorbeeld van het gebruik van een filter, maar door de volledig zwarte afbeelding wordt niet duidelijk of deze driller daadwerkelijk aanwezig was in een Rotterdamse wijk. Afbeelding 55, die direct na afbeelding 54 online werd geplaatst, laat daar echter geen misverstand over bestaan. Vanuit de auto wordt een foto gemaakt van een straathoek die leden van deze Rotterdamse drillgroep in muziek claimen als hun block.

De voorbeelden in afbeeldingen 52 tot en met 55 kunnen worden geïnterpreteerd als provocaties. Toch valt op dat deze beelden van de aanwezigheid op *opp block* niet altijd als serieus of bedreigend worden ervaren. Als reactie op de afbeeldingen 54 en 55 deelt een Rotterdamse driller via Snapchat een conversatie met een drillrapper uit Amsterdam die blijkbaar zijn aanwezigheid in zijn Rotterdamse wijk direct met hem heeft gedeeld door een *direct message* te sturen met foto's uit de buurt. Op de gedeelde screenshot valt te lezen hoe de Rotterdamse driller reageert met "Jatoch, om 6 uur 's ochtends staat iedereen posted". Hiermee geeft hij aan dat het niet verwonderlijk was dat er niemand op straat te vinden was, simpelweg omdat het vroeg in de ochtend was. De Amsterdamse drillers worden om die reden in het bericht ook getypeerd als "cloutchaser": zij zouden enkel uit zijn op sensatie en (online) populariteit (vgl. Stuart, 2020: 102).

In lijn met het documenteren van de aanwezigheid op opp block op momenten van de dag dat de kans bijzonder klein is dat leden van de rivaliserende groep eveneens in de buurt aanwezig zijn, zien we voorbeelden van drillers die zichzelf filmen of fotograferen – soms met capuchon op – in een rijdende auto. In beide gevallen is de kans dat het tot een daadwerkelijke confrontatie leidt klein en lijkt het hier vooral te gaan om symbolische provocaties. Dit herkennen we ten slotte ook in een praktijk die door jongeren ‘Snap en go’ wordt genoemd. Jongeren wekken daarmee vooral de indruk dat ze op opp block zijn geweest, maar zijn daar doorgaans slechts heel kort geweest om een foto te maken. Nadat zij snel weer zijn vertrokken, plaatsen zij op veilige afstand pas het bewijs van het betreden van het territorium van hun rivaal online.

Afbeelding 54

Afbeelding 55

“Sta nu hier chat niet veel!! Bel als je er bent”

Het betreden en het filmen op *opp blocks* moet vooral gezien worden als symbolische provocatie. De tijdstippen, de vluchtigheid van de bezoeken en het filmen vanuit auto's illustreren allemaal dat de drillers in beginsel niet uit zijn op een fysieke confrontatie met hun *opps*. Als reactie op deze meer symbolische uitdagingen komen we in ons onderzoek ook voorbeelden tegen waarin rivalen concreet worden opgeroepen om zich op specifieke momenten te begeven in hun buurt. Een voorbeeld hiervan is een post waarin een Rotterdamse jongen aangeeft “kom me halen ben op [verbastering van straatnaam] jullie weten waar ik ben”.

Afbeelding 56

Een vergelijkbaar voorbeeld zien we op afbeelding 56. Een drillrapper uit Den Haag die, zoals we later in dit hoofdstuk zullen bespreken beef kreeg met een Rotterdamse drillgroep, plaatste een foto online waarop vier rappers poseren, maar tegelijkertijd proberen hun gezichten voor een groot deel te bedekken. Door gebruik te maken van de functionaliteit van Instagram laat hij weten in de Amsterdamse wijk De Pijp te zijn, de buurt van een drillgroep die al langere tijd een conflict hadden met Rotterdamse drillers. Het onderschrift van de foto luidt: “En alle oppboys zijn welkom”, een uitdaging gericht aan zijn rivalen. Ook deze online provocatie lijkt een overwegend symbolisch karakter te hebben. De post kan immers gelezen worden als een provocatie richting rivalen, maar is tegelijkertijd ook weinig specifiek. Bovendien rijst de vraag of de driller op het moment van het plaatsen van de foto daadwerkelijk aanwezig was in Amsterdam en, vervolgens, waar precies hij zich dan in de wijk ophield.

We zien dit ook terug bij twee Rotterdamse drillers die via social media kenbaar maken dat ze in Amsterdam zijn, inclusief afbeeldingen van een uitgetekende route vanaf de locatie waar zij zich op dat moment zouden bevinden naar de wijk van een rivaliserende drillgroep. Na het delen van deze routeplanner plaatst een van de Rotterdamse driller het volgende bericht: "Dit is voor [naam muziekstudio]. 12 minuten van [naam Amsterdamse wijk] vraag jullie favo drillrappers waar ze waren". Ook een ander lid van deze Rotterdamse drillrapformatie plaatst op dezelfde dag een vergelijkbaar bericht en schrijft: "Schaam jullie dood we waren 3/4 uurtjes stu en jullie weten t adres" gevolgd door twee lachende emoji's (😂). Ook in dit geval wordt niet duidelijk of de Rotterdamse drillers ook op het moment van het plaatsen van deze content daadwerkelijk aanwezig waren in Amsterdam.

We zien ook posts op social media die een stuk specifiek zijn dan de eerdergenoemde voorbeelden. Zo deelt een Amsterdamse driller een privé-gesprek via Snapchat met een Rotterdamse driller, waarbij de laatstgenoemde hem het volgende bericht had gestuurd: "Chat niet veel kom !". We herkennen hierin wat Stuart (2019: 8-9; 2020: 134-136) "calling bluffs" noemt, een strategie waarbij jongeren die gewelddadige claims op social media plaatsen publiekelijk worden uitgedaagd om de daad bij het (digitale) woord te voegen. De Amsterdamse driller reageert echter niet door zich te begeven naar Rotterdam. In plaats daarvan deelt hij zelf zijn locatie, inclusief zijn vermeende huisnummer en postcode en voegt hij aan zijn bericht toe: "Sta nu hier chat niet veel !! Bel als je er bent !!!".

In het door ons verzamelende materiaal vinden we echter ook een voorbeeld van een Rotterdamse driller die wel ingaat op een online provocatie. Tijdens een conflict met een rapper uit het zuiden van het land, waarvan de ontstaansgeschiedenis in ons onderzoek niet duidelijk is geworden, zou de Rotterdamse driller een aantal locaties doorgegeven hebben gekregen. De Rotterdamse driller plaats een serie video's online waarin hij documenteert dat hij op zoek is naar de persoon waar hij een conflict mee heeft. In de eerste video zit hij op de rijdersstoel van een auto en filmt hij de omgeving terwijl hij zegt:

"Kijk hier, je bent niet eens hier broertje, je bent niet hier. Rij naar achter, rij naar achter, rij naar achter, rij naar achter, rij naar achter. Rij naar achter. Deze kanker hoerenkind moet zien, ik ben hier bij die kanker BP mattie. Kijk hier, ik ben hier broertje, waar ben je? Huh? Waar ben je? Rij meer naar achter, rij meer, rij meer. Kanker hoerenkind"

Vervolgens deelt de Rotterdamse driller een tweede video van een andere locatie en vraagt hij zich hardop af: "kijken of hij daar is" en "kijken of hij hier zit". Nog steeds gezeten in de rijdersstoel sommeert hij de bestuurder van de auto om langs verschillende auto's te rijden op een parkeerplaats.

Omdat ze de rapper uit het zuiden van het land op de tweede locatie ook niet treffen, stelt de Rotterdamse rapper: "Ik ga hem bellen, wacht". In het volgende filmpje is te horen hoe de Rotterdamse driller tegen zijn telefoon aan het schreeuwen is: "Pussy boy! je wilt in de stad

afspreken, je bent pussy boy, je bent pussy!”, waarop hij de naam van de rapper noemt en vermeldt in welke stad hij woonachtig is. Vervolgens zegt de Rotterdamse driller: “je stuurt drie verschillende locaties en ik kom bij alle drie de locaties en je bent er niet, je bent pussy!”, direct gevolg door: “Eh broer als ik jou catch mattie in de city, kankerhoerenkind, jouw kanker moeder, jouw kanker kinderen, jouw kanker zoon, zionist. Kankersukkel, wat is er broertje?”. Op dat moment verbreekt de rapper uit het zuiden van het land de verbinding en verplaatst de camera van de telefoon van de Rotterdamse driller zich naar ter hoogte van zijn buik. Heel vluchtig valt te zien dat er een vuurwapen achter zijn broeksband is verscholen. Tot een fysieke confrontatie komt het echter niet.

5.2 Online bedreigingen

In het door ons bestudeerde materiaal komen we ook voorbeelden tegen van digitale content die verder gaat dan het publiekelijk beschimpen of uitdagen van (andere) drillrappers. Johnson en Schell-Busey (2016: 73) beschrijven bijvoorbeeld dat gangleden social media en rapmuziek gebruiken als “a new bottle for old messages” in de vorm van het uitwisselen van bedreigingen met rivaliserende groepen, hetgeen in sommige gevallen resulteert in offline gewelddadige vergeldingen. In hoofdstuk 3 en het onderhavige hoofdstuk hebben we reeds diverse voorbeelden de revue laten passeren van het dreigen met geweld in drillmuziek of via social media. In het door ons verzamelde empirische materiaal komen we echter ook voorbeelden tegen van beloningen die online worden uitgelooft om specifieke personen geweld aan te doen. Een Rotterdamse driller plaatst op Snapchat een afbeelding van een jongeman met het volgende bijschrift:

*[Naam jongen] van [naam school en locatie] (...)
500 euro wie hem klapt en filmt
Dit gebeurd er Wnr ksb fans neppe accounts maken en dingen lullen over me kind
Dan ga ik research naarje doen en geld opje hoofd zetten maakt niet uit hoe oud je bent
(Juni 2020, Snapchat)*

In dit bericht looft de Rotterdamse driller een geldgedrag uit om een jongen, waarvan zijn voornaam en school wordt gedeeld, in elkaar te slaan en dit te filmen. Dezelfde Rotterdamse driller plaats gedurende onze onderzoeksperiode meerdere van dit soort oproepen tot geweld. Naast het slaan van specifieke personen, looft hij ook beloningen uit om iemand neer te steken: “Wie die [naam] voor me steekt krijgt 1 kop (duizend). Hij hoeft niet dood maar cheff die man gwn haha. Zware onkruid die gast”, gevolgd door een lachende emoji. In een volgend bericht, geplaatst op dezelfde dag, spreekt hij zijn volgers toe door te schrijven “Voor me strijders die op hem willen rijden” en stelt hij een hogere som geld beschikbaar wanneer deze jongen binnen een week wordt gestoken en een extra beloning wanneer het incident wordt gefilmd. Hij sluit zijn bericht af met “Kijk maar wie de eerste is velen zijn hongerig !!!”

Tijdens de onderzoeksperiode kwamen we echter ook voorbeelden tegen van bedreigingen die een stap verder lijken te gaan dan (zware) mishandeling. In diverse groepen op Telegram werd een dodenlijst verspreid, waarop verschillende drillers uit Amsterdam, Rotterdam en Den Haag stonden opgesomd. Van wie de lijst nu echt afkomstig was en in hoeverre deze dodenlijst serieus moet worden genomen, kon in het onderhavige onderzoek niet worden vastgesteld. Ook over dit geval werd online bij herhaling gespeculeerd zoals we in het volgende hoofdstuk nader zullen toelichten. Wel plaatste een van de Rotterdamse drillers gedurende de onderzoeksperiode op Snapchat diverse berichten om te achterhalen wie de persoon was die achter het verspreiden van de dodenlijst zat waarop zijn naam prijkte. Zo plaatste hij een foto van een specifieke locatie met het bijschrift "Wie kijkt voor me of [naam] daar woont !!!! Je word betaald om te achterhalen of hij daar woont !!!". In een volgend bericht loofde hij zelfs een beloning uit voor de persoon die de vermeende maker van de dodenlijst vindt en om het leven brengt: "7000,- [naam] Alsje hem dood maakt krijgje netjes 5 duizend per maand 5 maanden lang". Hetzelfde bericht bevatte nog twee namen waar de Rotterdamse driller eveneens een beloning voor uitloofde van respectievelijk 1.000 en 2.000 euro, zonder daarbij te expliciteren wat er met deze personen moest gebeuren.

Naast dat de naam van de eerdergenoemde Rotterdamse driller op een dodenlijst stond, troffen we ook een voorbeeld van een post (zie afbeelding 57) die op social media werd verspreid die veel gelijkenis vertoont met de oproepen tot geweld die deze driller zelf gedurende de onderzoeksperiode meermaals plaatste. In dit bericht wordt er een geldbedrag aan degene die de Rotterdamse driller en nog iemand anders neersteekt of laat rennen, gevolgd door de opmerking "GEEN CAP JE KRIJGT DE BELONING ECHT". Met de uitspraak "geen cap" – een gedeeltelijke Nederlandse vertaling van de uitspraak "no cap" die online ook wel wordt geschreven als "no 🧢" of "✖️🧢" – wil de driller aangeven dat hij niet liegt en probeert hij de indruk over te brengen dat er daadwerkelijk een geldbedrag in het verschiet ligt voor de persoon die navolging geeft aan de oproep.

Afbeelding 57

De (online) conflicten die we in het onderhavige onderzoek tegenkwamen blijven echter niet beperkt tot de direct betrokkenen. Naast dat meerdere drillers geldbedragen in het vooruitzicht stelden om *opps* te laten rennen, in elkaar te slaan of neer te steken, kwamen we tijdens de onderzoeksperiode tevens drie verschillende voorbeelden tegen van bedreigingen aan het adres van vriendinnen van drillers. Deze posts bevatten een foto van de vrouw, een explicitering dat het hier ging om de vriendin van een specifieke driller en in één geval de locatie waar deze vriendin woonachtig zou zijn. In alle gevallen werden diverse geldbedragen beschikbaar gesteld om deze vriendinnen van de drillers te mishandelen, neer te steken, te verkrachten en zelfs in een geval om haar dood te maken.

5.3 Het exposen van drillers

Het etnografisch onderzoek van Stuart (2019; 2020) naar drill in Chicago laat zien hoe jongeren die opgroeien op zowel de fysieke als de digitale straat zich in toenemende mate rekenschap geven van de performativiteit van gedrag op social media, onder andere omdat zij zelf (ook) online content plaatsen waarin zij zichzelf beter, sterker en gevaarlijker voordoen dan ze in werkelijkheid zijn. In de onderhavige studie hebben wij Rotterdamse jongeren via de social media-accounts van jongerenwerkers van Stichting JOZ ook een tweetal stellingen voorgelegd over het online gedrag van jongeren. Allereerst lieten wij jongeren antwoord geven op de stelling of zij zich online stoerder en gevaarlijker voordeden dan ze waren. Jongeren konden antwoord geven op deze vraag door gebruik te maken van de functionaliteit op Instagram waarbij gebruikers kunnen *swipen* van links naar rechts om hun antwoord te geven. De gemiddelde score van de 127 jongeren was 1.6 op een vijfpuntschaal, hetgeen in dit geval wil zeggen dat jongeren aangeven zich slechts in beperkte mate gevaarlijker of stoerder voor te doen online. Jongeren konden hun antwoord op de stelling bovendien aanvullen met een reactie. Het grootste deel van de jongeren heeft hier geen gebruik van gemaakt. De meest in het oog springende opmerking was "Ik poseer met wapens op het net".

We hebben de Rotterdamse jongeren ook gevraagd naar hun ideeën over het online gedrag van anderen door hen op een vergelijkbare wijze te laten swipen op de vraag of anderen zich volgens hen online stoerder of gevaarlijker voordoen. De in totaal 139 reacties toonden dat de Rotterdamse jongeren het in grote mate eens waren met deze stelling, met een gemiddelde score van 4.2 op een vijfpuntschaal. Op deze vragen kwamen aanzienlijk meer reacties van jongeren waarin bovendien een aantal maal expliciet de link werd gelegd met elementen uit de online drillcultuur zoals in reacties als "Met guns en machetes op de foto maar in het echt zijn ze poeslief", "ze zeggen dat ze in je elkaar gaan slaan of neer gaan steken", "Dat ze zeiden ik ga je shanken maar toen ik voor ze stond dede ze niks" en "Biggie praatjes maar in het echt lauw doen".

Het beperkt aantal reacties op deze stellingen staat het verbinden van verregaande conclusies in de weg, maar met enige voorzichtigheid geven ze wel zicht op de performativiteit van het online gedrag dat de Rotterdamse jongeren ervaren, met name van elkaars online poses. In zijn onderzoek naar drill in Chicago beschrijft Stuart (2019; 2020) hoe jongeren met die realisatie proberen om een zogenaamde "context collapse" te bewerkstelligen. Deze term verwijst naar het publiekelijk maken van (compromitterende) informatie die funest is voor de manier waarop iemand zich online presenteert (boyd, 2014) en wordt door de drillers uit Chicago gebruikt om gevaarlijke en gewelddadige digitale poses van hun rivalen op social media openlijk te betwisten. Ze doen dit aan de hand van het verzamelen, genereren en publiceren van informatie "that contradicts or casts doubt on their enemies' online displays of violent dispositions" (Stuart, 2019: 3).

In de eerdere beschrijving van de symbolische praktijken van het betreden van opp blocks en het uitdagen van opps vallen al strategieën te herkennen die er op gericht lijken om de gewelddadige poses van de drillers te nuanceren of zelfs te betwisten en om aan de buitenwereld kenbaar te maken dat de drillers aan het 'cappen' zijn. In het door ons verzamelende materiaal vinden we echter voorbeelden waarin het proberen te bewerkstelligen van de zogenaamde 'context collapse' nog nadrukkelijker valt waar te nemen. De drillers in onze studie proberen elkaar op social media te *exposen*, in het bijzonder door social media posts uit het verleden, privé-informatie of beeldmateriaal waar niet alle online volgers van op de hoogte zijn, te delen. Deze strategie wordt door Stuart (2019: 8) aangeduid met "cross referencing" en is gericht op het openlijk betwisten van de gewelddadige of gevaarlijke poses van drillers of drillgroepen. In de onderhavige studie komt dat op twee manieren tot uitdrukking. Allereerst door het op social media publiceren van allerlei (privé-)informatie waaruit zou blijken dat de drillers niet de gevaarlijke, gewelddadige rappers zijn die ze in hun muziek of op social media claimen te zijn. De tweede strategie vormt een verbijzondering hiervan en bestaat uit het delen van informatie waaruit zou blijken dat de drillers een ongeschreven regel van de straat zouden hebben overtreden: het afleggen van belastende verklaringen over anderen bij de politie.

“Dit is jullie gangster rapper toch?”

Afbeelding 58

Bovenstaande post werd in september 2019 door een Rotterdamse driller op zijn Instagram-account geplaatst. In zijn bericht richt hij zijn aandacht specifiek op een drillrapgroep uit Amsterdam en dreigt hij om hen te exposen door belastende informatie over de rappers publiek te maken. De Rotterdamse driller in kwestie, die het gedurende de onderzoeksperiode aan de stok had met verschillende (drill)rappers en -rapformaties uit het land, windt zich allereerst op over het “gesneakdiss” aan zijn adres. Deze term verwijst naar het beledigen van anderen, zonder deze met naam of toenaam te noemen, terwijl uit de context van de belediging wel valt op te maken dat het over deze specifieke persoon gaat. De laatste zinnen van de bovenstaande post verwijzen hier eveneens naar en zijn een oproep aan de Amsterdamse drillers om hun beledigingen of uitdagingen volgende keer specifieker te maken, ofwel door hem uit te nodigen tijdens een sessie op Instagram Live (“next time wanneer je mij disst op instalive nodig me uit”) of door hem te taggen in het bericht (“of @ me”).

Het tweede punt waar de Rotterdamse driller aanstoot aan zegt te nemen is de “geacteerd gangsterrap”. Hiermee geeft hij expliciet uitdrukking aan zijn overtuiging dat wat de drillers verkondigen in hun muziek ‘geacteerd’ is en daarmee dus niet authentiek zou zijn. Het exposen van deze Amsterdamse drillers – wier identiteit lange tijd onduidelijk was omdat zij altijd een masker droegen in hun clips en posts op social media – zou gericht zijn op het inzichtelijk maken van de performativiteit van deze drillers. Uiteindelijk deelt de Rotterdamse driller een serie foto’s via de story-functie op Instagram. Elke afzonderlijke foto is gericht op het exposen van de verschillende leden van de Amsterdamse formatie. Op de eerste story deelt hij een foto van de eerste Amsterdamse driller zonder masker en openbaart hij zijn voor- en achternaam, gevolgd door vier lachende emoji’s (😂). Ook tagt hij de Amsterdamse driller in deze post, waardoor deze een melding krijgt van het bericht dat de Rotterdamse driller online heeft geplaatst.

De tweede post betreft een foto van een ander lid van de Amsterdamse drillformatie, met de handle²⁶ van de rapper en het bijschrift "dit is jullie gangster rapper toch?", wederom gevolgd door lachende emoji's. Bij de derde rapper voegt de Rotterdamse rapper naast zijn voor- en achternaam, zijn handle op Instagram en een lachende emoji ook de tekst "je bent (...) beveiligd op [naam scholengemeenschap]" toe, inclusief de locatie waar deze Amsterdamse driller de opleiding tot beveiligd zou volgen. Van een andere Amsterdamse driller uit deze formatie wordt een professionele modellenfoto gedeeld, om net als in de andere posts te communiceren dat de drillers in kwestie zouden 'acteren' en zich in hun muziek en op social media veel gewelddadiger zouden voordoen dan ze daadwerkelijk zijn.

Gedurende het onderhavige onderzoek werden over de leden van deze Amsterdamse drillgroep door een andere jongen uit Rotterdam andersoortige privé-informatie publiek gemaakt. Via Snapchat deelde hij het volgende bericht, dat eerder al door iemand anders was geplaatst:

Nou laat me iets duidelijk maken. Dit is mij broer [voor- en achternaam rapper] heet hij. Hij is 20 jaar oud en woont in [wijk] zoals jullie weten ik heb en broer waar ik vrij weinig aan hebt hij wilt me kanker hoer roepen terwijl hij het recht nu eens heeft om dat te zeggen. Hij kan niet eens fatsoenlijk voor ze familie zorgen hij showt dat hij geld heeft maar hij geeft ze familieleden niet eens iets om gelukkig mee te maken hij slaat ze zusjes in elkaar neem relatie met de vriendinnen van ze zusjes en nu laat ik jullie Ze egte gezicht laten zien hij expose jonge meisjes terwijl die meisjes even uit als ze zusjes zijn jullie mensen moeten weten wat voor waardeloze broer hij kan zijn dan wilt hij driller komen spelen maar komt goed hoe je het ook draait of keert je kan Nu gangster spelen maar wnr het slecht met je gaat kom je bij je familieleden maar dan is het al te laat (April 2020, Snapchat)

Waar in de eerdergenoemde voorbeelden niet duidelijk werd hoe de Rotterdamse driller aan de informatie over de Amsterdamse drillers was gekomen, wordt dat in het bovenstaande voorbeeld wel helder. Het oorspronkelijke bericht lijkt afkomstig van een zusje van de rapper dat, afgaande op het bericht, niet op goede voet staat met de driller. Een vergelijkbaar voorbeeld betreft het volgende fragment uit een publiek gemaakt privégesprek op Snapchat:

*Yoo
Je hebt toch beef met [naam Amsterdamse driller]
Je moet deze man niet serieus nemen, hij heeft geen geld. Hij is op niks. Zogenaamd op racen, enige wat ie pakt is een kapotte iPhone 5. Hij vraagt meiden om geld. Omdat ie geen geld heeft. Niet eens €20 voor boodschappen. (Augustus 2020, Snapchat)*

De verstuurder licht toe dat ze enige tijd een relatie heeft gehad met de Amsterdamse driller in kwestie en om die reden uit eerste hand weet dat de rapper niet serieus moet worden

²⁶ Een handle is een publieke gebruikersnaam die gebruikt wordt voor social media-accounts.

genomen, omdat in de woorden van de verstuurder van het bericht: "hij is yusu (serieus) zielig". De reactie van de ontvanger van dit bericht is "hhhhhhh jij bent geweldig k zweer", gevolgd door een lachende emoji en twee rode hartjes.

In de tot nu toe behandelde voorbeelden komt vooral informatie naar voren waaruit valt af te leiden dat de poses van de drillers in hun muziek en op social media niet altijd in overeenstemming zijn met de manier waarop zij zich op andere momenten gedragen. Dit is niet verwonderlijk: zij hebben immers ook andere sociale rollen, zoals zoon, broer, scholier, werkende of vriend, waarin ze doorgaans een ander beeld van zichzelf neerzetten dan in hun muziek of op social media. Naast dergelijke privé-informatie zien we dat er ook andere informatie over de rappers wordt gedeeld die moeilijk valt te rijmen met hun pose als driller. Twee voorbeelden hiervan vinden we terug op afbeeldingen 59 en 60 over leden van een Amsterdamse drillgroep. Beide foto's – waar online ook bewegende beelden van te vinden zijn – werden gedurende de onderzoeksperiode meermaals gedeeld door verschillende accounts en lijken heel nadrukkelijk gericht op het contrasteren van de muzikale en digitale poses van deze drillers. Opmerkelijk is dat het hier gaat om foto's uit een politieonderzoek. Op de eerste foto (afbeelding 59) zien we een Amsterdamse driller die weggrent omdat hij achterna wordt gezeten door iemand met een mes. Dit tafereel wordt door de gebruiker die dit bericht op social media plaatst gezien als bijzonder lachwekkend en niet in overeenstemming met de manier waarop deze Amsterdamse driller zich profileert. Op afbeelding 60 valt te zien hoe een Amsterdamse driller achterna wordt gezeten door een drietal jongemannen en met een kapmes in zijn hand op het spoor van de metro wordt gegooid. Ook hier zien we dat de pose van de driller openlijk in twijfel wordt getrokken, getuige het bijschrift "je had je kapmes in je hand je werd toch gegooit op het spoor en je mes werd afgepakt wat een driller dus 🤔🤔🤔".

Afbeelding 59

Afbeelding 60

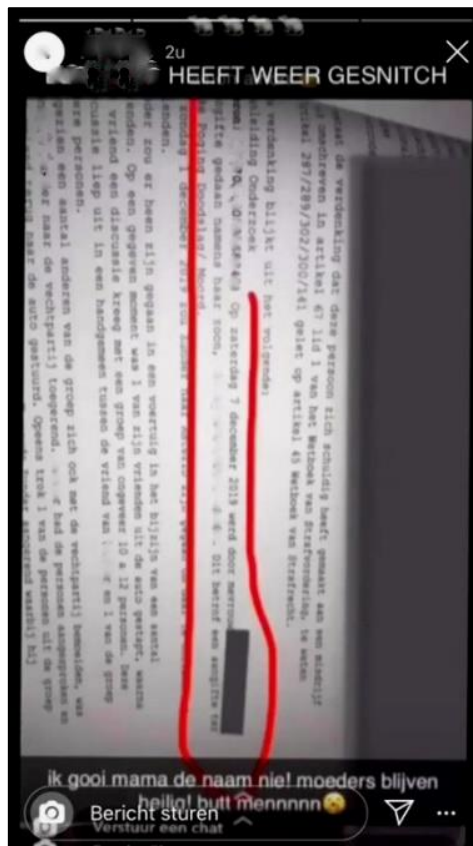
Naast voorbeelden van Amsterdamse drillers in voor hen compromitterende omstandigheden, troffen we in het door ons bestudeerde empirische materiaal ook voorbeelden aan van Rotterdamse drillers die zich op een andere manier gedroegen dan het beeld dat zij van zichzelf neerzetten in hun muziek of op social media. We zien dit in het bijzonder in het geval van de Rotterdamse driller die ook in een van de door ons geanalyseerde registraties naar voren komt. Online circuleert een kort videofragment waarbij een groep jongeren tegenover elkaar staat en, afgaande op het geluid bij de video, een verhitte discussie lijkt te voeren. Dan loopt een van de jongens weg, zonder dat duidelijk wordt om wie het gaat. De video brengt op dat moment namelijk vooral de stoep en een deel van het onderlichaam van de aanwezige jongeren in beeld. Na enkele stappen achteruit te hebben gezet, draait de jongen zich om en zet een korte sprint in, terwijl een andere jongen op hem afstapt. De korrelige kwaliteit van de opname in combinatie met het schokkerig gefilmde fragment maakt niet direct duidelijk wat er aan de hand is. Pas na enkele seconden blijkt waarom de jongen het op een lopen zet: de andere jongen zwaait een groot mes in de richting van de Rotterdamse driller, iets dat goed duidelijk wordt wanneer hij de rapper achterna rent. Ondanks dat de reactie van het Rotterdamse driller in dit geval goed te begrijpen valt, luidt het onderschrift van de video “Ren ren je gaat niet op vakantie” – een directe verwijzing naar een zin uit een nummer dat door hemzelf is vervaardigd – en “[Naam Rotterdamse driller] doet aan rennen 🏃”.

“Woow je hebt wijkagent opgeslagen in je tel je bent die ORGIE SNITCH !!!”

Van dit laatstgenoemde voorval werd door de Rotterdamse driller geen aangifte gedaan van mishandeling of poging tot doodslag, zoals ook naar voren kwam in hoofdstuk 2. Wel deelt hij via social media informatie over deze zaak waak. Opmerkelijk genoeg beschikken de drillers in het onderhavige onderzoek over informatie en foto's uit (lopende) opsporingsonderzoeken, zoals afbeeldingen 59 en 60 ook al illustreerden. Bij een foto van een passage uit het verhoor schrijft de Rotterdamse driller: “okay okay bij deze staak ik de beef ik wil geen ruzie meer boys tis opgelost cant beef no rats”. De Rotterdamse driller laat hiermee doorklinken dat hij het afleggen van een verklaring afkeurt, maar ook dat hij hierdoor afstand neemt van het conflict met de (jonge)man die over hem heeft verklaard. Ondanks dat dit niet geëxpliciteerd wordt, lijkt hij te zinspelen op de waarschijnlijkheid dat deze jongeman in het geval van een escalatie van de beef de zwijgplicht van de straat nogmaals met voeten zal treden, met allerhande potentieel nadelige gevolgen voor de Rotterdamse driller.

Afbeelding 61 is afkomstig van het Instagramaccount van een Amsterdamse drillgroep. De afbeelding werd eerst door iemand anders op Snapchat geplaatst, voorzien van een aantal emoji's van een rat, het symbool dat onder andere op social media gebruikt wordt om te verwijzen naar een snitch (Roks, 2015). De naam van de moeder van de Rotterdamse driller lijkt met een zwart blokje geanonimiseerd te zijn, maar andere informatie wordt openlijk

gedeeld en zelfs voorzien van een rode omlijning om aan te geven waar de belangrijkste passage zich bevindt. Van de Rotterdamse driller die eerder nog iemand anders verweet een rat te zijn, wordt in deze post beweerd dat hij zelf heeft gesnitcht, een praktijk die op straat vrijwel unaniem wordt afgekeurd. Sterker, ondanks dat verdachten tijdens verhoren een zwijgrecht hebben om erop toe te zien dat zij niet hoeven mee te werken aan zelfincriminatie, lijkt er binnen de straatcultuur eerder sprake te zijn van een zwijgplicht (Roks en Van den Broek, 2017: 45), zoals we eerder zagen in hoofdstuk 4.

Afbeelding 61

Omdat geruchten over snitchen op zowel de fysieke als digitale straat funest kunnen zijn voor iemands reputatie is er jongeren op straat, waaronder ook drillers (Ilan, 2020: 9), veel aan gelegen om dergelijke verhalen snel de kop in te drukken. Social media vormen een dankbaar podium om deze hooggehouden zwijgnorm te communiceren en aan te geven dat iemand niet heeft gesnitcht, bijvoorbeeld door passages uit het verhoor te delen (Roks, 2015: 423). Dit zien we terug in de volgende post van de eerdergenoemde Rotterdamse driller die zelf het volgende fragment van een deel van zijn conversatie met de wijkagent via Snapchat deelt:

Er gaan geruchten rond dat ik verklaring heb afgelegd over die x toen ik moest komen naar bureau maar niks wilde verklaren en mijn moeder ging praten. Hoe zit dat? Want zover ik weet had ik gezegd dat ik niets met praten over de zaak te maken wilde hebben. Om deze redenen dus (April 2020, Snapchat)

De Rotterdamse driller deelt in dit geval zelf informatie om te bewijzen dat hij niets verklaard heeft en om de geruchten dat hij een snitch zou zijn naar het land der fabelen te verwijzen. Zijn aanpak heeft echter niet de gewenste uitwerking. Een Amsterdamse driller die de post heeft gezien valt over het feit dat de Rotterdamse driller de naam van de wijkagent heeft opgeslagen in zijn telefoon en schrijft: "Waarom @[naam Rotterdamse driller] Wijkagent in zn app voor zn eigen veiligheid 😞 ". Ook een andere Amsterdamse driller reageert:

Woow je hebt wijkagent opgeslagen in je tel je bent die ORGIE SNITCH !!!

Maar je bent driller ?

WTF is dit (April 2020, Snapchat)

Bovendien voegt hij aan zijn post toe dat de Rotterdamse driller nog "erger dan een rat" is, omdat hij publiekelijk zijn moeder de schuld geeft van de gang van zaken. Op hun beurt worden deze Amsterdamse drillers weer door een andere Rotterdamse driller uitgemaakt voor "snitchgang" bij een foto van een passage uit een verhoor waarbij zij betrokken waren.

5.4 Beefs

In dit hoofdstuk hebben we tot nu toe diverse voorbeelden gepresenteerd die zicht geven op de manieren waarop beefs tussen drillers of tussen drillgroepen in muziek en op social media vallen te herkennen. In lijn met wat we in de inleiding van dit hoofdstuk beschreven, is het goed om te benadrukken dat het hier gaat om een beperkt aantal beefs en dat veel van de muzikale en online provocaties, bedreigen en pogingen om elkaar te exposen voor rekening komt van in totaal ongeveer tien individuele drillers. Hiervan is een minderheid bovendien afkomstig uit Rotterdam. Tevens is het belangrijk om aan te geven dat lang niet alle drillers in Rotterdam of Nederland uit zijn op beefs met andere drillers of drillgroepen, ondanks dat dit beeld soms wel rijst op basis van de mediaberichtgeving over drill in Nederland in 2019 en 2020, en online conversaties tussen consumenten van drill – zoals we in het volgende hoofdstuk zullen belichten.

In het vervolg van deze paragraaf besteden we aandacht aan drie verschillende beefs die we in de context van ons onderzoek zijn tegengekomen. Twee van deze conflicten vonden plaats in de zomer van 2020 en een van de beefs dateert uit 2018 en 2019. Op basis van deze studie is niet goed en volledig te achterhalen wat de aanleiding van deze conflicten is. Om deze reden richten we onze aandacht daarom vooral op het verloop van deze beefs, met specifieke aandacht voor de rol van drill en social media. We beginnen met een beef die zich overwegend online afspeelde en niet resulteerde in fysiek geweld. Vervolgens bespreken we een beef die offline begon, maar gefilmd werd en daarmee online werd geplaatst, en zich verder op social media ontwikkelde. We besluiten met het belichten van het al langer sluimerende conflict tussen een Rotterdamse en Amsterdamse drillformatie, waarbij we een andersoortige dynamiek zien dan in de andere twee beefs. In dit laatste geval zien we namelijk een nadrukkelijke wisselwerking tussen online en offline.

“Fuck je dode mattie”

De eerste beef die we bespreken vond plaats tussen een Rotterdamse en Amsterdamse driller en begon in 2018. Ondanks dat de drillers in deze studie grote delen van hun leven documenteren op social media en hun volgers op dagelijkse basis goed op de hoogte worden gehouden van hun activiteiten en hun beefs, valt op basis van het materiaal in dit onderzoek niet te achterhalen hoe het conflict tussen de beide rappers is ontstaan. Wel wordt duidelijk hoe de beef zich online ontwikkelde. Afgaande op een screenshot van een conversatie in de DM van de Rotterdamse driller, hebben beide rappers al sinds 2018 contact. Sterker, de screenshot verradt dat de Amsterdamse driller een aantal maal positief reageerde op posts die door de Rotterdamse driller op Instagram werden geplaatst. Om die reden post de Rotterdamse driller ten tijde van de beef dan ook “mannen waren gewoon fan vroeger beter doe je kalm” gevolgd door drie lachende emoji's. Op enig moment ontstaat er een conflict tussen de beide drillers, iets dat voor de Amsterdamse driller in eerste instantie niet duidelijk lijkt te zijn, getuige zijn reactie “Ma wat is die torie? Beef of wat?” aan het adres van de Rotterdamse driller in zijn DM.

Wel valt er in deze beef zicht te geven op de manier waarop dit conflict zich online heeft ontwikkeld. Op YouTube zijn diverse opnames te vinden van digitale interacties tussen deze twee drillers. In een van deze video's is een gedeelte van een Instagram Live-sessie van de Rotterdamse driller opgenomen waarin hij 'live gaat' met de Amsterdamse driller. Deze functionaliteit van Instagram stelt volgers in staat om de digitale interactie tussen beide personen in een split screen te volgen. Aan het begin van de opname zien meer dan 350 mensen hoe de Rotterdamse driller een handwapen laat zien. De Amsterdamse driller reageert lachend met “Zo'n kleine lieve pistooltje” en lijkt niet onder de indruk van het vuurwapen dat hem getoond wordt. Terwijl de Rotterdamse driller met het wapen door een woning loopt, vraagt hij: “Ai no, waar was je gisteren G?, waar was je gisteren?” en hij verwijt de andere rapper dat hij aan het schuilen was. De Amsterdamse driller reageert hier lachend op, onder andere door de Rotterdamse driller bij zijn voornaam aan te spreken en te stellen dat de rapper helemaal niet naar zijn buurt was gekomen. Vervolgens praten de drillers door elkaar heen en verwijten ze elkaar dat ze niet zo 'echt' zijn als ze zich voordoen. In het bijzonder beschuldigen ze elkaar van 'broke' zijn (geen geld hebben).

Het aantal mensen dat op dat moment live naar deze interactie kijkt is dan opgelopen tot meer dan 500. De interactie tussen beide drillers neemt een wending wanneer de Amsterdamse rapper zegt: “fuck je dode mattie”, een belediging aan het adres van de Rotterdamse driller die dan vrij recent een goede vriend is verloren. “Lekker voor je”, herhaalt de Amsterdamse driller een aantal maal. De Rotterdamse driller lijkt, terwijl het aantal kijkers dan inmiddels is opgelopen tot meer dan 650, zich steeds meer op te winden en stelt: “Je bent geen goon (gangster) mattie, als ik catch jou mattie, als ik jou catch is het afgelopen”. Dan wordt de sessie op live vrij abrupt beëindigd. In een andere livesessie tussen beide drillers gaat het wederom om de overleden vriend van de Rotterdamse driller. De

Rotterdamse driller zegt, terwijl hij in een auto zit en zijn camera bij herhaling richt op zijn vuurwapen: "Ey broer, DM, DM me die adres, ik kom G, ik kom G, je gaat dood broertje voor die disrespect op mijn homie" en dan wordt, met meer dan 250 mensen die live meekijken, de sessie wederom beëindigd.

Naast de belediging van de overleden vriend van de Rotterdamse driller in de eerdere live sessies, plaatst de Amsterdamse driller ook een video op Snapchat waarin hij zegt: "Kanker [naam Rotterdamse driller], met je kankerdode vriend, doe er wat aan vriend". De Rotterdamse driller lijkt hier gehoor aan te geven en deelt via social media diverse afbeeldingen en video's waarop hij zich naar verschillende locaties in de regio Rotterdam begeeft waar de van oorsprong Amsterdamse driller zich zou bevinden. De laatstgenoemde komt echter niet opdagen en de Rotterdamse driller deelt diverse 'bewijzen' via social media van dat hij de Amsterdamse driller heeft geprobeerd te bellen terwijl hij op de afgesproken locaties was, maar dat deze niet opnam. Ondanks de verhitte discussies en muzikale en digitale provocaties en bedreigingen komt het echter niet tot een fysieke confrontatie tussen deze Amsterdamse en Rotterdamse driller.

"Ik zeg je eerlijk, ik kan je geen boks geven"

Het tweede voorbeeld betreft een kortstondige beef die zich afspeelde in de zomer van 2020 en illustreert hoe geweld dat zich voordoet op de fysieke straat terecht kan komen op de digitale straat, bijvoorbeeld omdat foto's en video's van geweldsincidenten online worden geplaatst (vgl. Irwin-Rogers et al., 2018: 404). In augustus 2020 verschijnen er op diverse social media-accounts die gedurende de onderzoeksperiode zijn gevolgd beelden van een vechtpartij tussen een driller uit Den Haag en diverse jongeren die claimen onderdeel uit te maken van een Rotterdamse drillgroep. In het geval van deze beef kan, in tegenstelling tot het eerste voorbeeld, wel gereconstrueerd worden hoe dit conflict begon, omdat delen van het voorval door meerdere personen zijn gefilmd en online zijn geplaatst. Een Rotterdamse driller die betrokken is bij deze beef deelt via de Story-functie van Instagram het verloop van de interactie, door het delen van diverse video's van het voorval. In een opname waarbij hij zichzelf filmt luidt hij de reeks beelden die gaan volgen in:

Die mensen komen mij houden, die komen gewoon mij houden. Ik ben gewoon met een paar maten. Jongen, ik geef die mensen boks, ik wil die mensen boks geven. Ze willen geen boks geven, ze willen gewoon met die mensen linken van [naam Amsterdamse drillgroep] blablabla. Boeit mij verder niet, want ik ben op niks, ik ben gewoon artiest, die mensen komen op mij.

Hij voegt hieraan toe dat de beef na het plaatsen van de video's wat hem betreft klaar is en dat hij doorgaat met het zijn leven als "artiest" en het verdienen van geld.

Na deze introductie plaatst hij de opname op Instagram van de interactie die hij zojuist heeft beschreven. Op de video valt te zien hoe de Rotterdamse driller in beeld komt en een persoon, waarvan het gezicht niet in beeld komt, een boks wil geven. Het gaat om een driller die afkomstig is uit Den Haag. Er valt te horen hoe hij reageert met "Ik zeg je eerlijk, ik kan je geen boks geven. Ik ben echt met boys, je weet toch? Van die andere kant". De volgende story van de Rotterdamse driller is een selfie met het bijschrift "3 minutes later....". Wat volgt is een video met schokkerige beelden waarbij de driller uit Den Haag door meerdere personen wordt vastgehouden en wordt geslagen. Aan de video is de tekst toegevoegd "Link niet met [naam Amsterdamse drillgroep] en [naam Amsterdamse driller] ik herhaal link niet", waarmee door de Rotterdamse driller wordt toegelicht dat de driller uit Den Haag klappen kreeg omdat hij een kant koos in een al langere bestaande beef tussen drillers uit Amsterdam en Rotterdam. De opname brengt duidelijk in beeld dat de driller uit Den Haag van twee verschillende jongemannen een klap op zijn hoofd krijgt. Te horen valt dat de Rotterdamse driller die de video's plaatste roept: "Wij zijn [naam Rotterdamse drillgroep], wij zijn [naam Rotterdamse drillgroep]. Niet lullen, ga naar Damsco. Ey boys, sla die man kapot man". De video eindigt wanneer de driller uit Den Haag groggy weg strompelt.

Enkele uren na de vechtpartij plaatst de driller uit Den Haag een afbeelding van zichzelf op Instagram met het volgende onderschrift:

Ben gejumped net scheveningen door 15man was kk dronken een nigga trekt allebei me kettingen, ik pak hem vast trek mij kettingen terug en trek die van hem ,ze trekken hun beginnen op me te springen ik was met 5 man maar ik moest alleen vechten opgeven moment ik handel niet meer krijg van alle kanten. Ik ben osso gekomen met me LV tas op me met me iphone 11 mijn kettingen en die van die gozer. Alles is op me gebleven. God is groot #OneManArmy (Augustus 2020, Snapchat)

Later plaatst hij bovendien foto's online van de kettingen die hij afhandig heeft gemaakt van zijn aanvallers, die hij vervolgens in een video zelfs eigenhandig en op ogenschijnlijk professionele wijze met behulp van een vloeistof controleert op hoeveel karaat goud de kettingen zijn. Bovendien plaatst hij een oproep op social media dat hij met de opbrengst van de verkoop van de kettingen zijn volgers mee uit eten neemt.

Deze beef heeft de potentie om viraal te gaan en de opname van de driller uit Den Haag die door meerdere mensen werd geslagen kon worden gevonden op diverse social media-accounts die in de loop van het onderhavige onderzoek werden gevolgd. Het gevolg van het online plaatsen van deze beef voor de direct betrokkenen – in dit geval de driller uit Den Haag – kan zijn dat de (online) groepsdruk dermate groot wordt, onder andere omdat het online publiek op de digitale straat vele malen groter en anoniemer is dan offline (Urbanik en Haggerty, 2018: 1356), dat de betrokkenen zich genoodzaakt voelen om met geweld te reageren (Irwin-Rogers et al., 2018: 406). In deze beef is daar echter geen sprake van. Sterker, de driller uit Den Haag plaatst op zijn story op Instagram de volgende boodschap" "Krijg veel

liefde maar den haag blijf kalm ik ben een man en maak me eigen keuzes x❤️". Ondanks dat deze beef breed werd uitgemeten op social media, besluit de driller uit Den Haag om niet (direct) te reageren met geweld.

“Morgen ben IK Skiffa en mijn loca gaat aan niemand Wacked mij”

In het beschikbare onderzoek naar de digitalisering van de straatcultuur wordt social media beschouwd als een katalysator of trigger voor fysiek geweld (Patton et al., 2014; Moule et al., 2017; Irwin-Rogers et al., 2018; Lauger en Densley, 2018; Urbanik en Haggerty 2018). Conflicten die online ontstaan kunnen resulteren in fysiek geweld en beefs die in eerste instantie uitgevochten worden op de fysieke straat kunnen terechtkomen op de digitale straat. Dit kan vervolgens resulteren in een wisselwerking tussen online en offline geweld, waarbij de veranderende dynamiek van geweld op de fysieke en digitale straat niet alleen het proces van conflicten kan versnellen, maar ook kan resulteren in een amplificatie van geweld (Irwin-Rogers et al. 2018: 404; Lane, 2019: xi). In beide beefs die we tot nu toe hebben behandeld lijkt hier echter nog niet direct sprake van. In het eerste langere conflict is het tot op heden niet tot een fysieke interactie gekomen. Bij de tweede beef, die aanzienlijk korter was, volgt er geen directe gewelddadige reactie van driller uit Den Haag.

De derde en laatste beef die we zullen bespreken kent wel een gewelddadige afloop waarbij iemand als gevolg van een steekincident zelfs om het leven komt. Het incident werd voorafgegaan door een beef tussen een Amsterdamse en Rotterdamse drillgroep. Deze beef, waarvan de ontstaansgeschiedenis in het onderhavige onderzoek niet kon worden vastgesteld en waarvan een betrokken Rotterdamse driller op social media zelf aangeeft dat hij niet meer weet hoe het conflict is begonnen, ontwikkelde zich gedurende enkele maanden via social media en kende een verloop waarin tussen deze twee groepen de nodige muzikale en digitale provocaties en online bedreigingen werden uitgewisseld. Een groot deel hiervan hebben we in dit hoofdstuk beschreven. Afbeeldingen 62 en 63, die kort na elkaar door vertegenwoordigers van de respectievelijke drillgroepen op social media werden geplaatst, geven een inkijk in het verloop van deze beef.

Afbbeelding 62

Afbbeelding 63

In de opsomming in beide posts herkennen we voorbeelden van het uitdagen van de rivaliserende drillgroep, onder andere door hun gewelddadige en gevaarlijke poses openlijk in twijfel te trekken, privé-informatie te verspreiden om hun geloofwaardigheid als drillers in diskrediet te brengen, maar ook door te claimen dat ze zich zonder veel problemen konden begeven op elkaars block.

De beschuldigingen en beledigingen die vallen terug te lezen op afbeeldingen 62 en 63 zijn gericht op het neerzetten en herbevestigen van de eigen identiteit als driller en het deconstrueren van de poses van de andere drillers. Veel aspecten hiervan zijn in hoge mate symbolisch en kennen een performatief karakter. In de interactie tussen leden van de Amsterdamse en Rotterdamse drillgroep komen we echter ook twee voorbeelden tegen waarin het uitdagen van elkaar een stuk concreter wordt. Een Rotterdamse driller plaatst een dag voor het fatale steekincident het volgende bericht op social media:

[Naam Nederlandse drillgroepen], en iedereen die linkt met hun zijn kanker flicker ze durven niks te doen bij mij en mijn members enigste stoere wat deze jongens doen is me vriendin bedreigen en onze families exposen terwijl wij willen hun eraf niet hun meisjes (twee lachende emoji's).

Jullie zijn hun fans toch zeg tegen hun kom ergens midden van Amsterdam en Rotterdam meetn dan gaan we die beef daar regelen in 1x.

Ik [naam Rotterdamse driller] herhaal ik wil hun allemaal tegelijk ergens meeten dan gaan we het daar regelen (knipoog-emoji)

*Ik weet dat ze dit niet willen doen en door gaan gaan met me vriendin pesten [naam Rotterdamse driller] zijn vriendin pesten ZEG DIE MANNEN KOM MEETEN
Vandaag vandaag regelen we het nog (Augustus 2020, Snapchat)*

Een Amsterdamse driller plaatst op dezelfde dag het volgende bericht op Snapchat: "Morgen ben IK Skiffa en mijn loca gaat aan niemand Wacked mij", waarmee hij aangeeft de volgende dag naar Scheveningen ("Skiffa") te gaan, zijn locatiefunctie op zijn social media accounts aan te zetten zodat anderen kunnen zien waar hij is ("mijn loca gaat aan") en besluit hij door te stellen dat niemand hem wat zal kunnen aandoen ("niemand Wacked mij").

Tegen het einde van de middag verschijnen er op diverse social media accounts en in de door ons gevolgde Telegramgroepen diverse berichten over een incident dat zich op Scheveningen zou hebben afgespeeld. Niet veel later plaatst iemand een video van een deel van het incident. Op de video valt te zien en horen dat er paniek uitbreekt op de pier in Scheveningen. Jongens en meisjes duwen elkaar opzij, schreeuwen en proberen weg te rennen. Een persoon met een vuurwapen rent door de video en op de achtergrond zijn pistoolschoten te horen. Ook worden er foto's gepost van een jongeman die op de grond ligt en vecht voor zijn leven. Op 10 augustus 2020 komt de 19-jarige Cennethson Janga – die ook wel bekend stond als "Chuchu" – om het leven op de pier van Scheveningen.

De dood van deze jongeman wordt door aanhangers van de Amsterdamse drillers, hoe cru dat ook moge klinken, gevierd op social media en het lijkt alsof zij proberen de beef een gevolg te geven. In de dagen en weken na de dood verschijnen er diverse berichten op social media waarin ze het dodelijke slachtoffer belachelijk maken. Eind oktober plaatsten ze bovendien een nummer online waarin ze laten doorklinken hoe ze de confrontatie met de Rotterdamse drillers hebben beleefd. Een van de Rotterdamse drillers wordt belachelijk gemaakt omdat hij zijn vriend aan zijn lot overliet en van een andere Rotterdamse driller wordt gezegd dat het jammer is dat niet hij het dodelijke slachtoffer was. Een van de Amsterdamse drillers rapt bovendien "Als ik terugkijk ja, dan ben ik trots".

5.5 Conclusie

In dit hoofdstuk lag onze focus op het geven van een beschrijving van de online drillcultuur. We hebben hierbij aandacht besteed aan muzikale en online provocaties, bedreigingen die op social media worden verspreid en verschillende manieren waarop drillers proberen elkaars geloofwaardigheid en authenticiteit openlijk in twijfel te trekken. In deze voorbeelden overheerst de symbolische communicatie van geweld. Ondanks dat de drillers in onze studie op frequente basis gewelddadige en provocerende content online plaatsen en daarin bovendien alluderen op de manieren waarop ze aan deze digitale woorden en claims op de fysieke straat gevolg gaan geven, blijft het aantal fysieke geweldsincidenten als gevolg van deze online uitingen beperkt.

Om iets meer inzicht te verkrijgen in de rol van drillmuziek in het ontstaan en het verloop van drill beefs hebben we een uitgebreide beschrijving gegeven van het verloop van een drietal beefs waarbij Rotterdamse drillers betrokken waren en waarover in de onderzoeksperiode veel informatie te vinden was. Deze beefs hebben allemaal een andere online-offline dynamiek. In een van deze gevallen liep de online opgelopen beef dermate uit de hand dat er bij een fysieke confrontatie tussen vertegenwoordigers van beide drillgroepen een dodelijk slachtoffer viel. Aan dit incident ging een maandenlange stortvloed aan online provocaties en bedreigingen vooraf, en daarmee lijkt niet zozeer de muzikale component van drill maar eerder het social mediagedrag van de betrokken drillers een belangrijke rol te hebben gespeeld in de escalatie van het conflict. Ook in de andere twee beefs zien we dat drill vooral als achtergrondmuziek geldt en het eerder online interacties of het kiezen van een kant in een bepaald conflict zijn waardoor een conflict escaleert. Een belangrijke reden hiervoor is, zoals ook Stuart (2020: 12) voor de situatie in Chicago beschrijft, dat beide kampen elkaar troffen op een fysieke locatie.

Veel geweld dat door drillers in hun muziek en op hun social media tot uitdrukking wordt gebracht, kan worden gezien als performatief: meer gericht op het communiceren van een gevaarlijk en gewelddadig imago dan op een daadwerkelijke bereidheid tot het plegen van fysiek geweld. Dit is een eerste voorzichtige indicatie dat lang niet al het geweld dat online en via muziek gecommuniceerd wordt ook daadwerkelijk resulteert in geweldsincidenten en dat er van een geweldsgolf onder drillers en drillgroepen waar in de media melding van wordt gemaakt voor de Rotterdamse situatie geen sprake lijkt te zijn. Tegelijkertijd maakt het verloop van de beefs die we in dit hoofdstuk hebben besproken ook inzichtelijk dat er wel een zeker risico gepaard gaat met de muzikale of online performance van geweld. Het communiceren van geweld, zeker wanneer het gaat om specifieke provocaties of bedreigingen, kan immers wel degelijk resulteren in fysiek geweld, in het bijzonder wanneer de betrokkenen elkaar in tijd en ruimte treffen en zich gelegen voelen om de fysieke daad bij het online woord te voegen. Hoe drillers, en Rotterdamse jongeren in het algemeen, omgaan met deze (online) druk kan echter op basis van deze studie niet worden achterhaald en dit dient in vervolgonderzoek nader te worden uitgediept.

Geweld op de digitale straat, ook in de symbolische varianten, heeft de potentie om een groot publiek van vrienden, rivalen en anderen betrokkenen te bereiken en om, langs die weg, het ontstaan en verloop van conflicten en geweld te beïnvloeden. In het digitale tijdperk blijven dergelijke beefs niet beperkt de direct betrokkenen, maar is er in het geval van drillers een veel groter publiek van fans en andere consumenten van drill die online meekijken en zich soms ook mengen in discussies of conflicten. In het volgende hoofdstuk zullen we dit toelichten.

H6 | DRILL ALS ENTERTAINMENT: PRODUCENTEN EN CONSUMENTEN VAN ONLINE CONTENT OVER DRILL

In het vorige hoofdstuk stond de online drillcultuur centraal. Het accent lag hierbij op de communicatie van geweld tussen drillers in de vorm van het provoceren, bedreigen en exposen van andere drillers. Bovendien lieten we zien dat deze beefs tussen drillers deels verspreid en aangewakkerd worden via muziek, maar voor een belangrijk deel ook plaatsvinden op het podium van social media. Toch is de focus op deze door drillers geproduceerde content niet voldoende om de online drillcultuur van een goede duiding te voorzien. Behalve de drillers die digitale content produceren zien we namelijk ook een veel grotere schil van personen die zich online actief bezighouden met de muziek en social media posts van drillers.

In dit hoofdstuk lichten we toe hoe drillrap en andere online content over drill wordt geproduceerd en geconsumeerd. We beginnen met het beschrijven van wie er – naast de rappers – nog meer bezig zijn met het produceren van digitale content over drill in Nederland. Vervolgens laten we zien wat deze studie ons leert over de consumenten van drill in Nederland, waarbij we aandacht besteden aan de reacties op content over drill in comments op YouTube, Instagram en in diverse groepen op Telegram Messenger. Na deze inkijk in de manier waarop drill – en met name beefs tussen drillers – online wordt geconsumeerd, verplaatsen we onze aandacht naar de bredere rapscène in Nederland. Hoe wordt er door hen gekeken en gereageerd op de opkomst van drill?

6.1 Producenten van content over drill

Drillers vormen de primaire producenten van online content over drill. Naast hun muzikale output in de vorm van nummers en videoclipjes krijgen hun volgers via social media ook vrijwel dagelijks een kijkje achter de schermen. De rappers delen hun ervaringen tijdens shows, hoe zij bezig zijn met het opnemen van muziek, maar ook hun interacties met andere (drill)rappers. In sommige gevallen sijpelt ook, zoals we in hoofdstuk 4 lieten zien, hun betrokkenheid bij criminele activiteiten door. Bovendien zien we in het vorige hoofdstuk dat zij tevens live verslag doen van delen van beefs. Onze studie laat zien dat deze drillers echter niet de enigen zijn die online content produceren over deze beefs: ook anderen gaan aan de haal met de door drillers geproduceerde content. In het vervolg van deze paragraaf zullen we illustreren hoe perikelen in de Nederlandse drill door accounts op Instagram gedeeld worden, maar beschrijven we tevens hoe online content over beefs tussen drillers ook in bewerkte vorm verspreid wordt via Instagram en YouTube.

“Jaajoh heb weer wat sensatie voor jullie”

In hoofdstuk 3 beschreven we hoe Rotterdamse drillers hun social media niet enkel gebruiken om hun eigen muziek onder de aandacht te brengen, maar dat zij tevens elkaars muziek promoten. Ook vinden we op social media fanaccounts waar in de naam van het account bepaalde drillers of drillgroepen vallen te herkennen en die hoofdzakelijk content verspreiden die iets te maken heeft met deze specifieke drillers of drillgroepen. Daarnaast zijn er specifieke accounts die proberen een overzicht te geven van alles wat er zich in de drillscene in Nederland afspeelt. Een voorbeeld van een account met een groot bereik is ‘dutchdrillnews’. In de bio van dit profiel staat “DRILL NEWS” te lezen en de meer dan 15.000 volgers worden vrijwel dagelijks op de hoogte gesteld van de ontwikkelingen op het gebied van drill in Nederland. Het account deelt bijvoorbeeld welke artiesten een nieuw nummer, een nieuwe clip of een nieuwe sessie uitbrengen op online muziekplatforms zoals *101Barz*, *Based of Pressplay*.

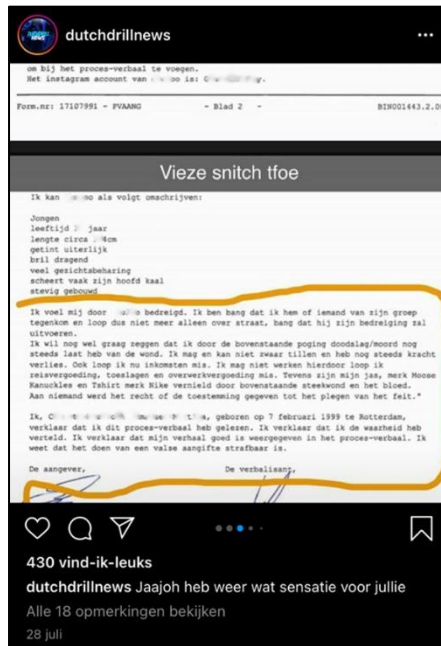
Naast accounts die enkel content over drill of specifieke drillers of drillgroepen plaatsen, zien we ook dat de ontwikkelingen in de Nederlandse of Rotterdamse drillscene door meer algemene accounts worden verspreid. In onderhavige studie gebeurde dit door accounts met namen als ‘rdamnews’, ‘hardestblock’, ‘neersteken’ of de UK drill slang variant ‘gewacked’²⁷. Op deze accounts wordt, zoals afbeelding 64 illustreert, geregeld aandacht besteed aan drill. ‘rdamnews’ – die zichzelf tagt in ‘Southside’, oftewel Rotterdam-Zuid in dit geval – plaatst een foto van twee Rotterdamse drillers en vraagt de volgers van het account wat zij vinden van de samenwerking tussen de “drillers van zone 14 (OBS) en 24”. ‘rdamnews’ beperkt zich echter – net als accounts als ‘hardestblock’, ‘neersteken’ of ‘gewacked’ – niet tot posts over drill; we vinden op het account ook content over straatcultuur in bredere zin. In juni 2020 plaatste rdamnews in de Story-functie van Instagram “Buurt tegen Buurt”, gevolgd door de hashtag “#WaarIsMeerRwina?” Vervolgens lieten zij hun volgers middels een poll kiezen tussen verschillende buurten, zoals tussen “Icey Vs Bloemhof”, “Feijenoord (wijk) Vs Zuidwijk”, maar ook “Franselaan vs Afri”. Enkele dagen later werden tevens de resultaten bekendgemaakt en werd per wijk aangegeven welke buurt ‘winning’ was. Ruim 1.000 volgers bekeken deze polls en ongeveer 600 volgers brachten hun stem uit op een van de twee buurten.

²⁷ Een deel van deze accounts is op het moment waarop deze rapportage wordt afgerond niet meer actief op Instagram, althans niet onder deze naam. De gewelddadige of auteursrechtelijk beschermde content die zij verspreiden is soms in strijd met de richtlijnen van Instagram. De beheerders van de accounts lijken hier zich bewust van te zijn, getuige opmerkingen als “Fuck de Instagram richtlijnen” en “volg alvast @[naam nieuw account] als dit account wordt verweiderd”.

Afbeelding 64

De content die op het account dutchdrillnews wordt geplaatst laat, net als de bovengenoemde voorbeelden, zien dat drill in Nederland over meer lijkt te gaan dan enkel de muziek die door drillers wordt gemaakt. Veel accounts die aandacht besteden aan drillmuziek uit Nederland hebben in het bijzonder ook aandacht voor beefs die zich in de Nederlandse drillscene afspelen. Sterker, vrijwel alle muzikale en digitale interacties tussen drillers en de beefs die in het vorige hoofdstuk zijn besproken, kunnen worden teruggevonden op dutchdrillnews. Een voorbeeld hiervan is een bericht over het dodelijke steekincident op Scheveningen van 10 augustus 2020, inclusief een foto van het slachtoffer dat aan het vechten is voor zijn leven terwijl hij gereanimeerd wordt door een politieagent; een post die op het moment van schrijven 929 likes en 93 comments heeft.

Afbeelding 65

Dergelijke gewelddadige content heeft, zoals we in het vorige hoofdstuk ook reeds betoogden, de potentie om viraal te gaan en veel bekeken en geliket te worden. We zien meer in het algemeen dat door beheerders van deze accounts over drill gebruik wordt gemaakt van de door drillers geproduceerde content over beefs om mensen naar hun accounts te lokken. Zo post het account 'gewacked' een poll met als bijschrift "Of willen jullie nu een beef video online hebben?! 5 stemmen die "nu" zeggen = gelijk online". Dit valt eveneens terug te zien in de titels van posts, zoals "Drillrapper wordt door groepje boys aangepakt" op het account rdamnews. We zien dit soort titels terug voor allerlei gefilmde gevechten tussen jongeren en delen van beefs tussen drillers of drillgroepen die worden gedeeld. Afgaande op afbeelding 65, een post van eind juli 2020 met als bijschrift "jaajoh heb weer wat sensatie voor jullie", lijkt de beheerder – of de beheerders – van het account zich goed doordrongen van de sensationele en nieuwswaardige aard van beefs tussen drillers, wanneer er diverse belastende passages over een Rotterdamse driller uit een politieverhoor worden gedeeld. Bovendien spelen dergelijke accounts handig in op deze hang naar sensatie door opmerkingen in reacties onder video's op YouTube – zoals "kijk op me pagina hoe hij word bedeid" – en posts van drillers op Instagram te plaatsen die bedoeld zijn om mensen naar hun account te lokken.

“Hier is het filmpje waardoor de beef heter werd”

De bovenstaande voorbeelden illustreren dat niet alleen de drillers zelf content verspreiden over beefs, maar dat er ook anderen bezig zijn met het opnieuw verspreiden van online provocaties, bedreigingen en posts waarin de geloofwaardigheid van drillers wordt betwist. Naast het simpelweg delen van deze door drillers geproduceerde content zien we ook voorbeelden waarbij delen van videoclip of video's worden bewerkt voordat ze nogmaals online worden geplaatst. Een eerste voorbeeld hiervan zijn de zogenaamde *edits* van

drillvideo's (zie afbeelding 66). Het gaat hier om ingekorte versies van een door drillers opgenomen videoclip of *freestyle*. Kenmerkend voor deze *edits* is de visuele bewerking van de oorspronkelijke opnames en de toevoeging van een deel van de rapteksten van de drillers. De door de drillers gerapte tekst wordt als het ware van ondertiteling voorzien en elke *line* of *bar* wordt uitgelicht, uitgeschreven en voorzien van emoji's – kenmerkend voor online (jeugd)culturen – van messen, vuurwapens en andere relevante online beeldtaal. Het op deze manier inkorten en bewerken van de oorspronkelijke opname vergroot de muzikale beledigingen en provocaties uit, doordat verduidelijkt en geëxpliciteerd wordt wat de driller nu precies rapt en op wie of welke beef deze woorden betrekking hebben.

Afbeelding 66

Naast de kortere *edits* die vooral betrekking hebben op de muzikale dimensies van beefs tussen drillers of drillgroepen, zien we ook dat de online informatie over beefs wordt verzameld, bewerkt en in een andere vorm online wordt geplaatst. Een voorbeeld hiervan is een video met als titel "24 vs 73 De waarheid" die op 14 augustus 2020 – slechts enkele dagen na het steekincident op Scheveningen – op YouTube werd geplaatst met de tekst in de beschrijving "Komt er getback? Time will tell". De video bestaat uit beelden uit videoclips van de betrokken Amsterdamse en Rotterdamse drillers en wordt muzikaal begeleid door drillnummers van beide groepen. Als de beat van het eerste nummer te horen is, verschijnt de volgende tekst tegen de achtergrond van beelden uit de videoclip Verlof van de Rotterdamse Qlas en Blacka:

Gaat 24 met getback komen? Iedereen heeft het news gehoord Dat een 24 Member/ Civ (?) is omgekomen Tijdens beef in Scheveningen

Om het verhaal kort te maken voor de mensen Die het nogsteeds niet weten Hier is het filmpje waardoor de beef heter werd.

De video is ruim 30.000 keer bekeken en geeft vanuit het perspectief van de maker een reconstructie van de beef tussen 24 en 73 De Pijp.

Van alle beefs die we in het vorige hoofdstuk hebben besproken zijn dergelijke video's op YouTube te vinden, waarbij op basis van social media posts een interpretatie wordt gegeven van de oorsprong en het verloop van beefs tussen drillers. De beefs tussen drillers verworden hiermee tot een vorm van entertainment. Dat zien we bijvoorbeeld terug in video's over de "Top 5 Gevaarlijkste Drillers NL", maar ook in clips waarin vrij uitgebreid uiteen wordt gezet hoeveel 'punten' of 'body's' bepaalde drillers of drillgroepen in Nederland hebben. Een ander voorbeeld is een wat langere video met de titel "Amsterdam Vs Rotterdam | Wie kan beter Drillen??"

*Vandaag gaan we het hebben Over Amsterdam Drill tegen Rotterdam Drill
Als we de 2,5k subs kunnen halen Zou dat ziek zijn dus abonneer en Like.
Ik zie dat de meeste van jullie die Belletje niet aan hebben staan
Bro doe die belletje aan man
Laat in de comments achter
Wie dr gewonnen heeft
Like en Subscribe!!!!
(En doe die belletje aan!!!!)*

De maker roept in de eerste seconden op om de video te liken, om te abonneren op zijn kanaal en om in de reacties aan te geven wie er gewonnen heeft. Inmiddels heeft deze maker – KingDriller – meer dan 5 duizend abonnees en hebben de diverse video's op zijn kanaal, waarin beefs tussen drillers worden ontleed, opgeteld bijna 850.000 views. De best bekeken video – goed voor meer dan 250.000 views – gaat over de beef tussen 24 en 73 De Pijp.

In dit laatste voorbeeld, maar eigenlijk in alle illustraties van de producenten van content over drill, herkennen we de contouren van wat Stuart (2020: 3-7) omschrijft als de online aandachtseconomie. Aandacht genereren online, gemeten door volgers, views, likes en abonnees biedt op Instagram en YouTube immers mogelijkheden voor persoonlijk succes, maar ook voor het verwerven van inkomsten. Dit geldt voor de drillers zelf, maar zoals de voorbeelden in dit hoofdstuk laten zien evenzeer voor anderen – zoals ook Stuart (2020: 143-144) beschrijft voor de situatie in Chicago – die aan de haal gaan met de doorgaans sensationele content die door drillers wordt geproduceerd. Vanwege de gewelddadige en door copyright beschermde content die zij verspreiden is het de vraag of deze secundaire producenten van content over drill ook geld verdienen met deze accounts, posts en video's, onder andere omdat bijvoorbeeld de richtlijnen op YouTube het met dergelijke content moeilijk en soms zelfs onmogelijk maken om inkomsten te verwerven met advertenties. Los van deze vraag zien we echter wel dat deze secundaire producenten van content over drill

een belangrijke bijdrage leveren aan het verspreiden, uitvergrooten en daarmee zichtbaar maken van beefs tussen drillers en drillgroepen (vgl. Stuart, 2020: 144).

6.2 Consumenten van digitale content over drill

Er is, naast de drillers zelf en de producten van content over drill, nog een laatste groep die van belang is om de online drillcultuur goed te kunnen duiden: de consumenten van drill, oftewel individuen die content over drill bekijken. Als we de eerder besproken analogie van een theatervoorstelling uit het werk van Goffman (1959) zouden doortrekken, hebben we hier te maken met het *publiek* van de drillers. Tijdens de vormen van *impression management* die we in hoofdstuk 3 tot en met 5 hebben besproken, is het van belang dat de performances van de drillers door het publiek op waarde worden geschat en worden gezien als voldoende overtuigend en authentiek. Het 'publiek' heeft echter in het digitale tijdperk een andere rol dan bij meer klassieke (theater)voorstellingen (Hogan, 2010; boyd, 2014). Online is het publiek "geen passief collectief" (De Waal, 2012: 16), maar is zij in staat om, afhankelijk van de technische mogelijkheden van het social mediaplatform, een (actieve) bijdrage te leveren aan de performances van drillers. We zullen dit illustreren door allereerst nader in te gaan op positieve en negatieve reacties van het publiek van drillers in de comments op YouTube en onder posts op Instagram. Vervolgens gaan we uitgebreid in op de manieren waarop het publiek beefs tussen drillers consumeert op Instagram en in diverse groepen op Telegram, met eveneens aandacht voor de manieren waarop het publiek zich indirect en meer direct mengt in deze beefs.

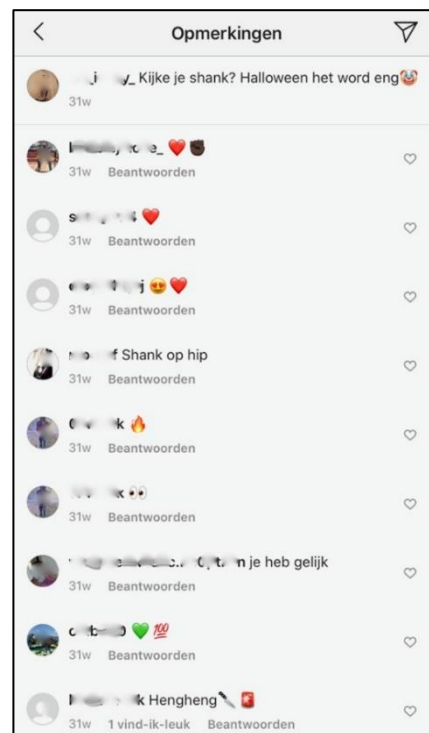
"Free [naam driller]!" versus "Moet ik dit nu serieus nemen?"

Het succes van drillers in Nederland bestaat bij de gratie van mensen die hun muziek en digitale content op social media consumeren. In de online aandachtseconomie staan meer views, likes en streams immers voor meer succes en bovendien meer mogelijkheden om op een legale manier inkomsten te verwerven. In hoofdstuk 3 lieten we voor de Rotterdamse context zien dat een aantal lokale drillers in dat opzicht als redelijk succesvol kan worden beschouwd, omdat zij veel volgers hebben en hun muziek veel streams genereert. Een deel van deze volgers kunnen we aanmerken als 'fan' van de muziek of van specifieke drillartiesten. Zij laten zich online zien door het liken van posts, maar vallen meer nadrukkelijk te herkennen in de comments op YouTube en Instagram. Daar plaatsen zij opmerkingen als "kk hard" of "straight fire" of emoji's die een vergelijkbare positieve reactie symboliseren, zoals hartjes of het symbool voor vuur. Ook sturen zij DM's naar drillers, die deze in sommige gevallen vervolgens openbaar maken door een screenshot van de positieve comment of conversatie op hun eigen account te plaatsen.

In deze voorbeelden zien we dat de positieve reacties op de drillers op meer betrekking lijken te hebben dan de muziek die zij produceren. Door het publiek op diverse social mediaplatforms wordt er namelijk ook op een positieve manier gereageerd op de meer straatgerichte activiteiten van de rappers. Een voorbeeld hiervan vinden we op afbeeldingen 67 en 68. Op afbeelding 67 zien we een foto van een Rotterdamse driller wiens gezicht onherkenbaar is door een masker, maar die door degene die de foto plaatst wel wordt getagd in het bericht. De titel van het bericht luidt: "Kijke je shank? Halloween het word eng" gevolgd door een emoji van een clown. In de comments op het bericht (afbeelding 68) – dat meer dan 1800 keer werd geliked en meer dan 150 comments heeft – zien we verschillende positieve reacties terugkomen, in de voor de online cultuur typerende voorbeelden die eerder ook al werden genoemd, zoals hartjes, een emoji van een brandend vuur (🔥) en het symbool voor '100'²⁸ (💯). Tijdens de periode van dataverzameling kwam een aantal Rotterdamse drillers in aanraking met de politie en zat een enkeling bovendien enige tijd vast. Ook deze informatie kwam naar voren in de comments, ook onder posts over muziek, waar verschillende volgers het bericht "Free" gevolgd door de naam van de Rotterdamse driller in de comments achterlieten (vgl. Roks en Van den Broek, 2017: 45).

Afbeelding 67

Afbeelding 68

Naast deze positieve reacties op de muziek of de artiesten, is in de comments ook het omgekeerde waarneembaar: negatieve uitingen over de muziek, maar met name ten aanzien van de performances van deze Nederlandse drillers. Deze comments illustreren dat lang niet

²⁸ Dit kan gelezen worden als verwijzing naar de authenticiteit of *street credibility* van deze persoon. Wanneer iemand het '100' (honderd) houdt, wil dit zeggen dat deze persoon zich 'echt' of 'real' gedraagt op een manier die in overeenstemming is met het beeld dat hij of zij van zichzelf communiceert.

alle consumenten van content over drill ook aangemerkt moeten worden als fans van drillmuziek of de specifieke drillers. We zien dit bijvoorbeeld terug in de volgende comments onder de videoclip van het nummer Verlof van Qlas en Blacka:

“Allemaal een werkkamp in trappen die wanna bee gangstertjes. Gewoon 2 jaar hard werken en schoollessen volgen onder hard regiem. Gewoon een beetje orde bijbrengen. Dienstplicht bestaat niet meer maar voor dergelijke lutsers zou dat snel ingevoerd moeten worden met tevens harde aanpak”

Onder deze video zien we ook kortere, eveneens negatieve en afkeurende reacties zoals “Moet ik dit nu serieus nemen?” en “Is dit nou drill rap wat een onzin”.

Vergelijkbare reacties komen we tegen in de comments over content die specifiek over beefs tussen drillers gaat. Ook daar zien we zowel op YouTube als Instagram dat een deel van het publiek openbare, afkeurende reacties geeft, zoals de opmerking “Beetje drill spelen maat ga een leven zoeken je woont in fucking nederland” onder een video over de beef tussen 24 en 73 De Pijp. De negatieve comments lijken zich vooral te richten op het geweld met messen waarmee drill in verband wordt gebracht zoals in comments als “Allang jammer dit, dit is geen uk dat mensen met shank lopen” of “Denk je dat deze kindjes kunnen vechten? In een bos afspreken en vechten was vroeger tegenwoordig lopen ze met messen omdat ze ko worden geslagen”. Goed om hierbij te vermelden is dat lang niet al deze negatieve reacties anoniem zijn of afkomstig lijken te zijn van nepaccounts, maar dat gebruikers zich in veel gevallen laten zien door onder hun eigen naam of profiel dergelijke comments te plaatsen. Soms, zoals we ook in de volgende paragraaf zullen laten zien, taggen zij zelfs de betreffende drillers in hun reactie om er zeker van te zijn dat zij notie nemen van de comment.

Afbeelding 69

“Wat is er gaande tussen hun?”

In de comments op YouTube en Instagram zien we dat, naast de positieve en negatieve reacties op de muziek of de drillers, de beefs tussen rappers veelvuldig onderwerp van gesprek zijn. We zien dit terug in specifieke content die betrekking heeft op de beefs, maar ook in meer generieke posts van drillers over hun muziek en andere content die zij online plaatsen, die niet direct betrekking hebben op beefs. Allereerst zien we dat de consumenten van drill nadrukkelijk proberen conflicten tussen drillgroepen in Nederland of tussen individuele drillers op te stoken. Dit gebeurt op verschillende manieren en zowel door anonieme comments als “[Naam Rotterdamse driller] shankt je hele kkr fam bro” of “Depijp jullie kkr moeder” in een Instagram Live-sessie van 73 De Pijp, als meer openlijk zoals afbeelding 70 illustreert. In dit laatste voorbeeld zien we hoe iemand probeert een Amsterdamse driller uit te dagen onder een posts over de release van een nummer. Na een eerste provocerende reactie – een verwijzing naar informatie die we in het vorige hoofdstuk hebben besproken in de context van drillers die elkaar online proberen te exposen – ontspint zich een scheldpartij die over en weer gaat en waarin verschillende andere Instagramgebruikers worden genoemd. Deze gebruikers worden, net als de Amsterdamse driller, uitgedaagd, in het bijzonder ook om hun digitale woorden om te zetten in fysieke en gewelddadige daden.

Afbeelding 70

We zien dat beefs tussen drillers ook op een andere manier in de comments terugkomen. Het gaat dan niet om consumenten van drill die zich direct proberen te mengen in bestaande beefs of drillers proberen uit te dagen met generieke en vrij specifieke verwensingen, maar om beefs die in de comments en in diverse groepen op Telegram Messenger uitgebreid

worden besproken. In zowel de comments op posts op YouTube en Instagram als de groepen op Telegram zien we allereerst dat bekende en onbekende beefs tussen bekende en minder bekende drillers veelvuldig onderwerp van gesprek zijn. Een voorbeeld hiervan vinden we terug in de reacties onder een video over een Rotterdamse driller die een mes zou hebben getrokken tijdens een gefilmde interactie op straat. Onder de video plaatst iemand "Wat is er gaande tussen hun?", om meer informatie over de achtergrond van de beef te verkrijgen.

De consumenten van drill gebruiken de comments op YouTube en Instagram en de groepen in Telegram om meer inzicht in de achtergronden en het verloop van drill beefs te verkrijgen. Daarnaast zien we echter ook dat er allerhande informatie wordt gedeeld om antwoord te krijgen op het ontstaan of de ontwikkeling van specifieke beefs, zoals we kunnen zien op afbeelding 70. De consumenten lijken daarbij te putten uit een aantal bronnen. Allereerst geven ze aan zelf uit de directe omgeving van drillers te komen. Dit kan zijn doordat ze aangeven opgegroeid of woonachtig te zijn in dezelfde wijk als de drillers of door de indruk te wekken of te benadrukken dat zij de drillers persoonlijk kennen. Dit laatste zien we met name terug in de groepen over drill op Telegram. We zien echter vooral ook dat deze consumenten van drill beef zich baseren op de content die door drillers zelf is geproduceerd op social media, op een manier die goed te vergelijken is met de manier waarop dit gebeurt in eerder besproken video's over beefs op YouTube. In deze groepen op Telegram vonden we dan ook een groot deel van de door drillers geproduceerde content die ook in het vorige hoofdstuk uitgebreid werd besproken. Op basis van deze informatie wordt gediscussieerd wie de winnaar van een beef is en welke drillers als het meest geloofwaardig of *real* moeten worden beschouwd.

Afbeelding 71

Afbeelding 72

Van twee van de beefs die we in hoofdstuk 5 bespraken kon het verloop van een deel van het conflict niet alleen op de social mediakanalen van de drillers gevolgd worden, maar werd hier ook bijna live verslag van gedaan in diverse groepen op Telegram. Zo kon het voorval tussen de driller uit Den Haag en vertegenwoordigers van een Rotterdamse drillgroep bijna integraal worden gevolgd, inclusief diverse opnames van het voorval. Een gedeelte van de 46 leden die op dat moment online waren in deze groep – die in totaal bestond uit ruim 600 mensen – besprak deze beef zoals valt te lezen op afbeelding 71 en 72. Ook van de beef die zich een dag later afspeelde op de Pier in Scheveningen werd vrijwel direct verslag gedaan op Telegram, inclusief video-opnames van het moment dat het incident en screenshots van het uiteindelijke slachtoffer met als bijschrift “R.I.P. chuchu (24)”.

6.3 Rappers over de Nederlandse drillscene

Mede naar aanleiding van de ontwikkelingen rondom drill in Nederland ligt de bredere hiphopcultuur onder een vergrootglas. Het publieke debat heeft doorgaans een veelal negatieve (onder)toon wanneer het over hiphop in Nederland gaat, meer recent vanwege de vermeende verheerlijking van geweld en criminaliteit en de contacten die rappers zouden onderhouden met bekende en beruchte criminelen (Vughts, 2020). In de onderhavige studie zien we dat de ontwikkelingen rondom drill ook de rappers in Nederland niet ongemoeid laten en dat zij zich hierover uitspreken.

Allereerst zien we dat drillers zelf nadrukkelijk afstand lijken te nemen van het geweld dat gecommuniceerd wordt door Nederlandse drillers. Een Rotterdamse driller toonde zich in dit opzicht het meest uitgesproken door op de volgende manier te reageren op de bedreigingen van vriendinnen van drillers die we in het vorige hoofdstuk beschreven:

*Prijs op een chimeid der hoofd zetten ? Dan ben je een kk bitch !! Kleine kk goonies ik blaas op jullie. Laat iemand dit ooit bij een van me familie leden doen
Kleine kk domme guys van nu, chit chat ga je in je kk gezicht knallen vriend
Gang dit gang dat, word volwassen ook jo (Juli 2020, Snapchat)*

Naast de agressieve toon van het bericht, springt in het oog dat hij de online bedreigingen van de vriendinnen van drillers typeert als kinderachtig (“Kleine kk goonies”, “Kleine kk domme guys van nu” en “word volwassen ook jo”), maar ook dat hij de poses van driller als onderdeel van een gang in de Nederlandse context niet direct serieus lijkt te nemen. Dit expliciteert hij in een andere post die inmiddels door de driller offline is gehaald. In het bericht verwijst hij naar de authenticiteit van drill en dat deze muziek een vorm van expressie kan zijn voor sommigen en, daarmee, ook autobiografisch kan zijn. De frustratie van deze Rotterdamse driller lijkt zich vooral te richten op het merendeel van de Nederlandse drillers die ‘op cap’ zijn en volgens hem veelal een valse en overdreven (online) voorstelling van zaken geven die niet in verhouding staat tot de realiteit op de fysieke straten: “hier in NL

word er alleen maar gelogen waardoor kleine kinderen het gaan geloven en het wel echt uitproberen". Om deze reden stelt hij: "Bij deze ben ik officieel klaar met drill muziek".

Een vergelijkbaar voorbeeld verschijnt net voor de afronding van deze rapportage online. Eind oktober kondigt de Amsterdamse rapper Tur-G aan een drillvideo uit te brengen. Zijn label – Jet Music – reageert hier direct op met het volgende statement:

Jet music staat voor het stimuleren van de creatieve ontwikkeling van jongeren. Wij staan achter culturele expressie en artistieke vrijheid, zolang dit niet in strijd is met de goede zeden of de openbare orde.

Wij namens Jet, distanttiëren ons volledig van elke vorm van (zinloos) geweld. Derhalve is besloten om de samenwerking met artiest Tur-G per direct stop te zetten.

Eind oktober verschijnt de videoclip van Tur-G online, bestaande uit twee losse, maar wel aan elkaar gerelateerde nummers. De clip begint met een waarschuwing: "Voordat u een mening vormt over deze videoclip is het van belang dat u de videoclip volledig afkijkt. Don't judge a book by its cover!". Het eerste nummer 'Drill' lijkt een parodie te zijn op Nederlandse drill, zowel in termen van de muziek als de videoclip. De openingszin van het nummer luidt: "Zie ik een opp dan dip ik meteen" en gedurende het nummer maakt Tur-G gebruik van andere bekende en veelgehoorde termen en zinnen uit UK- en Nederlandse drill, terwijl hij in zwarte kleding en met gezichtsbedekking met een groot mes zwaait.

Het tweede deel van het nummer is wezenlijk anders en kan gezien worden als een nadrukkelijke afkeuring van de manier waarop drill in Nederland vorm krijgt. Dit wordt geëxpliciteerd in de beschrijving van de video op YouTube. Drill wordt hier als volgt getypeerd: "Deze genre spoort aan om gewelddadige handelingen te verrichten op straat waardoor er gewonden en zelfs doden vallen". In het nummer "Dat Is Gangster", het tweede deel van de videoclip, maakt Tur-G zijn kritiek op drill duidelijk:

*Al zijn vrienden en familie willen payback
Dit gaat nergens over, je kende ze nog van wayback
Het gaat niet om pap, niet om war, alleen om disrespect
Maar eigenlijk gaat het om kids vermaken op internet*

In het bijzonder wijst Tur-G hier op drill, en meer specifiek beefs, als vorm van entertainment ("maar eigenlijk gaat het om kids vermaken op internet"). Dat is, net als de verheerlijking van geweld die we voor een deel terugzien in drill, volgens de rapper echter niet "gangster" zoals hij meermaals in het refrein herhaalt:

*Geen messen geen wapens
Geen pipa's geen zwaarden
Geen doden geen praatjes.
Gewoon waar het op staat dat is gangster!*

*Je moeder uit de hood halen dat is gangster!
Zorgen voor je kids later dat is gangster!*

Door de boodschap en vorm kreeg de clip de nodige positieve aandacht, waaronder van Minister Grapperhaus in het NOS jeugdjournaal van 31 oktober jongstleden. De video is begin december op YouTube al meer dan een miljoen keer bekeken.

Ook anderen in de Nederlandse hiphopscene hebben zich uitgesproken over het geweld dat het product zou zijn van conflicten tussen drillers. In september 2020 nam de Rotterdamse rapper U-Niq een video op om, volgens het persbericht, "bewustwording te creëren onder jongeren" en zo een bijdrage te leveren aan het verminderen van geweld. In het persbericht valt het volgende te lezen:

Bijna wekelijks is er in het nieuws weer een nieuw artikel over een steek- of schietincident. Het is momenteel zo erg dat een mes onder jongeren wordt gezien als een statussymbool. Er komen langzaam wat maatregelen hiertegen, zoals dat er in winkels geen messen meer worden verkocht aan jongeren onder de 16 jaar. U-Niq vindt dat er nog meer gedaan kan worden om het geweld onder jongeren tegen te gaan.

De #STOPHETGEWELD-video van U-Niq zou de aftrap zijn van een grotere bewustwordingscampagne onder jongeren. De drie voorbeelden uit deze paragraaf laten vanuit de Nederlandse hiphopscene een kritisch geluid horen op drill en geweld, een geluid dat overigens bij meer rappers op social media of in hun muziek²⁹, maar ook in online platforms³⁰ over de hiphopcultuur in Nederland doorklinkt.

6.4 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we een aantal zaken de revue laten passeren die van belang zijn om de online drillcultuur die we in het vorige hoofdstuk bespraken goed te kunnen duiden. Dit hoofdstuk maakt duidelijk dat de online content, en met name de beefs tussen drillers, niet in een vacuüm plaatsvinden en in veel gevallen ook niet beperkt blijven tot personen die direct bij deze conflicten betrokken zijn. Stuart (2020: 143-144) laat in zijn analyse van drill in Chicago zien hoe er online allerlei derde partijen actief zijn die reikhalzend uitkijken naar uitspattingen van drillers en beefs tussen drillers of drillgroepen bij een groter publiek onder de aandacht brengen.

Een vergelijkbaar proces kunnen we rondom drill in Nederland waarnemen. Er zijn op diverse social mediaplatforms verschillende personen die met de door drillers geproduceerde

²⁹ Zonder de pretentie te hebben volledig te zijn, spraken onder andere Boef, Snelle, Berry Oost, Défano Holwijn, Lexxxus en Smallavelli zich het afgelopen jaar (expliciet) uit tegen de verheerlijking van geweld in drill of steekwapengeweld onder jongeren in het algemeen.

³⁰ Zoals in CONVO Talkshow 8: CONVO met Rasskulz van 12 november 2019 en in de We In Here Podcast EP. 006 | Jairzinho van 30 augustus 2020

content aan de haal gaan. In sommige gevallen doen zij slechts verslag van actuele of lopende conflicten, maar we hebben in dit hoofdstuk ook voorbeelden de revue laten passeren waarin deze secundaire producenten van content over drill bestaande conflicten uitvergrooten of extra in de spotlight zetten voor views of volgers. De door drillers geproduceerde digitale content, die zeker op platforms als Instagram en Snapchat vluchtig en tijdelijk is, krijgt hiermee een meer permanent karakter en blijft verspreid worden, soms zelfs in bewerkte vorm.

Voor dergelijke door drillers geproduceerde content lijkt, zoals we in dit hoofdstuk hebben laten zien, een zekere markt te zijn. Dat geldt in het bijzonder voor meer sensationele berichten over drillers of beefs tussen drillers. Online wordt er druk gespeculeerd over de authenticiteit van bepaalde drillers of de achtergronden van bepaalde conflicten. Daarnaast wijzen onze resultaten op andere consumenten van content over drill. Enerzijds herkennen we fans van drillers of het bredere genre in comments op social media, maar we zien ook de nodige voorbeelden waaruit kan worden afgeleid dat niet alle mensen die content over drill consumeren ook daadwerkelijk geassocieerd moeten worden als 'fan'. De comments op YouTube en Instagram worden namelijk ook gebruikt om de muziek of de activiteiten van de drillers af te keuren en belachelijk te maken. We zien daarbij ook voorbeelden van drillers die worden uitgescholden, beledigd en bedreigd, in sommige gevallen op manieren waardoor zij een melding van deze provocerende berichten krijgen. Deze afkeuring valt, zoals we in het laatste deel van dit hoofdstuk lieten zien, breder waar te nemen: ook vanuit drillers zelf en door vertegenwoordigers van de bredere rapscene in Nederland wordt een wezenlijk ander geluid naar voren gebracht dan door de meeste drillers.

H7 | CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

Deze verkennende studie tracht een eerste beeld te geven van de drillcultuur in Rotterdam, met bijzondere aandacht voor de rol van geweld en social media. In dit laatste hoofdstuk presenteren we de belangrijkste bevindingen uit het onderzoek en formuleren we een antwoord op de centrale onderzoeksvraag. Daarnaast bespreken we uitgebreid wat de implicaties zijn van deze resultaten en welke beleidsaanbevelingen uit de onderhavige studie voortvloeien. We besteden hierbij aandacht aan enkele concrete handvatten voor professionals die werkzaam zijn binnen het jeugdveiligheidsdomein in Rotterdam en daarbuiten. Ten slotte doen we enkele suggesties voor vervolgonderzoek met betrekking tot de thema's jongeren, muziek, geweld en social media.

7.1 Conclusies

In deze paragraaf geven we antwoord op de centrale onderzoeksvraag: *Hoe ziet de drillrapcultuur in Rotterdam eruit en wat is hierbij de rol van geweld en social media?* In de vorige hoofdstukken hebben we op verschillende manieren geprobeerd deze vraag te beantwoorden, door steeds verschillende aspecten rondom de problematiek van drill in Rotterdam en de rol van geweld en social media te belichten. Waar we in dit rapport steeds aan het einde van ieder hoofdstuk conclusies hebben beschreven in de vorm van een samenvatting, hebben we ervoor gekozen om in deze finale conclusie de belangrijkste resultaten uit dit onderzoek te bespreken aan de hand van een aantal overstijgende thema's. Achtereenvolgens besteden we aandacht aan de diversiteit van Rotterdamse drill(ers), het belang van clout, de noodzaak van een contextuele kijk op de relatie tussen drill en (messen)geweld en, ten slotte, de risicovolle consequenties van *cappen voor clout*.

De diversiteit van Rotterdamse drill(ers)

Dit rapport is de eerste wetenschappelijke studie die zicht geeft op de opkomst en ontwikkeling van drill in Nederland. Ondanks dat onze focus primair uitging naar Rotterdamse drillers, hebben we ook een kort beeld geschetst van de ontstaansgeschiedenis van drill, de verspreiding van drill vanuit Chicago (Stuart, 2020) naar het Verenigd Koninkrijk (Pinkney en Robinson-Edwards, 2018; Ilan, 2020) en, ten slotte, ook hoe drill in Nederland en meer specifiek in Rotterdam voet aan de grond heeft gekregen. Deze mondiale verspreiding van drill vertoont nadrukkelijke parallellen met de manier waarop vanaf eind jaren tachtig van de vorige eeuw Amerikaanse straat- en gangculturen de wereld over gingen via gangsta rap. Ook Nederlandse jongeren lieten zich in deze periode sterk inspireren door deze overzeese voorbeelden in termen van (groeps)identiteit en bijbehorende stijlen en symbolen (Van Gemert, 2001; Van Gemert, Roks en Drogts, 2016; Roks, 2016).

Het is vanwege de mondiale verspreiding van drill, en de afwijkende lokale muziekculturen waar Chicago Drill en UK drill het product van zijn, lastig om op basis van de beats en rapstijl van drillers aan te geven dat zij daadwerkelijk kunnen en moeten worden geclassificeerd als drillers. Ook online wordt er door consumenten en fans gediscussieerd over de vraag welke Rotterdamse artiesten wel en elke andere niet gezien kunnen worden als driller. Deels gaan deze discussies over de muziek van de drillers en wordt er gekeken naar de beats, de flows en de onderwerpen die door de rappers besproken worden. In de context van drill gaat het, zoals we in het vervolg van deze conclusie nog zullen uitdiepen, ook nadrukkelijk over de authenticiteit of de *realness* van de muzikale claims van de rappers.

In hoofdstuk 3 lieten we zien dat de drill die uit Rotterdam afkomstig is in sterke mate geïnspireerd is door UK drill. We horen dit terug in de beats die door de drillers gebruikt worden, maar ook in de manier van rappen, de onderwerpskeuze van de drillers, de specifieke *slang*-termen die ontleend zijn aan UK drillnummers en, tot slot, ook in de manier waarop de clips worden vormgegeven. Voor een deel van de Rotterdamse drillers lijken de voorbeelden uit UK drill te fungeren als een blauwdruk, maar blijken deze wel te worden vermengd met lokale praktijken. Zo valt er in de muziek – maar ook in de videoclips – van de Rotterdamse drillers een zekere formule waar te nemen, waarbij zinnen, uitspraken en woorden soms verbatim worden overgenomen uit UK drillnummers. Tegelijkertijd betreft het vooral ook Nederlandse en Rotterdamse teksten en beschrijvingen. Concreet kunnen we deze mondiale invloed op lokale praktijken ook herkennen in de hyperlokale namen van de Rotterdamse rappers en hun formaties, met bijbehorende cijfers naar het voorbeeld van drillers uit Chicago en het Verenigd Koninkrijk.

Ondanks dat we de invloed van UK drill op Rotterdamse drill waarnemen, zien we ook de nodige diversiteit in de drill die in Nederland en in Rotterdam wordt geproduceerd. Zo klinkt de drill die wordt gemaakt door Qlas en Blacka anders dan de drill van 73 De Pijp uit Amsterdam. Maar ook binnen Rotterdam zijn er, zoals hoofdstuk 3 uitgebreid liet zien, belangrijke verschillen hoor- en zichtbaar in de manier waarop drillers van de Noord- en Zuidoever zich presenteren. Bepaalde artiesten lijken zich daarbij duidelijker te laten inspireren door UK drill, terwijl andere qua beats en flow dichter bij de oorspronkelijke Chicago Drill vallen te plaatsen. Ook klinkt bij sommige Rotterdamse drillers de meer melodieuze kant van dit subgenre door, die ook wel wordt aangeduid als 'Brooklyn Drill' (Caramanica, 2020).

Wanneer we de videoclips en teksten van Rotterdamse drill nader bekijken, valt bovendien op dat de centrale thematiek verre van eenduidig is. Ilan (2020) beschreef eerder opvallende gelijkenissen tussen UK drill en eerdere inhoudelijke analyses van (gangsta) rap in de Verenigde Staten (Kubrin, 2005; Lauger en Densley, 2018). Eerder dan dat zij alleen bezig zijn met geweld, streven de rappers ernaar een zo geloofwaardig mogelijke straatidentiteit te cultiveren (Lauger en Densley, 2018: 5). Meer specifiek aspireren de artiesten 'street credibility': het hebben van een geloofwaardige reputatie op straat (Roks, 2013: 15). Om deze

geloofwaardige reputatie te construeren, gebruiken straatrappers muzieknummers en bijbehorende videoclippen om te betogen dat zij over een zekere dosis straatkapitaal beschikken (Lauger en Densley, 2018: 6). Dit straatkapitaal krijgt vooral gestalte met de gereedheid en bereidheid om geweld te gebruiken, maar kan daarnaast onder andere bestaan uit kennis van de drugshandel en kwaliteiten met betrekking tot het kopen en verkopen van drugs (Sandberg en Pedersen, 2011: 29; Ilan, 2020: 8).

Hoewel geweld wel degelijk een belangrijk thema vormt, blijken de Rotterdamse drillers in hun muziek ook andere onderdelen van hun vermeende straatkapitaal prominent naar voren te brengen. Zo zagen we dat drillers rappen over drugshandel, ripdeals en andere vormen van (internet)criminaliteit. In sommige nummers voeren deze thema's zelfs overduidelijk de boventoon. Opvallend is dat beide oevers in termen van thematiek een eigen stijl van drill lijken te kennen. Terwijl de nummers die vervaardigd zijn op Rotterdam-Zuid bol staan van de symbolen die overduidelijk ontleend zijn aan UK drill – met de prominente aanwezigheid van *shanks* als meest evidente voorbeeld – zien we op de Noordoever hele andere invloeden terug. Waar het centrale thema van drillmuziek op Rotterdam-Zuid overduidelijk geweld betreft, kenmerkt de variant die in Noord, Oost en West wordt vervaardigd zich door een sterke focus op vuurwapens, ripdeals en criminele betrokkenheid in bredere zin. Deze bevindingen wijzen erop dat het belangrijk is om drill uit Rotterdam niet als een nieuw en losstaand fenomeen te beschouwen, maar de (muzikale) ontwikkeling van drill te bezien in de bredere context van trends in straatrap en straatcultuur.

In hoofdstuk 4 hebben we uitgebreid aandacht besteed aan de manieren waarop de rappers uit Rotterdam zich op social media presenteren. De hierboven beschreven verschillen in de onderwerpen in de muziek van de rappers uit Rotterdam, zien we in grote lijnen ook terug op social media. Omdat we ons in de onderhavige studie hebben beperkt tot een analyse van muzikale en digitale content kunnen er geen uitspraken worden gedaan over de mate waarin deze performances ook wortels in de werkelijkheid hebben en of, met andere woorden, de Rotterdamse drillers zich ook daadwerkelijk offline bezighouden met de activiteiten waar ze over rapper of waar ze online naar verwijzen. Wel lijkt er sprake van een zekere (digitale) congruentie tussen het beeld dat de drillers van zichzelf neerzetten in hun muziek en hun performance op social media. Hierbij dient opgemerkt te worden dat er op dit vlak verschillen zijn tussen de drillers uit Rotterdam. De activiteiten en gedragingen van sommige drillers op social media suggereren namelijk een criminele betrokkenheid die zich aanzienlijk hoger op het "street cultural spectrum" (Ilan, 2015) bevindt dan andere drillers die hoofdzakelijk lijken te putten uit de meer esthetische stijlelementen en symbolen van de mondiale drillcultuur.

Deze studie laat bovendien zien dat er nadrukkelijke verschillen bestaan in de manier waarop de drillers zich op verschillende platformen presenteren. Waar Instagram in grote mate dienst doet als podium voor hun bestaan als artiest, lijkt Snapchat veel meer zicht te geven op de manier waarop de rappers zich als persoon willen presenteren. Op "Insta" vinden we

zodoende voornamelijk content over muziek, terwijl op 'Snap' – naast veel posts over muziek – meer (voor hen) alledaagse zaken in beeld komen. De performance van straatidentiteit blijkt dan ook voornamelijk op dit laatste platform plaats te vinden. Wie enkel Instagram zou gadeslaan zou daarmee weliswaar een goed beeld kunnen vormen van het muzikale aspect van Rotterdamse drill, maar zou essentiële inzichten mislopen over de (online) leef- en belevingswereld van jongeren die zich binnen deze scene begeven.

Belangrijk om te benadrukken is eveneens dat ondanks de overwegend negatieve beeldvorming over drill in Nederland, deze studie ook positieve aspecten belicht die vallen waar te nemen binnen de drillcultuur. Onze bevindingen uit hoofdstuk 3 en 4 laten bijvoorbeeld zien dat de drillers uit Rotterdam samen muziek maken en uitbrengen, elkaars muziek promoten op social media en elkaar succes lijken te gunnen. Sterker, we zien voorbeelden van Rotterdamse drillers die hun populariteit gebruiken om andere (Rotterdamse) drillers een platform te bieden om hun muziek uit te brengen en ook een graantje mee te pikken van hun succes. Het overwegend negatieve beeld rondom drill, dat sterk wordt ingegeven door de vermeende link met fysiek geweld en de beefs tussen drillers, lijkt dus maar een deel van het verhaal te zijn. Bovendien lieten we in hoofdstuk 6 zien dat er ook vanuit enkele drillers zelf en de bredere rapscene in Nederland een tegengeluid valt te horen, met name waar het gaat om de manier waarop geweld in drill wordt gecommuniceerd en in sommige gevallen ook wordt verheerlijkt.

Het belang van 'clout': de performativiteit van authenticiteit

De populariteit van drill – en straatrap in bredere zin – valt te verklaren vanuit een bredere maatschappelijke belangstelling voor straatstijlen die ook valt waar te nemen in onder andere de mode-, kunst-, sport- en danswereld (Ilan, 2015: 17). Aspecten van straatcultuur spreken tot de verbeelding van het grote publiek en roepen fascinatie op. Het consumeren van deze elementen en beelden van straatcultuur biedt buitenstaanders de mogelijkheid om te ruiken aan het straatleven zonder dat zij hiervoor hun veilige huis hoeven te verlaten (Ilan, 2015: 11). Drillmuziek is daarmee het zoveelste voorbeeld van de commodificatie van straatcultuur.

De fascinatie voor straatcultuur gaat echter hand in hand met de nodige ophef. De maatschappelijke reactie die in Nederland valt waar te nemen sluit naadloos aan bij de beroering die eerder in Chicago (Pinkney en Robinson-Edwards, 2018; Stuart, 2020) en het Verenigd Koninkrijk (Fatsis, 2019; Ilan, 2020) kon worden waargenomen. Op al deze plekken in de wereld waar drill onder jongeren populair werd, ontstond discussie, zorg en angst over de zweem van geweld die om drill heen hangt. Ook hierin zien we gelijkenissen met wat er begin jaren negentig van de vorige eeuw in Nederland viel waar te nemen rondom de opkomst van gangsta rap (Van Gemert, 2005).

Net als in gangsta rap, kan geweld worden gezien als een centraal en zelfs kenmerkend element van drill. Wat studies naar drill en gangsta rap met elkaar gemeen hebben, is dat ze

wijzen op de performativiteit van geweld door de artiesten. De hypergewelddadigheid die wordt gecommuniceerd in de muziek kan wortels in de werkelijkheid hebben, maar moet in het merendeel van de gevallen niet gezien worden als autobiografisch (Stuart, 2020; Roks, 2020). Sterker, Stoia et al. (2018) betoogt dat de communicatie van geweld vooral ook gezien moet worden als een conventie van het genre hiphop.

Paradoxaal genoeg wekken drillers in zowel hun muziek als op social media, zoals we hebben laten zien in hoofdstuk 3 tot en met 6, wel de indruk dat de hypergewelddadigheid die zij communiceren authentiek is. We zien dit in het bijzonder terug in hele expliciete en expressieve verwijzingen naar geweld, waarbij bovendien specifieke andere drillers, gangleden of andere betrokkenen met naam en toenaam worden genoemd, verwezen wordt naar bestaande beefs en wordt gealludeerd op geweldsincidenten die zich daadwerkelijk op de fysieke straten hebben voorgedaan – een strategie die, zoals we later zullen toelichten, niet zonder risico's is.

Studies uit Chicago en het Verenigd Koninkrijk over drill laten zien dat deze communicatie van ogenschijnlijk authentiek geweld in belangrijke mate ook gezien moet worden als een bewuste strategie³¹ van de drillers om aandacht te genereren voor hun muziek (Stuart, 2020: 5; Ilan, 2020). Stuart (2020: 5-7) gaat zelfs nog een stap verder en belicht hoe drillers uit Chicago gewelddadige performances in hun muziek en op hun social media inzetten in de hoop viral te gaan en uit te groeien tot zogenoemde "micro-celebrities". Deze dynamiek wordt gevangen in de term "clout", een woord dat net als in Chicago (Stuart, 2020: 102-124) ook door de drillers in deze studie gebruikt wordt om te verwijzen naar (online) aandacht en populariteit. In de hedendaagse online aandachtseconomie symboliseert clout het summum van het adagium dat er niet zoiets bestaat als negatieve aandacht.

Ook de Rotterdamse jongeren uit dit onderzoek lijken hun imago als driller heel bewust in te zetten om hier aandacht, status en eventueel geld aan te ontlenen. In drill vindt een deel van hen een reële gelegenheid om deel te nemen aan de (vrij toegankelijke) online aandachtseconomie. Vertalen we deze inzichten naar de Rotterdamse drillers in dit onderzoek, dan zien we dat de dreigende taal in drillnummers, de ophef over het tonen van machetes in videoclips en de mogelijke relatie die dit zou hebben met fysiek geweld op de straten van Rotterdam ook in het voordeel (kunnen) werken van de drillers. Immers: hun namen worden genoemd in krantenberichten, in programma's op de nationale televisie, in documentaires en met name ook in allerlei online content zoals we in hoofdstuk 6 lieten zien. Deze aandacht, hoe negatief ook, resulteert in een zekere naamsbekendheid, maar ook in views, clicks en streams en vormt daarmee, met andere woorden, voor sommige drillers ook een manier om inkomsten te verwerven.

³¹ Deze performance van geweld heeft op straat ook een duidelijke functie: onderzoek naar straat- en gangculturen laten zien dat geweld, of het dreigen met geweld, op fysieke en digitale straten over de gehele wereld wordt gebruikt als een manier om statusposities te verkrijgen, een reputatie op te bouwen en respect af te dwingen (zie, onder andere, Lauger, 2014; 2017; Roks, 2016: 182-183; Roks en Van den Broek, 2020).

Het opvallende carrièreverloop van de Rotterdamse Qlas en Blacka is in deze zin exemplarisch te noemen: zij wisten de negatieve aandacht voor hun gewelddadige muzikale poses en mogelijke invloed hiervan op steekincidenten in Rotterdam in 2019 om te zetten in dermate veel clout dat hun debuutalbum *Project 24* in 2020 op nummer 1 in de Album Top 100 binnenkwam.³² Waar het duo zich in eerdere nummers presenteerde als gewelddadige jongens, zijn de nummers op hun album – op enkele uitzonderingen na – aanzienlijk minder rauw, minder gewelddadig en ook toegankelijker voor een breder publiek. Hoewel deze ontwikkeling niet ongebruikelijk is in de loopbaan van straatrappers, valt wel de snelheid waarmee dit gebeurt op. Ook roept het de vraag op hoe de consumenten van drill een dergelijke razendsnelle imagoswitch interpreteren en wat dit doet met de geloofwaardigheid van de eerdere hyperagressieve muzikale poses. Bovendien is, zoals we in het sluitstuk van deze conclusie zullen betogen, het claimen van een imago als driller niet vrijblijvend.

Een contextuele kijk op de relatie tussen drill en (messen)geweld

De opkomst en populariteit van drill in Nederland wordt vergezeld door zorgen over een toename van het aantal steekincidenten onder jongeren. Drie steekincidenten met dodelijke afloop waarbij drillers uit diverse steden uit Nederland als dader(s) of slachtoffer(s) betrokken waren, lijken met name een bepalende rol te hebben gespeeld in de beeldvorming over drill en veronderstellingen over de relatie tussen drill en fysiek geweld. Door deze incidenten, in combinatie met de expliciete verwijzingen naar geweld in drillvideo's en -nummers, is het afgelopen jaar in de media nadrukkelijk de vraag opgeworpen in hoeverre de opkomst van drillrap in Nederland iets te maken heeft met de stijging van het (messen)geweld onder jongeren. Ondanks dat dit vanwege de eenvoud die hiervan uitgaat een verleidelijke verklaring is, laat deze verkennende studie zien dat de relatie tussen drill en (messen)geweld geenszins eenduidig is.

Allereerst is er tot op heden weinig duidelijkheid over de stijging van het aantal steekwapen-incidenten onder jongeren, en met name minderjarige jongeren in Nederland. Verschillen in politieregistraties binnen eenheden, afwijkende zoekvragen binnen registratiesystemen en zogenaamde "na-ijleffecten" staan het doen van harde, definitieve uitspraken over de cijfermatige ontwikkeling van steekincidenten onder jongeren in de weg. Niet voor niets wordt er in het recente Actieplan Wapens en Jongeren (2020: 5) gesignaleerd dat de absolute aantallen die gecommuniceerd zijn in de media vooral indicatief zouden zijn en dat er de afgelopen zes jaar sprake is van een grillig, maar stabiel patroon van het aantal steekincidenten per maand, in alle leeftijdscategorieën van daders, maar met een lichte stijging in de leeftijdsgroep tot 17 jaar. Het is dus, met andere woorden, de vraag in hoeverre er nu een stijging van het aantal geregistreerde geweldsincidenten onder jongeren kan

³²<https://www.puna.nl/qlas-blacka-komen-binnen-op-nummer-1-met-debuutalbum-project-24-volume-1/>, laatst bezocht op 18 november 2020.

worden waargenomen. Dit is iets waar in vervolgonderzoek op landelijk niveau meer duidelijkheid over zou moeten worden verkregen.

Op basis van de cijfermatige ontwikkelingen van steekincidenten in Nederland valt niets te zeggen over de invloed van de opkomst van drill in Nederland, behalve dat we hier te maken zouden kunnen hebben met min of meer simultane ontwikkelingen. Om wel meer zicht te krijgen over de rol van drill bij messengeweld in Rotterdam hebben we in het onderhavige onderzoek de geregistreerde steekincidenten in Rotterdam uit 2018 en 2019 geanalyseerd. In deze politieregistraties valt, in lijn met een eerdere analyse van DRIO (DRIO, 2020), nu juist de afwezigheid van drill op. Zoomen we in op de door ons geanalyseerde politieregistraties dan zien we slechts één registratie waar de link met drill nadrukkelijk gelegd kan worden. Niet omdat uit de registratie zonneklaar wordt dat drillmuziek een rol heeft gespeeld in de totstandkoming van het incident, maar primair omdat op basis van aanvullende bronnen blijkt dat een van de betrokkenen een Rotterdamse driller is. In andere registraties zien we, zoals we in hoofdstuk 2 hebben geïllustreerd, dat de rol van drill beperkt lijkt te blijven tot de muziek die de betrokkenen luisteren of zien we de invloed terug in specifieke woorden ontleend aan UK drill die door de betrokkenen worden gebruikt. Een belangrijk voorbehoud dat hierbij moet worden aangebracht is dat in het overweldigende merendeel van registraties door rechercheurs of verhoorders niet gevraagd of gezocht is naar informatie die zou kunnen wijzen op de invloed van (conflicten tussen) drillers in de omgeving van de betrokkenen, in het bijzonder omdat de aard en achtergronden van het steekincident hier geen aanleiding voor gaven.

Omdat geregistreerde delicten geplaagd worden door een *dark number* en daarmee per definitie geen volledig beeld geven van een fenomeen, hebben we deze inzichten aangevuld met observaties op diverse social mediaplatformen. In hoofdstuk 5 geven we een gedetailleerd beeld van de online drillcultuur in Rotterdam, met specifieke aandacht voor de muzikale en online provocaties, online (doods)bedreigingen en manieren waarop drillers elkaars authenticiteit online proberen te betwisten. We zijn daarbij in het bijzonder ingegaan op drie beefs die in de context van het onderhavige onderzoek online konden worden waargenomen en waarbij Rotterdamse drillers betrokken waren. Ook als we kijken naar deze beefs rijst, net als in het geval van de drie steekincidenten met dodelijke afloop in Amsterdam, Den Haag en op de Scheveningse Pier, de vraag wat in deze gevallen nu precies de rol van drill is geweest.

Dit verkennende onderzoek laat zien dat er van geval tot geval bezien zou moeten worden in hoeverre drill een rol speelt in de totstandkoming of het verloop van conflicten. Daarbij dient tevens een onderscheid aangebracht te worden in of het gaat om drillers die als direct betrokkenen bij een conflict in beeld komen of dat de muziek gemaakt door drillers de aanleiding is voor het ontstaan of de escalatie van een ruzie. Het is, met andere woorden, van belang om een onderscheid aan te brengen tussen de betrokkenheid van drillers zelf en de rol van de muziek gemaakt door drillers. Ook hierin bestaan verschillende gradaties die we

op basis van de steekincidenten die in dit rapport de revue zijn gepasseerd nader zullen toelichten.

Allereerst zien we geweldsincidenten waar drillers als dader of slachtoffer bij betrokken zijn. Een voorbeeld hiervan is de Rotterdamse driller die in een van de politieregistraties naar voren kwam als betrokkene. Uit deze registratie viel niet op te maken of het incident ook daadwerkelijk iets te maken had met de muziek die hij maakte. Wanneer drillers als dader(s) of slachtoffer(s) in beeld komen bij een steekincident of ander geweldsincident is het van belang goed inzichtelijk te krijgen wat de rol van de door de driller gemaakt muziek in dezen heeft gespeeld. Hypothetisch gezien zijn er situaties denkbaar waarbij een steekincident vooraf werd gegaan door een hele specifieke muzikale belediging of bedreiging, geuit door een driller of aan het adres van een driller. Belangrijk is echter om op te merken dat enkel de betrokkenheid van een driller als dader of slachtoffer van een geweldsincident niets hoeft te zeggen over de rol van drill in de aanleiding of het verloop van een conflict. Sterker, het (in de media) linken van een incident aan de betrokkenheid van een driller staat het verkrijgen van een goed en volledig beeld van het geweldsincident in de weg. Het is om met de woorden van Anton Blok (1991: 203) te spreken "het onderzoek opgeven op het punt waar het zou moeten beginnen". De inzichten uit hoofdstuk 3 leren ons immers dat de drillers uit deze studie zich niet enkel bezighouden met muziek, maar ook ingebed lijken in een (fysieke of digitale) straatcultuur waar zij – ook los van de muziek die zij maken – bekend lijken met geweld of hieraan blootgesteld worden (vgl. De Jong, 2007: 144-146). Vervolgonderzoek naar de achtergronden van (Rotterdamse) drillers zou hier meer licht op kunnen schijnen.

Ten tweede zijn er geweldsincidenten die het product lijken van beefs tussen drillers of jongeren in de kringen om deze drillers heen. Het steekincident met dodelijke afloop in Scheveningen is hier het meest duidelijke voorbeeld van. Aan dit geweldsincident ging een langer conflict tussen twee drillgroepen vooraf, ondanks dat niet duidelijk kon worden of de aanleiding van het conflict ook gerelateerd kan worden aan de door hen gemaakte muziek. In dit geval, dat in de media expliciet werd geframed als een *drill beef*, zien we echter dat het om meer dan muziek lijkt te gaan. Er vallen wel degelijke enkele muzikale provocaties waar te nemen, maar het gros van de beledigingen en bedreigingen lijkt betrekking te hebben op de performatieve authenticiteit van drillers uit de beide kampen. Drill lijkt in deze beefs dus wel degelijk van betekenis te zijn, maar niet zozeer als directe aanjager van het conflict: de eigenlijke katalysator lijkt het social mediagebruik van de betrokken drillers. Drill dient hierbij dus vooral te worden gezien in de context van de digitalisering van straatcultuur in bredere zin, waarin jongeren laveren tussen on- en offline ruimtes. Het doorgronden van deze cultuur, waarin met name de opkomst van social media en de daarmee samenhangende invloed van zichtbaar en onzichtbaar publiek een belangrijke rol spelen – zoals duidelijk werd in hoofdstuk 6 – is daarbij van essentieel belang. Drill vormt een concrete verschijningsvorm van deze bredere ontwikkeling en dient ook op die manier begrepen te worden. Ook in dit geval staat het enkel classificeren van dit incident als een drill beef een goed begrip van de totstandkoming en het verloop van het conflict in de weg.

Ten slotte zijn er incidenten waar de invloed van drill op geweld veel indirecter is: als soundtrack van het leven van jongeren die veel tijd doorbrengen op de fysieke en digitale straten van Rotterdam. We denken hierbij aan de rol die UK drill – maar ook drill die wordt gemaakt in Rotterdam – kan spelen in het populair maken van messengeweld, in het bijzonder omdat hier in de muziek en bijbehorende clips veelvuldig naar wordt verwezen. Ook in de drill uit Rotterdam wordt met grote regelmaat gebruik gemaakt van specifieke, populaire termen voor steekgeweld en steekwapens en we zien deze ook terug op social media en, in mindere mate, in de door ons bestudeerde politieregistraties. Uit onderzoek is bekend dat wapens gezien kunnen worden als een statussymbool onder jongeren (Dijkstra et al., 2010), iets dat door de populariteit van (messen)geweld in drill kan worden versterkt. Bovendien zou de berichtgeving over steekincidenten en verwijzingen naar (de dreiging met) messengeweld in drill (Rotterdamse) jongeren het gevoel kunnen geven zichzelf te moeten bewapenen om zorg te dragen voor hun eigen veiligheid. Op basis van het onderhavige onderzoek kunnen we daar echter niets over zeggen. Wat de invloed van de blootstelling aan deze symbolen van drill is en welke gevolgen hier door (Rotterdamse) jongeren aan worden gegeven, zou om die reden onderwerp van vervolgonderzoek moeten zijn.

Cappen voor clout? De consequenties van de communicatie van geweld

Deze studie geeft vooral zicht op de performatieve aspecten van het geweld in drill uit Rotterdam: op enkele incidenten na blijft het geweld beperkt tot symbolische communicatie in muziek en op social media. Ilan (2020: 16) komt in zijn analyse van drill in het Verenigd Koninkrijk tot een vergelijkbare bevinding en benadrukt dat drillmuziek voor veel rappers ook gezien kan worden als iets positiefs. Het feit dat jongeren zich bezighouden met het maken van muziek zou daarbij eerder moeten worden gezien als het afstand nemen van geweld dan als het aanzetten hiertoe (Ilan, 2020: 16). Drill zou jongeren in het geval van (commercieel) succes bovendien de mogelijkheid kunnen bieden om definitief ‘een stap weg van de straat’ te zetten. Een recente analyse van de 19 meest populaire Nederlandse rapalbums uit 2018 laat echter zien dat de transitie van de straat naar de muziek ook de nodige problemen en spanningen met zich meebrengt (Goverts en Roks, 2020). In het bijzonder komt dit doordat straatrappers een belangrijk deel van hun street credibility ontleen aan verwijzingen naar criminaliteit en ervaringen op straat, maar hun commerciële en financiële succes hen hier juist (verder) bij wegvoert. Doordat de rappers in hun muziek wel (blijven) verhalen over de straat, inclusief specifieke gewelddadige toespelingen, is het voor ‘buitenstaanders’ en luisteraars moeilijk om in te schatten in hoeverre de rappers daadwerkelijk niet langer actief zijn op straat.

Dit laatste geldt – vanwege het expliciete en expressieve karakter van de muziek en het zo opzichtig spelen met authenticiteit – in het bijzonder voor drillers. Aan het einde van deze rapportage is het goed om te benoemen dat de manier waarop drillers zich in muziek en clips presenteren niet zonder risico is. ‘Cappen voor clout’, oftewel het geven van een

overdreven gewelddadige muzikale voorstelling van zaken die niet overeenkomt met de werkelijkheid en die vooral het bewerkstelligen van (online) aandacht tot doel heeft, is niet vrijblijvend. Gevaarlijke en gewelddadige poses in muziek en op social media kunnen namelijk wel resulteren in fysiek geweld. Sterker, Stuart (2020: 12) beschrijft dat in Chicago "participation in drill and its related digital content greatly increases a young's risk of exposure to violence". Dit risico wordt vergroot in het geval dat de authenticiteit van drillers publiekelijk in twijfel wordt getrokken, maar met name wanneer de ruziënde partijen elkaar fysiek treffen (Stuart, 2020: 7). Onze studie geeft door de focus op het online gedrag van de drillers vooral een beeld van de manieren waarop ze proberen elkaars geloofwaardigheid als drillers te betwisten door het delen van compromitteerde beelden of informatie en dat het in veel gevallen (gelukkig) niet tot een fysieke confrontatie komt.

In hoofdstuk 6 gaven we zicht op de manier waarop de digitale content van de drillers uit onze studie door anderen werd bekeken en al dan niet in bewerkte vorm werd verspreid. Er lijkt online een markt te zijn voor content over drill en met name over beefs tussen drillers. Ook hier zien we doorwerking van de performativiteit van de authenticiteit van de drillers: online wordt door fans en andere consumenten veelvuldig gesproken en gediscussieerd over de *realness* van bepaalde drillers. Naast dat dit voor drillers kan resulteren in meer digitale aandacht in de vorm van meer likes en meer volgers, hebben we ook voorbeelden laten zien waarin mensen zich online actief gaan mengen in lopende conflicten. Er is, met andere woorden, niet enkel een onzichtbaar, maar ook nadrukkelijk een zichtbaar publiek aanwezig dat in sommige gevallen eveneens de authenticiteit van de claims van drillers betwist. In dit geval kan 'cappen voor clout' de (online) druk voor de direct betrokkenen vergroten om zich wel te gedragen overeenkomstig het beeld dat hij (of zij) van zichzelf heeft neergezet. Om hier meer en beter zicht op te krijgen zou vervolgonderzoek zich moeten richten op de manier waarop drillers – maar ook (Rotterdamse) jongeren in het algemeen – met deze druk van het zichtbare en onzichtbare online publiek omgaan.

De resultaten uit dit onderzoek maken nog een ander risico van de communicatie van geweld in muziek en op social media inzichtelijk. Anders dan op de traditionele fysieke straat wordt content op social media gekenmerkt door "persistence, visibility, spreadability and searchability" (boyd, 2014: 11). De digitale content van de drillers, en met name de gewelddadige uitingen, lijken van vluchtige 'Snaps' en 'Stories' te zijn geworden tot meer permanente en digitaal moeilijk uitwisbare relikwieën die de potentie hebben om de jonge mensen in deze studie nog jaren te achtervolgen. Het live-streamen van hun levens als driller is dan ook niet zonder risico, iets dat zowel geldt voor drillers die vooral 'cappen voor clout' als voor de drillers die leven wat ze rappen of posten op social media. In de eerste plaats kunnen jongeren hier op sociaal vlak nog lange tijd last van blijven houden. Compromitterend beeldmateriaal of beelden waar zij na verloop van tijd niet meer achter staan, kunnen tot in de lengte der dagen de kop blijven opsteken. Bovendien zouden beelden van hun vroegere (gewelddadige) performance gevolgen kunnen hebben voor hun maatschappelijke carrière, bijvoorbeeld wanneer een potentiële werkgever of een

woningcorporatie de beelden onder ogen krijgt. Tot slot zou oude content de jongeren ook op juridisch vlak parten kunnen spelen. In de Verenigde Staten beschrijft Lane (2019: 121-159) bijvoorbeeld hoe digitale content in rechtszaken gebruikt wordt om tot een veroordeling te komen. Als we kijken naar muziek, dan zien we zowel in de Verenigde Staten (Kubrin en Nielson, 2014; Dunbar, 2018) als in het Verenigd Koninkrijk (Fatsis, 2019; Ilan, 2020) voorbeelden waarbij niet social media posts, maar de teksten van rappers worden gebruikt als bewijs in rechtszaken.

7.2 Aanbevelingen

We besluiten deze studie met een aantal aanbevelingen. Waar de muzikale en digitale content van de Rotterdamse drillers in deze studie een waardevolle inkijk biedt in hun leef- en belevingswereld, is het van belang dat deze informatie van een goede duiding wordt voorzien (vgl. Ilan, 2020). Het gevaar van het gebruik van deze informatie gaat erin schuil dat er door de betrokken veiligheidsprofessionals eerder en repressiever wordt gereageerd dan de symbolische en retorische communicatie van geweld in muziek en op social media rechtvaardigt. Om die reden sluiten we dit rapport af met een reeks aanbevelingen en suggesties voor vervolgonderzoek.

Doorgrond de lokale context van de gemeente

Wij zijn ons door de grote belangstelling voor het onderwerp van deze studie bewust van het feit dat ook partijen uit andere regio's dan Rotterdam dit rapport gaan lezen. Hoewel dit onderzoeksverslag inzichten bevat over drill in bredere zin, willen wij hier nogmaals benadrukken dat in dit onderzoek echt de Rotterdamse situatie centraal staat. Dit betekent dat de bevindingen uit deze studie nadrukkelijk vertaald dienen te worden naar de eigen lokale situatie. Onder invloed van social media verspreidt de mondiale drillcultuur – en de bijbehorende stijlelementen – zich in rap tempo over de hele wereld. Veel van de voorbeelden die we aan de hand van deze [diaspora](#) in Nederland terugzien, lijken in uiterlijke verschijningsvorm ontzettend op elkaar. Drillvideo's uit bijvoorbeeld [Almere](#), [Zoetermeer](#), [Groningen](#) of [Schiedam](#) zijn op het eerste gezicht qua esthetiek en stijlelementen amper van elkaar te onderscheiden. Als we inzoomen op de lokale situatie – zoals wij in deze studie voor Rotterdam hebben gedaan – wordt echter pas duidelijk hoe de plaatselijke scene er daadwerkelijk uitziet.

In ons geval bleek drill veel diverser dan het rijtje van videoclip hierboven aanvankelijk doet vermoeden. In Rotterdam bleken we zelfs aan de overkant van de Erasmusbrug – die om precies te zijn 802 meter lang is – hele andere accenten te zien en te horen. Tussen gemeenten of provincies zal deze situatie daarom al helemaal verschillen, zeker omdat iedere regio haar eigen *couleur locale* kent. Het bepalen van een plan van aanpak met betrekking tot

drill begint daarom – in de gezamenlijkheid van een integrale aanpak – met het doorgronden van de eigen lokale context. Voordat gestart kan worden met een eventuele aanpak, is het belangrijk zicht te krijgen op wat er nu eigenlijk speelt en wat het eventuele probleem is. Onderhavige studie kan daarbij dienen als leidraad voor het doorgronden van de lokale context van een gemeente.

Verdiep je met oprechte interesse als vertrekpunt

Door de context waaruit het voortkomt kent straatrap – en dus ook drillmuziek als vorm daarvan – een grotere verwevenheid met de straat dan bijvoorbeeld pop- of rockmuziek, wat de kans waarschijnlijker maakt dat drillers in aanraking komen met geweld. Het feit dat een jongere zich bezighoudt met drillrap maakt hem (of haar) echter op zichzelf nog niet gewelddadig. Hoe onheilspellend de drillbeat waarover de jongere rapt ook mag klinken, deze zou niet per definitie of zonder meer moeten worden geïnterpreteerd als een alarmbel. Sterker nog, het feit dat deze jongere aan de slag gaat met drillrap dient misschien zelfs eerder gezien te worden als poging om afstand te nemen van geweld (Ilan, 2020: 16). Het is daarom, in lijn met wat we eerder beschreven in de conclusie over de relatie tussen messengeweld en drill, belangrijk om drillers per geval te beoordelen. Een driller is goed beschouwd een jongere die zich bezighoudt met het vervaardigen van drillmuziek, waarvan er in Rotterdam – zoals we zagen in hoofdstuk 3 – vele verschillende soorten en maten rondlopen. Het is daarom goed om je in drill te verdiepen met oprechte interesse als vertrekpunt en jongeren die zich bezighouden met deze vorm van muziek in eerste instantie te willen begrijpen. Wellicht kan het lezen van deze studie daarvan het beginpunt zijn.

Draag niet (onbedoeld) bij aan het narratief van drill

Zoals we zagen in hoofdstuk 3, 4 en 5 proberen Rotterdamse drillers zichzelf (online) zo crimineel, gewelddadig en anti-autoritair mogelijk te presenteren. Hun lokale omgeving wordt daarbij afgeschilderd als een gevaarlijke plaats, om te dienen als geloofwaardige context voor deze performance. In de overkoepelende conclusies lezen we dat drillrappers zowel garen spinnen bij deze performance van straatidentiteit als bij de media-aandacht die zij hiermee ontlokken. Professionals en media vervullen door veelvuldig te berichten over messengeweld of aandacht te vragen voor het “messenprobleem” een belangrijke rol in het bijdragen aan dit narratief dat jongeren met elkaar proberen te construeren, en dragen daarmee ongewild bij aan het beeld dat de lokale context waarin deze Rotterdamse jongeren zich begeven inderdaad gevaarlijk is. Natuurlijk is het, zeker met het oog op eventuele (politieke) oplossingen, belangrijk te berichten over incidenten die plaatsvinden of over zorgelijke cijfers, maar de overmatige media-aandacht voor het fenomeen lijkt af en toe een zelfvervullende voorspelling. In sommige gevallen zijn er legio mogelijkheden om het narratief van jongeren – waarbinnen hun Rotterdamse buurt wordt gepresenteerd als een plaats vol shanks, goons en opps – actief te deconstrueren. Dit is nodig omdat dit beeld het

onveiligheidsgevoel van andere jongeren kan beïnvloeden, met alle mogelijke gevolgen (met betrekking tot steekwapenbezit) van dien. Deze aanbeveling is beslist geen oproep om in de berichtgeving voorbij te gaan aan de werkelijkheid of zaken te verzwijgen, maar eerder een pleidooi om het eerlijke, volledige verhaal in beeld te brengen. De in deze wijken actieve professionals die wij in het kader van dit onderzoek hebben gesproken herkennen zich namelijk niet in het hyperbolische verhaal dat de drillers schetsen, zonder voorbij te gaan aan de problemen die er wel degelijk zijn. Als we de drillers – maar soms ook de professionals en media – moeten geloven, zijn er in Rotterdam plaatsen waar je met geen mogelijkheid veilig over straat kunt. In werkelijkheid gebeuren er in veel Rotterdamse wijken ook veel mooie dingen op het gebied van veiligheid en leefbaarheid, ook door jongeren. Het heeft er alle schijn van dat het (overgenomen) drillnarratief niet altijd even goed aansluit op onze lokale werkelijkheid. Drillmuziek lijkt in Rotterdam soms de verkeerde soundtrack onder de film van onze stad. Professionals, onderzoekers en media kunnen een ander – meer bijpassend – geluid laten horen.

Maak jongeren bewust van de risico's van een gewelddadige performance

De hang van veel drillers naar *clout*, en tot op zekere hoogte ook de manier waarop zij deze proberen te verkrijgen, valt vanuit hun perspectief best te begrijpen. Zoals duidelijk wordt uit de conclusies in de vorige paragraaf, is de manier waarop drillers zich online profileren in veel gevallen echter verre van vrijblijvend. Het feit dat drillers zich voordoen als gevaarlijke jongens kan – mede door het permanente karakter van online content – serieuze en langdurige gevolgen hebben voor het verdere verloop van hun leven. Veel drillers lijken hun performance vooral te zien als een spannende manier om onder de aandacht te komen en lijken zich niet bewust van de ernstige consequenties die hun presentatie kan hebben. Afstand nemen van dit imago lijkt niet altijd even makkelijk. Een professional die wij in het kader van dit onderzoek spraken en die een driller in zijn caseload had, beschreef dat zijn cliënt zich vast voelde zitten in “een leven dat nu van hem verwacht werd”. Professionals zouden jongeren in de eerste plaats bewust kunnen maken van deze risico's en daarmee jonge mensen kunnen behoeden voor het construeren van een dergelijk online imago. Bovendien is het precies hierom zo belangrijk om online te monitoren – iets dat we later in deze aanbevelingen toelichten – omdat daarmee eerste eventuele signalen in een vroeg stadium kunnen worden opgepikt. Hiermee kan een professional aan de slag met een jongere die zich online op een gevaarlijke manier presenteert, voordat het te laat is.

Ook als het leed al wel geschied is, zouden professionals een belangrijke rol kunnen vervullen. Als een driller aangeeft afstand te willen doen van zijn geclaimde imago zouden zij – zoals Stuart (2020: 206) beschrijft – kunnen ondersteunen bij het opschonen van iemands “online footprint” zodat deze persoon dit leven ook echt achter zich kan laten. Stuart (2020: 206-207) presenteert deze “scrubbing” als het online equivalent van het verwijderen van tatoeages, zoals dat gebeurt bij voormalig bendeleden die uit het gangleven willen stappen.

Er bestaat binnen Nederland veel wet- en regelgeving – waaronder het recht om vergeten te worden – die het mogelijk maakt privacygevoelige content van internet te laten verwijderen, maar jongeren kennen daarin vaak niet de juiste route. Professionals zouden hen hierin kunnen begeleiden.

Begeleid jongeren in het maken van muziek

Er zit muziek in de Rotterdamse drillscene. Zoals in hoofdstuk 3 duidelijk naar voren komt, zijn er in alle delen van Rotterdam veel jongeren op een enthousiaste manier bezig met het maken van rapmuziek. Hoewel niet alles wat zij in hun muziek naar voren brengen door de beugel kan, is er in de woorden van Stuart (2020: 207) “nothing inherently violent, criminal or anti-social about hiphop, rap and other urban styles of music”. Volgens Stuart laat onderzoek zelfs consistent zien dat deze muziekstijlen kunnen worden geschaard onder de “most powerful sources” om jongeren uit de criminaliteit te houden. Bovendien wijst Stuart erop dat het erkennen van jongeren als artiest ook deuren kan openen met betrekking tot specifieke cultuursubsidies (2020: 207-208).

Door jongeren studiotijd te bieden – waar zij zelf vaak geen geld voor hebben – kunnen ze vrij letterlijk van de straat worden gehouden. Het is hierbij echter vooral belangrijk deze studiotijd te borgen in een bredere begeleiding van jongeren – en niet zozeer te presenteren als een vrijblijvend aanbod. Het begeleiden van jongeren in het maken van muziek biedt bovendien de mogelijkheid om met hen in gesprek te raken over de onderwerpen die zij bespreken in hun muziek en de teksten die zij daarvoor gebruiken. Het binden van jongeren aan de hand van muziek biedt bovendien ruime mogelijkheden tot het (echt) in contact komen met jongeren, het doorgronden van hun belevingswereld en voor positieve beïnvloeding.³³

Naast de begeleiding bij het maken van muziek, blijkt er op basis van ons onderzoek ook een potentiële kans te liggen in het wegwijs maken van jongeren op het gebied van *social marketing*. Vrij regelmatig troffen wij in ons onderzoek videoclippen van bovengemiddelde kwaliteit aan, die door slechts een aantal duizend mensen waren bekeken. Rotterdamse drillers tonen zich online enthousiast, maar lijken nog weinig ervaring te hebben met het promoten van hun muziek. Zo plaatsen zij soms niet-klikbare url's, spellen ze hun eigen artiestennaam verkeerd of gebruiken zij hashtags op een foutieve manier. Door jongeren meer vaardigheden en handvatten aan te leren met betrekking tot het inrichten van hun social media-profielen, het promoten van hun muziek en het meer technische aspect hiervan, ervaren zij mogelijk ook minder noodzaak om online op te vallen aan de hand van agressief of crimineel gedrag.

³³ Stichting JOZ opent begin 2021 een “Talent House” waarin ook een studio is gevestigd. Het opnemen van muziek wordt geborgd in een breder programma waarin ook masterclasses worden gegeven en bijvoorbeeld de ethiek van muziek wordt besproken.

Vergroot de (online) weerbaarheid van (kwetsbare) jongeren

Professionals die werkzaam zijn binnen het jeugdveiligheidsdomein – noch opvoeders – gaan kunnen voorkomen dat (kwetsbare) jongeren die op social media aanwezig zijn content onder ogen krijgen waarvan we liever hebben dat zij deze niet zien. Omdat social mediagebruikers zich bovendien in grote mate in een *bubble* begeven (Lutkenhaus, 2020)³⁴, kunnen jongeren op enig moment het gevoel krijgen dat wat zij online zien de (hele) werkelijkheid is. Aan dit laatste kunnen professionals (en opvoeders in bredere zin) wél iets doen. Door jongeren ook alternatieve perspectieven aan te reiken, kunnen zij weerbaarder worden gemaakt tegen de mogelijk negatieve invloeden die zij op social media op zich krijgen afgevuurd. Aan jongeren leren dat niet alles wat ze online zien – of wat een driller rapt – echt is, kan daarbij al (vrij letterlijk) een wereld van verschil maken. Jongeren die deze op zichzelf schadelijke content kunnen bekijken met het idee dat zij naar een vertoning kijken, zullen dit waarschijnlijk anders tot zich nemen dan jongeren die denken dat ze de realiteit aanschouwen. Het is belangrijk jongeren te (blijven) wijzen op deze eerder besproken performativiteit van authenticiteit die online prevaleert, zij het wellicht in iets andere bewoordingen.

Formeer een integrale online aanpak

In het verlengde van de vorige aanbevelingen is het vanzelfsprekend belangrijk dat alle ketenpartners binnen de integrale aanpak van jeugdproblematiek in Rotterdam *online* zijn. Hoewel dit in de eerste plaats betekent dat iedere professional die actief is binnen het jeugdveiligheidsdomein social media als integraal onderdeel van zijn of haar werk zou moeten beschouwen, is het daarbovenop belangrijk om bij iedere ketenpartner geormerkte specialistische capaciteit te realiseren. Binnen iedere organisatie dienen professionals te worden aangewezen (of aangesteld) die zich vanuit hun functie kunnen bezighouden met het online domein, en dit niet – zoals dat nu vaak gebeurt – ‘erbij’ doen. Het online domein speelt in de levens van hedendaagse jongeren een te belangrijke rol om social media te beschouwen als bijzaak. Bovendien behoort de online werkelijkheid, net zo goed als de fysieke buitenruimte, tot het publieke domein. Er dient daarom een integrale aanpak en strategie met betrekking tot de inzet van social media te worden geformeerd, met de gemeente – net als offline – als regisseur.

Partijen zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het monitoren van het online domein, vanuit dezelfde rol als die zij binnen de offline aanpak bekleden. Om een goed beeld te onderhouden van drill – en online straatcultuur in bredere zin – is het belangrijk de algemene informatiepositie op orde te krijgen (of houden). De informatie die door verschillende ketenpartners wordt verzameld, dient nadrukkelijk van duiding te worden voorzien. In de eerste plaats betekent dit dat het van belang is dat de online uitingen – gezien het eerder

³⁴ Roel Lutkenhaus voert op dit moment in opdracht van Directie Veiligheid een digitaal sociologisch onderzoek uit naar de moraal rondom messenbezit, door online data te ontsluiten en te analyseren.

besproken performatieve karakter van het online domein – worden gekoppeld aan offline informatie. Concreet houdt dit in dat foto's, video's of andersoortige content naast dossierinformatie of andere meer 'harde' informatie worden gelegd. Bij de duiding van online data is daarnaast integraliteit van fundamenteel belang, omdat anders de kans bestaat dat gegevens "street illiterate" (Ilan, 2020) worden geïnterpreteerd. Ilan waarschuwt met deze term voor het 'lezen' van beelden afkomstig uit een (online) straatcultuur, zonder dat deze context volledig wordt begrepen. Het gevaar bestaat in dat geval dat er door de betrokken veiligheidsprofessionals eerder en repressiever wordt gereageerd op straatculturele elementen die zij online signaleren dan de symbolische en retorische communicatie van geweld in muziek en op social media rechtvaardigt. Precies hierom is het belangrijk om signalen in gezamenlijkheid te interpreteren. Om een concreet voorbeeld te geven: jongerenwerkers kunnen de politie helpen om online uitingen beter te duiden, omdat zij over het algemeen meer affiniteit hebben met straat- en jongerencultuur. Naast het organiseren van een gedegen informatiepositie, dient ook het *zenden* van informatie in integraliteit te gebeuren. Het online domein leent zich er bij uitstek voor om vanuit verschillende ketenpartners dezelfde (onderliggende) boodschap richting jongeren af te geven, bijvoorbeeld aan de hand van een gezamenlijke hashtag.

Het formeren van een Rotterdamse integrale online aanpak – waarin concrete afspraken worden gemaakt over wie online verantwoordelijkheid draagt voor welke zaken en over op welke manier er wordt samengewerkt – verdient prioriteit. Zoals eerder benoemd kunnen de afspraken die gelden voor de oorspronkelijke (offline) integrale aanpak in grote mate dienen als blauwdruk, aangezien de verantwoordelijkheden per partij in het online domein niet anders zijn dan in de offline situatie. Aangezien social media razendsnel zijn, werkt het online niet om pas aan de slag te gaan als er iets speelt. De verschillende ketenpartners moeten daarom aan de slag om te zorgen dat zij online *in positie* zijn, kunnen monitoren wat er speelt en adequaat kunnen reageren op eventuele zorgwekkende signalen.

Onderscheid stoerdoenerij van strafbaar gedrag en handhaaf op dat laatste

Voortbordurend op de vorige aanbeveling is het belangrijk om online straatculturele uitingen te onderscheiden van strafbaar gedrag. Drillcultuur stuit de gemiddelde burger wellicht tegen de borst. Hoewel wij hier moreel gezien van alles van kunnen vinden – en aan de hand van preventieve interventies nadrukkelijk kunnen proberen jongeren tot meer pro-maatschappelijk gedrag te bewegen – valt veel van de performance die drillers in videoclip en teksten naar voren brengen te classificeren als 'stoerdoenerij'. De manier waarop jongeren rappen over hoe gevaarlijk ze zijn en hoe zij dit beeld in hun videoclip proberen kracht bij te zetten, zijn in veel gevallen namelijk niet verboden. Deze uitingen kunnen worden gezien als artistieke vrijheid en aan dit recht wordt in Nederland (gelukkig) zwaar getild. Dit is uiteraard volledig anders voor strafbare zaken als het overbrengen van bedreigingen, het aanzetten tot geweld en het (zonder vergunning) vertonen van wapens. Het is belangrijk deze zaken – hoe

moeilijk dat soms ook is – van elkaar te onderscheiden en drill niet als geheel te problematiseren of zelfs criminaliseren. De politie zou in de eerste plaats helder moeten hebben wat binnen drill wél en wat nadrukkelijk níet is toegestaan. Zo is een bedreiging aan een persoon niet ineens níet meer strafbaar als er een beat onder staat, maar is het opnemen van een drillvideo met donkere kleding in de avond niet per definitie verboden. Als de politie helder heeft welke zaken strafbaar zijn, is het vervolgens belangrijk deze kaders ook te delen met jongeren. Communiceer duidelijk wat wel en niet mag, en wat de consequenties kunnen zijn als zij zich daar niet aan houden. Een [persbericht](#) van politie Rotterdam uit februari van dit jaar geeft daarin het goede voorbeeld.

Indien daadwerkelijk strafbaar gedrag wordt waargenomen, is het belangrijk hier ook op een adequate manier op te reageren. Dit vraagt van de politie dat zij in het kader van haar opsporingstaak online *pro-actief* surveilleert, net zoals dit offline gebeurt. De jongeren die zich tijdens ons onderzoek online – in zowel hun videoclips als op hun social mediakanalen – op allerlei grensoverschrijdende manieren profileerden, wekten niet de indruk zich enige zorgen te maken over een eventueel risico om gepakt te worden. Om de meer preventieve maatregelen uit deze aanbevelingen effectief te laten werken, is het belangrijk dat er aan de andere kant ook duidelijk grenzen worden aangegeven. Bovendien kan van de zichtbare aanwezigheid van de politie op zichzelf een preventief effect uitgaan. Op basis van ons onderzoek lijkt het alsof er op dit moment online nog onvoldoende wordt gehandhaafd.

Besteed in (sociale) verhoren meer aandacht aan drill

Uit onze analyse van de registraties van steekincidenten blijkt dat er vrijwel niet wordt (door)gevraagd naar drillmuziek. Om de eventuele relatie tussen drill en steekwapengeweld verder uit te diepen, zou het goed zijn als de politie hier in de (sociale) verhoren meer aandacht aan besteedt. Hiervoor zouden zij een topiclijst kunnen opstellen met een aantal voorbeeldvragen, die iedere diender in het geval van een steekincident waar jongeren bij betrokken zijn kan gebruiken om meer diepte aan te brengen in het verhoor. Belangrijk daarbij is dat de vragen voldoende concreet zijn en het niveau van bekendheid met drillmuziek of Rotterdamse drillers weten te ontstijgen. Het onderhavige onderzoek kan dienen als input voor voorbeeldvragen en topics.

Zorg voor duidelijkheid over cijfers steekincidenten

De verschillende cijfers over steekincidenten – die in hoofdstuk 2 uitgebreid zijn besproken – zorgen voor onduidelijkheid. Heldere politiecijfers zijn nodig om de cijfermatige ontwikkeling van steekincidenten in kaart te kunnen brengen. Bovendien zijn complete cijfers nodig om de ontwikkeling van verdere duiding te kunnen voorzien, bijvoorbeeld met betrekking tot de locatie van het delict of het geslacht of de leeftijd van de dader. Van professionals die wij in het kader van dit onderzoek hebben gesproken, begrepen wij dat er momenteel op een

andere manier wordt geregistreerd om de eerder besproken problemen in de toekomst te voorkomen. Hoewel dit hoop geeft voor de kwaliteit van de nieuwe cijfers, zal daarmee pas ergens in 2021 een betrouwbaar (jaar)overzicht verschijnen. Om iets wezenlijks te kunnen zeggen over de ontwikkeling van steekincidenten zijn de cijfers uit de afgelopen jaren echter alsnog onmisbaar. De meer betrouwbare cijfers die later beschikbaar gaan komen, vertellen ons namelijk alleen iets over de omvang en niet over de ontwikkeling. Om iets te kunnen zeggen over een eventuele toe- of afname van het aantal steekincidenten – en om deze vervolgens te kunnen duiden – is het belangrijk met terugwerkende kracht duidelijkheid te verschaffen over de politiecijfers van de afgelopen jaren. Vanwege een andere manier van registreren is het noodzakelijk om de presentatie van deze ‘nieuwe’ cijfers van een goede uitleg te voorzien, in het bijzonder om niet de indruk te wekken dat het probleem rondom steekincidenten het afgelopen jaar flink is toe- of afgenomen.

Durf bestaande kaders los te laten

Op basis van onderhavige studie wordt duidelijk dat de leef- en belevingswereld van jongeren aan verandering onderhevig is. Social media hebben invloed op straat- en jongerencultuur en in het bijzonder op de manier waarop jongeren met elkaar omgaan. Om als professional aan te (blijven) sluiten op deze wereld is het belangrijk om kritisch te durven kijken naar de kaders van waaruit in de integrale aanpak van jeugdproblematiek wordt gewerkt. Er zijn daarbij in het bijzonder drie bestaande kaders die aandacht verdienen. In de eerste plaats wordt er in veel gevallen nog steeds gesproken over ‘groepen’, bijvoorbeeld wanneer er een ‘groepsaanpak’ wordt gestart of een ‘groepsscan’ wordt gedraaid. De term ‘groep’ doet echter geen recht meer aan de manier waarop jongeren onder invloed van social media vandaag de dag met elkaar omgaan. In deze context waarin jongeren elkaar kunnen ‘kennen’ zonder dat zij elkaar ooit hebben gezien en waarin zij onderdeel kunnen uitmaken van tientallen (digitale) groepen, lijkt het klassieke begrip van groepen iets van vervlogen tijden. Het is hierbij geen halszaak dat de term ‘groep’ niet meer gebruikt wordt, maar vooral van belang dat professionals zich bewust zijn van het feit dat jongeren elkaar op allerlei manieren vinden in los/vast-verbanden of netwerken, waarbij zij bovendien tussen on- en offline ruimten navigeren. Deze dynamiek dient te worden meegenomen in een ‘groepsaanpak’, ‘groepsscan’ of andersoortige interventie waarin het begrip ‘groep’ een rol speelt.

In het verlengde hiervan ligt het tweede aandachtspunt: jongeren ervaren het onderscheid tussen on- en offline veel minder dan volwassenen. Voor jongeren die nu opgroeien zijn digitale technologieën – en de mogelijkheden die deze hun bieden – niet meer dan een vanzelfsprekend onderdeel van het leven in een gedigitaliseerd tijdperk (boyd, 2014: 14). Jongeren nemen digitale technologie voor lief op de manier waarop volwassenen niet nadenken over zuurstof – tot het moment dat het er ineens niet meer is (Negroponte, 1995: 6). Waar volwassenen online gaan om hun Facebook te checken, schoenen te bestellen of

vakantiefoto's op Instagram te zetten, *zijn* jongeren online (Jacobsen 2016: 7). Social media vormen een integraal onderdeel van hun belevingswereld. Om hier vanuit de integrale aanpak op te kunnen (blijven) aansluiten is het belangrijk dat professionals social media eveneens als een integraal onderdeel van hun werk gaan zien.

Tot slot zijn professionals veelal georganiseerd vanuit een 'gebiedsgerichte aanpak'. Net als groepsgericht werken, krijgt ook gebiedsgericht werken in de context van social media echter een hele andere betekenis. Omdat het online domein jongeren verbindt met praktisch iedere plaats op de wereld, voelen zij zich – zeker online – maar weinig gebonden aan de grenzen van hun wijk, gebied, gemeente of zelfs land. De jeugdproblematiek waarmee professionals geconfronteerd worden zal daarmee in veel gevallen gebieds- of zelfs gemeente-overstijgend zijn – neem de ruzies uit hoofdstuk 5 als voorbeeld. Als organisaties zich blijven organiseren naar de geografische indeling van gebieden, zal het steeds moeilijker worden om de problematiek waarmee zij geconfronteerd worden adequaat het hoofd te kunnen bieden.

Suggesties voor vervolgonderzoek

Tot slot formuleren we enkele suggesties voor vervolgonderzoek. In dit onderzoek is het vanwege de beperkingen aan de hand van de geldende coronamaatregelen niet verantwoord geacht om met Rotterdamse jongeren in gesprek te gaan over de thema's binnen dit onderzoek. In vervolgonderzoek is het belangrijk dat de manier waarop jongeren drill, steekwapengeweld, social media en straatcultuur in bredere zin interpreteren op een structurele manier worden uitgediept, omdat inzicht hierin kan helpen om deze fenomenen nader te duiden³⁵. Deze (wetenschappelijke) duiding kan uiteindelijk helpen de aanpak beter toe te spitsen op de leef- en belevingswereld van onze doelgroep. Concrete openstaande vragen zijn hierbij met name hoe jongeren videoclips en andere online performances interpreteren en hoe (Rotterdamse) jongeren – en meer in het bijzonder jongeren die zich begeven binnen drillcultuur – omgaan met de druk van zichtbare en onzichtbare online publieken. Het is dus belangrijk ook specifiek in gesprek te gaan met jongeren die onderdeel uitmaken van deze drillcultuur, bijvoorbeeld omdat zij zelf driller zijn.

De manier waarop (Rotterdamse) jongeren die zijn ingebed in een fysieke of digitale straatcultuur online content produceren en consumeren is een ander onderwerp dat zich leent voor een uitgebreid vervolgonderzoek. Drill dient – zoals wij in dit rapport hebben getracht te laten zien – te worden gezien in de context van straatcultuur in bredere zin. Deze straatcultuur is de afgelopen jaren door de nadrukkelijke invloed van de digitalisering van onze samenleving aan grote veranderingen onderhevig (Lane, 2019). Uit onderzoek blijkt in het bijzonder de opkomst van *social media* grote invloed uit te oefenen op de manier waarop

³⁵ De tweede auteur van deze studie verricht in opdracht van gemeente Rotterdam promotie-onderzoek naar deze thema's.

de leef- en belevingswereld van jongeren er vandaag de dag uitziet (boyd, 2014). Het is daarbij goed mogelijk dat de manier waarop (kwetsbare) jongeren vandaag de dag content – en dus niet alleen drillmuziek en -video's – tot zich nemen wezenlijk aan het veranderen is. De gemiddelde tiener krijgt vandaag de dag gemiddeld veel meer uren per dag via het beeldscherm van zijn smartphone allerlei content op zijn netvlies geprojecteerd – vaak zonder de tussenkomst van een professional, familielid of andere opvoeder die kan nuanceren – dan pak 'm beet 10 jaar geleden³⁶. Bovendien zorgt de specifieke infrastructuur van social media ervoor dat gebruikers zich veelal in bubbles begeven, waardoor zij in veel mindere mate worden blootgesteld aan content waarin andere normen of andere meningen naar voren komen. Wanneer veel van de content die deze jongeren op deze manier consumeren bestaat uit het type beeldmateriaal dat in deze studie de revue passeerde, is het voor te stellen dat dit iets doet met de perceptie van mensen wier brein – en daarmee hun moreel kompas – nog in ontwikkeling is. Om hier uitsluitend over te kunnen geven is het belangrijk dat wetenschappelijk onderzoek wordt verricht naar in hoeverre en op welke manier het consumeren van online gewelddadige content invloed kan hebben op (de perceptie van) jongeren.

In hoofdstuk 2 kwam bovendien naar voren dat de rol van (jonge) vrouwen in het steekwapengeweld in Rotterdam noemenswaardig is. In sommige gevallen draaiden ruzies waaruit steekincidenten voortkwamen om meiden, maar niet zelden kwamen jonge vrouwen ook nadrukkelijk naar voren als dader of slachtoffer. Ook in de online drillcultuur zagen we dat meiden een rol speelden, bijvoorbeeld omdat de vriendinnen van drillers via social media (met de dood) werden bedreigd. Deze signalen maken in de eerste plaats duidelijk dat jonge vrouwen een rol hebben in dit geheel, maar werpen ook nadrukkelijk de vraag op welke positie zij precies innemen. Het lijkt op basis van deze eerste signalen zinvol om hier aan de hand van vervolgonderzoek meer zicht op te verkrijgen.³⁷

³⁶ In dit verband geldt de Netflixdocumentaire [The Social Dilemma](#) als aanrader.

³⁷ Begin 2021 gaat in opdracht van gemeente Rotterdam een onderzoek van start – uitgevoerd door Stichting JOZ en Hogeschool Inholland – naar de rol van meiden binnen straatcultuur in bredere zin, waarbij ook nadrukkelijk aandacht zal bestaan voor de thematiek uit dit rapport. Het onderzoek richt zich specifiek op gebied Delfshaven, met de intentie om de inzichten uit het onderzoek vervolgens te kunnen borgen in een stadsbrede aanpak.

REFERENTIES

- Anderson E. (1999). *Code of the Street. Decency, violence, and the moral life of the inner city*. New York: Norton.
- Actieplan Wapens en Jongeren (2020). *Actieplan Wapens en Jongeren*. Gevonden via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/11/11/tk-bijlage-actieplan-wapens-en-jongeren>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Bahara, H. (2019, 23 oktober). Is drillmuziek de katalysator voor de recente geweldsgolf onder jongeren? *De Volkskrant*. Gevonden via: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/is-drillmuziek-de-katalysator-voor-de-recente-geweldsgolf-onder-jongeren~b778afd9/>, laatst geraadpleegd op 21 november 2020.
- Bahara, H. (2020, 23 augustus). Wie zijn de drillrapgroepen die zoveel zorgen baren? *De Volkskrant*. Gevonden via: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/wie-zijn-de-drillrapgroepen-die-zoveel-zorgen-baren~bcedd124/>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Bahara, H. en E. Stoker (2020, 23 augustus). Bedreigingen in de drillrapscene: 'Het is idioot, er staat een beloning van onlinepunten op het hoofd van jongeren'. *De Volkskrant*. Gevonden via: <https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/bedreigingen-in-de-drillrapscene-het-is-idioot-er-staat-een-beloning-van-onlinepunten-op-het-hoofd-van-jongeren~b3028673/>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Balaji, M. (2012). The construction of "street credibility" in Atlanta's hip-hop music scene: Analyzing the role of cultural gatekeepers. *Critical Studies in Media Communication*, 29(4), 313-330.
- Beekhoven, J. (2020, 22 mei). 'Rappers hun podium ontnemen past niet bij Amsterdam'. *Het Parool*. Gevonden via: <https://www.parool.nl/nieuws/rappers-hun-podium-ontnemen-past-niet-bij-amsterdam~b0f480f6c/>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Berkelder, N. (2019, 1 oktober). Het dreigen met messen is een hype onder jongeren: eerst online en nu ook in de echte wereld. *Algemeen Dagblad*. Gevonden via: <https://www.ad.nl/rotterdam/het-dreigen-met-messen-is-een-hype-onder-jongeren-eerst-online-en-nu-ook-in-de-echte-wereld~add77a57/>, laatst geraadpleegd op 21 november 2020.
- Blok, A. (1991). Zinloos en zinvol geweld. In: Franke, H. Wilterdink, N. en C. Brinkgreve (red.). *Alledaags en ongewoon geweld* (pp. 189-207). Groningen: Wolters-Noordhoff.

- Bohemen, S. van, den Hertog, L. en L. van Zoonen (2017). Music as a resource for the sexual self: An exploration of how young people in the Netherlands use music for good sex. *Poetics*, 66, 19-29.
- Bos, K. en R. van der Poel (2020, 25 augustus). Wie moordt, die scoort in drillrap. *NRC Handelsblad*. Gevonden via: <https://www.nrc.nl/nieuws/2020/08/25/wie-moordt-die-scoort-in-drillrap-a4009827>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- boyd d. (2014). *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Broek van den, J.B.A. (2013). *Van de straathoek naar Facebook. Een onderzoek naar het gebruik van social media door jongeren binnen de straatcultuur*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam (ongepubliceerde masterscriptie).
- Broek van den, J.B.A. (2019). Veldwerk op je iPad: de meerwaarde van online onderzoek. *Kwalon*, 24(3), pp. 32-36.
- Caramanica, J. (2020, 28 februari). The death of Pop Smoke and the future of Brooklyn drill. *New York Times*.
Gevonden via: <https://www.nytimes.com/2020/02/28/arts/music/popcast-pop-smoke.html>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Chang, J. (2005). *Can't stop won't stop: A history of the hip-hop generation*. London: Ebury Press.
- Conquergood D. (1994). Homeboys and Hoods: Gang Communication and Cultural Space. In: Frey L.R. (red.). *Groups Communication in Context: Studies of Natural Groups* (pp. 23-55). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Costello, L., McDermott, M-L., en R. Wallace (2017). Netnography: range of practices, misperceptions and missed opportunities. *International Journal of Qualitative Methods*, 16, 1-16. doi:10.1177/1609406917700647.
- Deuchar, R., en C. Holligan (2010). Gangs, sectarianism and social capital: a qualitative study of young people in Scotland. *Sociology*, 44(1), 13-30.
- Dijkstra, J. K., Lindenberg, S., Veenstra, R., Steglich, C., Isaacs, J., Card, N. A., en E.V. Hodges (2010). Influence and selection processes in weapon carrying during adolescence: The roles of status, aggression, and vulnerability. *Criminology*, 48(1), 187-220.
- DRIO (2020). *Jeugdcriminaliteit in de eenheid Rotterdam. Steekincidenten onder jongeren en straatroven en overvallen in groepsverband*. Rotterdam: DRIO Rotterdam (vertrouwelijke rapportage).

- Duijsings, I. en van Niekerk, R. (2018). De cijfers van Nederlandse hiphop zijn extreem, echt extreem. *NOS*. Gevonden via: <https://nos.nl/op3/artikel/2265576-de-cijfers-van-nederlandse-hiphop-zijn-extreem-echt-extreem.html>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Dujardin, A. (2020, 18 maart). Het is een soort spelletje onder de jeugd in Rotterdam: wie heeft het grootste mes? *Trouw*. Gevonden via: <https://www.trouw.nl/nieuws/het-is-een-soort-spelletje-onder-de-jeugd-in-rotterdam-wie-heeft-het-grootste-mes~bb5d5b42/>, laatst bezocht op 1 december 2020.
- Dunbar, A. (2018). Art or confession? Evaluating rap lyrics as evidence in criminal cases. *Race and Justice*, 2153368717749879.
- Elffers, H., en G. Bruinsma (2005). De misdaadcijfers lopen terug! Politie, proficiat! Of, eh,...?. *Tijdschrift voor Criminologie*, 47(4), 376-388.
- Fatsis, L. (2019). Policing the Beats: The Criminalisation of UK Drill and Grime Music by the London Metropolitan Police, *The Sociological Review*, 67, 1300–1316.
- Fraser, A. (2015). *Urban legends: Gang identity in the post-industrial city*. Oxford: Oxford University Press.
- Garot, R. (2007). "Where You From!" Gang Identity as Performance. *Journal of Contemporary Ethnography*, 36(1), 50-84.
- Gemeente Rotterdam (2019, 28 oktober). Gecorrigeerde beantwoording van de schriftelijke vragen (19bb25648) van het raadslid B.J. Eerdmans (Leefbaar Rotterdam) over 'Jongeren steken er op los in Zuid'. Gevonden via: <https://rotterdam.raadsinformatie.nl/document/8319289/2#search=%2219bb25648%22>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Gemeente Rotterdam (2020, 27 oktober). Voortgangsbrief aanpak steekincidenten. Gevonden via: <https://rotterdam.raadsinformatie.nl/document/9326736/1#search=%2220bb15940%22>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Gemert, F.H.M. van (2001). Crips in orange; Gangs and groups in the Netherlands. In: Klein M.W., Kerner H.J., Maxson C.L. en E.G.M. Weitekamp (red.). *The Eurogang paradox: Street gangs and youth groups in the U.S. and Europe* (pp. 145-152). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Gemert, F.H.M. van (2005). Gangsta rap; de controversie voorbij. *Justitiële Verkenningen*, 5, 68-82

- Gemert, F. van, Roks, R. en M. Drogts (2016). Dutch Crips run dry in liquid society. In: Maxson, C.L. en F.A. Esbensen (red.). *Gang transitions and transformations in an international context* (pp. 157-172). Cham, Zwitserland: Springer.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Harmondsworth, Middelsex: Penguin Books.
- Gold, R. (1958). Roles in sociological field observation. *Social Forces*. 36, 217-223.
- Goverts, R.A. en R.A. Roks (2020). "Proosten met champagne, heel m'n libi is nu duur": opzichtige consumptie in Nederlandse rap. *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 10(1), 18-38.
- Grabosky, P.N. (2001). Virtual criminality: Old wine in new bottles? *Social en Legal Studies*, 10(2): 243-249.
- Hagedorn, J.M. (2008). *A world of gangs: Armed young men and gangsta culture*. Minneapolis, MA: University of Minnesota Press.
- Hallsworth, S. (2013). *The gang and beyond: Interpreting violent street worlds*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hancox, D. (2018, 31 mei). The drill and knife crime story is a classic chicken-and-egg dilemma. *Noisey*. Gevonden via: https://noisey.vice.com/en_uk/article/nek3gm/drill-knife-crime-violence-london-long-read, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Harkness, G. (2013). Gangs and gangsta rap in Chicago: A microscenes perspective. *Poetics*, 41, 151-176.
- Hayward, K. (2004). *City Limits: Crime, Consumer Culture and the Urban Experience*. London: Glasshouse.
- Haut, F. (2014). Cyberbanging: when criminal reality and virtual reality meet. *International Journal on Criminology*, 2(2), 22-27.
- Hellemont, E. van (2012). Gangland online. Performing the Real Imaginary World of Gangstas and Ghettos in Brussels. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 20(2), 165-180.
- Hellemont E. van (2015). *The gang game: The myth and seduction of gangs*. PhD dissertation, Koninklijke Universiteit van Leuven, Leuven.
- Hogan, B. (2010). The presentation of self in the age of social media. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 30(6), 377-386.

- Hulzen, D. van (2020a, 9 januari). Politie in grote steden vraagt om betere aanpak steekincidenten. NOS. Gevonden via: <https://nos.nl/artikel/2317913-politie-in-grote-steden-vraagt-om-betere-aanpak-steekincidenten.html>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Hulzen, D. van (2020b, 12 maart). Steekincidenten onder minderjarigen in Rotterdam verdubbeld. NOS. Gevonden via: <https://nos.nl/artikel/2326792-steekincidenten-onder-minderjarigen-in-rotterdam-verdubbeld.html>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Ilan, J. (2012). 'The industry's the new road': Crime, commodification and street cultural tropes in UK urban music. *Crime, Media, Culture*, 8(1), 39-55.
- Ilan, J. (2013). Street social capital in the liquid city. *Ethnography*, 14(1), 3-24.
- Ilan, J. (2015) *Understanding Street Culture. Poverty, crime, youth and cool*. London: Palgrave MacMillan.
- Ilan, J. (2020). Digital street culture decoded: why criminalizing drill music is street illiterate and counterproductive. *British Journal of Criminology*, online beschikbaar via <https://doi.org/10.1093/bjc/azz086>
- Irwin-Rogers, K. en C. Pinkney (2017). *Social Media as a Catalyst and Trigger for Youth Violence*. London: Catch22.
- Irwin-Rogers, K., Densley, J. en C. Pinkney (2018). Gang violence and social media. In: Ireland, J.L, Birch, P. en C.A. Ireland (red.). *The Routledge International Handbook of Human Aggression* (pp. 400-410). London: Routledge.
- Jacobsen, S. (2016). Daar zijn waar jongeren zijn.. Online dus!, *Tijdschrift voor de politie*, 78(5), 6-9.
- Johnson, J., and N. Schell-Busey (2016). Old Message in a New Bottle: Taking Gang Rivalries Online Through Rap Battle Music Videos on YouTube. *Journal of Qualitative Criminal Justice en Criminology* 4(1), 42-81.
- Jong J.D.A. de (2007) *Kapot moeilijk: een etnografisch onderzoek naar opvallend delinquent groepsgedrag van 'Marokkaanse' jongens*. Amsterdam: Aksant.
- Kaluža, J. (2018). Reality of Trap: Trap Music and its Emancipatory Potential. *IAFOR Journal of Media, Communication & Film*, 5(1), 23-42.
- Katz, J. (1988). *Seductions of Crime. Moral and Sensual Attractions in Doing Evil*. New York, NY: Basic Books.

- Keyes, C.L. (2002). *Rap Music and Street Consciousness*. Chicago: University of Illinois Press.
- Kozinets, R. (2002). The field behind the screen: Using netnography for marketing research in online communities. *Journal of Marketing Research*, 39, 61–72. doi:10.1509/jmkr.39.1.61.18935
- Kozinets, R. (2015). *Netnography: Redefined*. London, England: Sage.
- King, J., Walpole, C. E. en K. Lamon (2007). Surf and Turf Wars Online. *Journal of Adolescent Health* 41(6): S66–S68.
- Kintrea, K., Bannister J., Pickering J., Reid, M. and N. Suzuki (2008). *Young people and territoriality in British cities*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Kitwana, B. (1994). *The Rap on Gangsta Rap*. Chicago: Third World Press.
- Kop, N., Euwema M. en H. Ferwerda (2007). *Conflict op straat: strijden of mijden? Marokkaanse en Antilliaanse jongeren in interactie met de politie*. Amsterdam: Reed Business.
- Krol, F. van de (2020, 28 oktober). Messengeweld in Rotterdam houdt in volle hevigheid aan. *Algemeen dagblad*. Gevonden via: <https://www.ad.nl/rotterdam/messengeweld-in-rotterdam-houdt-in-volle-hevigheid-aan~aedac4c7/>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Kubrin, C.E. (2005). Gangstas, thugs, and hustlas: Identity and the code of the street in rap music. *Social problems*, 52(3), 360-378.
- Kubrin, C.E. & Nielson, E. (2014). Rap on trial. *Race and justice*, 4(3), 185-211.
- Laan, A.M. van der en M.G.C.J. Beerhuizen (2018). *Monitor Jeugdcriminaliteit 2017. Ontwikkelingen in de jeugdcriminaliteit 1997 tot 2017*. Den Haag: WODC/CBS.
- Laan, A. van der, Pleysier, S., en F. Weerman (2020). Hedendaagse jeugdcriminaliteit: nieuwe vragen en enkele antwoorden na een historische daling. *Tijdschrift voor Criminologie*, 62(2-3), 115-129.
- Lane, J. (2019). *The Digital Street*. New York: Oxford University Press.
- Lauger, T.R. (2014). Violent Stories Personal Narratives, Street Socialization, and the Negotiation of Street Culture Among Street-Oriented Youth, *Criminal Justice Review*, 39, 182–200.
- Lauger, T. R., en J.A. Densley (2018). Broadcasting badness: Violence, identity, and performance in the online gang rap scene. *Justice Quarterly*, 35(5), 816-841.

- Ley, D. en R. Cybriwsky (1974). Urban graffiti as territorial markers. *Annals of the association of American geographers* 64(4), 491-505.
- Lynes, A., Kelly, C. en E. Kelly (2020) Thug life: drill music as a periscope into urban violence in the consumer age. *The British Journal of Criminology*, online beschikbaar via <https://doi-org.eur.idm.oclc.org/10.1093/bjc/azaa011>
- Lutkenhaus, R. (2020). *Entertainment-Education in the New Media Landscape: Stimulating creative engagement in online communities for social and behavioral change*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam
- Miedema, S. (2002). Onderzoek nader onderzocht. Een vergelijkende analyse van etnografisch onderzoek naar de relatie tussen etniciteit, groepsvorming en delinquentie bij jongens. *Tijdschrift voor Criminologie*, 44(2), 150-161.
- Morselli, C. en D. Decary-Hetu (2013). Crime facilitation purposes of social networking sites. *Small Wars and Insurgencies*, 24(1), 152–170.
- Moule, R.K., Pyrooz, D.C., en S.H. Decker (2014). Internet adoption and online behaviour among American street gangs: Integrating gangs and organizational theory. *British Journal of Criminology*, 54(6), 1186-1206.
- Moule, R.K., Decker, S.H., en D.C. Pyrooz (2017). Technology and conflict: Group processes and collective violence in the Internet era. *Crime, Law and Social Change*, 68(1-2), 47-73.
- Moussaid, Y. (2020). *Drill rappers als folk devils? Een kwalitatieve bacheloronderzoek naar de landelijke berichtgeving rondom drill rap en de visie erop in Amsterdam-Bijlmer-Oost*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam (Ongepubliceerde bachelorscriptie).
- Murthy, D. (2008). Digital ethnography: An examination of the use of new technologies for social research, *Sociology*, 42(5), 837-855.
- Negroponte, N. (1995). *Being Digital*. London: Hodde rand Stoughton.
- NOS (2020, 6 januari). Politie vindt groot aantal messen bij groep Amsterdamse minderjarigen. NOS. Gevonden via: <https://nos.nl/artikel/2317555-politie-vindt-groot-aantal-messen-bij-groep-amsterdamse-minderjarigen.html>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Oosterom, E. (2020, 12 augustus). Buurt geschokt om doodgestoken meisje (15): 'Ze stond altijd voor anderen klaar'. *Algemeen Dagblad*. Gevonden via: <https://www.ad.nl/rotterdam/buurt-geschokt-om-doodgestoken-meisje-15-ze-stond-altijd-voor-anderen-klaar~a07c6004/>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.

- Papachristos, A.V., Hureau, D.M. en A.A. Braga (2013). The Corner and the Crew: The Influence of Geography and Social Networks on Gang Violence. *American Sociological Review*, 78(3), 417-447.
- Park, R.E, Burgess E.W. and R.D. McKenzie (1925/1967). *The city*. Chicago: University of Chicago Press.
- Patton, D.U., Eschmann, R.D., en D.A. Butler (2013). Internet banging: New trends in social media, gang violence, masculinity and hip hop. *Computers in Human Behavior*, 29(5), A54-A59.
- Patton, D.U., Eschmann, R.D., Elsaesser, C., en E. Bocanegra (2016). Sticks, stones and Facebook accounts: What violence outreach workers know about social media and urban-based gang violence in Chicago. *Computers in human behavior*, 65(1), 591-600.
- Patton, D.U., Lane, J., Leonard, P., Macbeth, J., en J.R. Smith Lee (2017). Gang violence on the digital street: Case study of a South Side Chicago gang member's Twitter communication. *New media & Society*, 19(7), 1000-1018.
- Patton, D.U., Pyrooz, D., Decker, S., Frey, W.R., en P. Leonard (2019). When Twitter Fingers Turn to Trigger Fingers: a Qualitative Study of Social Media-Related Gang Violence. *International Journal of Bullying Prevention*, Article first published online.<https://doi.org/10.1007/s42380-019-00014-w>.
- Peterson, J., en J.A. Densley (2017). Cyber violence: What do we know and where do we go from here?. *Aggression and violent behavior*, 34(1), 193-200.
- Perkins, W. E. (1996). *Droppin' science: Critical essays on rap music and hip hop culture* Philadelphia, PA: Temple University Press.
- Pickering, J., Kintrea, K. en J. Bannister (2012). Visible Walls and Invisible Youth: Territoriality among Young People in British Cities. *Urban Studies*, 49(5): 945-960.
- Pinkney, C. en S. Robinson-Edwards (2018). Gangs, music and the mediatisation of crime: Expressions, violations and validations. *Safer Communities*, 17, 103–11
- Pyrooz, D.C., Decker, S.H. en R.K. Moule (2015). Criminal and Routine Activities in Online Settings. *Justice Quarterly*, 32(3), 471–499.
- Quinn, E. (2005). *Nuthin 'but a "G" thang: the culture and commerce of gangsta rap*. New York, NY: Columbia University Press.
- Richman, A. (2007). The outsider lurking online. In: A.L. Best (red.). *Representing youth* (pp. 182-202). New York: New York University Press.

- Rijnmond (2019, 21 december). Sterke stijging dit jaar van het aantal steekpartijen in Rotterdam-Zuid. *Rijnmond*.
 Gevonden via: <https://www.rijnmond.nl/nieuws/189991/Sterke-stijging-dit-jaar-van-het-aantal-steekpartijen-in-Rotterdam-Zuid>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Robinson, C. (2000), Creating space, creating self: street-frequenting youth in the city and suburbs. *Journal of Youth Studies*, 3(4): 429-443.
- Roest, F.A. de (2017). *Buurtvaders. Een kritische lezing van represent als performance door vier Nederlandse hiphopartiesten*. Utrecht: Universiteit Utrecht (ongepubliceerde masterscriptie).
- Roks, R.A. (2013). De straat praat? De performance van 'street credibility'. *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 3(3), 14-31.
- Roks, R.A. (2015). "Never snitch broertje, want de straat hoort het", *Ars Aequi*, 64(5), 422-425.
- Roks, R.A. (2016). *In de h200d. Een eigentijdse etnografie over de inbedding van criminaliteit en identiteit*. PhD dissertation. Rotterdam: Erasmus University Rotterdam.
- Roks, R.A. (2017). In the 'h200d': Crips and the intersection between space and identity in the Netherlands. *Crime, Media, Culture*. Article first published online. doi.org/10.1177/1741659017729002.
- Roks, R.A. (2020). Keeping it (hyper)real: a musical history of rap's quest beyond authenticity. In: Bovenkerk, F. en D. Siegel (red.) *Music and Crime*. Cham, Switzerland: Springer.
- Roks, R.A. en J.B.A. van den Broek (2017). #HOUHETSTRAAT: straatcultuur op social media? *Tijdschrift over Cultuur en Criminaliteit*, 7(3), 31-50.
- Roks, R.A. en N. Monshouwer (2020). F-gamers die 'mapsen', 'swipen' en 'bonken': een netnografisch onderzoek naar fraude en oplichting op Telegram Messenger. *Justitiële Verkenningen*, 46(2), 44-58.
- Sandberg, S., en W. Pedersen (2011). *Street capital: Black cannabis dealers in a white welfare state*. Bristol: Policy Press.
- Shaw, C.R. en H.D. McKay (1942). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- Shklovski, I. en J. Vertesi (2012). 'Un-Googling': Research technologies, communities at risk and the ethics of user studies in HCI. Gevonden via: <https://core.ac.uk/download/pdf/50527275.pdf>, laatst bezocht op 2 december 2020.

- Sonnemans, S. (2020, 26 mei). Tiener (14) vijf maanden naar jeugdgevangenis voor bijna fatale steekpartij bij Gemini College. *Algemeen Dagblad*. Gevonden via: <https://www.ad.nl/rotterdam/tiener-14-vijf-maanden-naar-jeugdgevangenis-voor-bijna-fatale-steekpartij-bij-gemini-college~a6034ab4/>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Stoia, N., Adams, K., en K. Drakulich (2018). Rap lyrics as evidence: What can music theory tell us? *Race and Justice*, 8(4), 330-365.
- Stuart, F. (2019). Code of the Tweet: Urban Gang Violence in the Social Media Age. *Social Problems*. Article first published online. <https://doi.org/10.1093/socpro/spz010>.
- Stuart, F. (2020). *Ballad of the Bullet. Gangs, Drill Music, and The Power of Online Infamy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Storrod, M.L., en J.A. Densley (2017). 'Going viral' and 'going country': the expressive and instrumental activities of street gangs on social media. *Journal of youth studies*, 20(6), 677-696.
- Thrasher, F.M. (1927/ 1963). *The Gang: 1.303 gangs in Chicago*. Chicago: University of Chicago Press.
- Trottier, D. (2012). Interpersonal Surveillance on Social Media', *Canadian Journal of Communication*, 37, 319-332.
- Urbanik, M.M., en K.D. Haggerty (2018). '#It's Dangerous': The Online World of Drug Dealers, Rappers and the Street Code. *The British Journal of Criminology*, 58(6), 1343-1360.
- Urbanik, M.M., en R.A. Roks (2020). GangstaLife: Fusing Urban Ethnography with Netnography in Gang Studies. *Qualitative Sociology*, online beschikbaar via <https://doi.org/10.1093/bjc/azz086>
- Urbanik, M.M., Roks, R.A, Storrod, M.L. en J.A. Densley (2020). Ethical and Methodological Issues in Gang Ethnography in the Digital Age: Lessons from Four Studies in an Emerging Field. In: C. Melde en F.M. Weerman (red.) *Gangs in the Era of Internet and Social Media* (pp. 21-41). Cham, Zwitserland: Springer.
- Veblen, T. (1899/ 2017). *The theory of the leisure class*. New York: Routledge.
- Vliet, D. van (2020, 13 juli). Jongen (14) neergestoken op de West-Kruiskade, twee tieners uit Vlaardingen en Rotterdam aangehouden. *Algemeen Dagblad*. Gevonden via: <https://www.ad.nl/rotterdam/jongen-14-neergestoken-op-de-west-kruiskade-twee-tieners-uit-vlaardingen-en-rotterdam-aangehouden~a33e496e/>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.

- Vughths, P. (2020, 25 april). Amsterdamse politie wil criminele rappers hun podium afnemen. *Het Parool*. Gevonden via: <https://www.parool.nl/amsterdam/amsterdamse-politie-wil-criminele-rappers-hun-podium-afnemen~befb80c4/>, laatst geraadpleegd op 30 november 2020.
- Wacquant, L. (2007). Territorial stigmatization in the age of advanced marginality. *Thesis Eleven*, 91(1), 66-77.
- Waal, B.G.M. de (2012). *De stad als interface: Digitale media en stedelijke openbaarheid*. PhD dissertation. Groningen: University Library Groningen
- Wall, D.S. (2001). Cybercrimes and the Internet. In: Wall, D.S. (red.). *Crime and the Internet* (pp. 1-17). New York: Routledge.
- Watts, E.K. (2004). An Exploration of Spectacular Consumption: Gangsta Rap as Cultural Commodity. In: Forman, M. en M.A. Neal (red.). *That's the joint!: the hip-hop studies reader* (pp. 593-609). New York, NY: Routledge.

BIJLAGE 1 | METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING

In deze bijlage gaan we uitvoeriger in op de onderzoeksmethoden die ten grondslag liggen aan deze rapportage. We beginnen met een nadere toelichting op het netnografische onderzoek, de selectie van respondenten, manieren van (online) observeren en de ethische vragen die gepaard gaan met dit type onderzoek. Vervolgens gaan we uitvoeriger in op de online enquête die via Stichting JOZ in juli 2020 werd uitgezet.

Netnografisch onderzoek naar drill

Het leeuwendeel van het empirische materiaal in deze rapportage is het product van een netnografisch onderzoek dat tussen maart en september 2020 op verschillende social mediaplatforms werd verricht. De term netnografie is schatplichtig aan het werk van Robert Kozinets (2002: 62) die het begrip introduceerde om te verwijzen naar "a new qualitative research methodology that adapts ethnographic research techniques to the study of cultures and communities emerging through electronic networks". Ondanks dat 'being there' – iets dat aangemerkt kan worden als een kernbeginsel van etnografisch onderzoek – op het internet op een andere manier vormt krijgt, biedt de digitale wereld juist ruime mogelijkheden om de etnografische onderzoeksbenadering online voort te zetten (Van den Broek: 2019; Lane: 2019; Urbanik en Roks, 2020; Urbanik et al., 2020). In de onderzoeksperiode werden in totaal 2.600 schermafbeeldingen en -video's verzameld. Bovendien werden ook allerlei andere digitale artefacten van Rotterdamse drillrappers bestudeerd, zoals de door hen vervaardigde en uitgebrachte muziek op Spotify en YouTube.

Crimin010gen op Instagram en Snapchat

Op basis van hun ervaringen met het incorporeren van social media tijdens etnografisch onderzoek in Canada en Nederland beschrijven Urbanik en Roks (2020) dat de traditionele rollen op het participant-observant continuüm van Gold (1958) ook online door onderzoekers kunnen worden uitgevoerd. Social media bieden immers verschillende functionaliteiten om actief en zichtbaar te participeren, onder andere door te reageren op posts en comments van andere gebruikers. De online wereld biedt echter vooral ook mogelijkheid om anoniem te observeren, zonder zelf deel te nemen. In de wetenschappelijke literatuur wordt dit ook wel aangeduid als *cyber stealth* (Murthy, 2008), *lurken* (Richman, 2007) of *creepen* (Trottier, 2012). In het onderhavige onderzoek werd deze variant verkozen en werd op diverse sociale media platforms gedurende zeven maanden intensief geobserveerd.

In februari 2020 werd het online veldwerk voorbereid, onder andere door op YouTube, Instagram en Snapchat te zoeken naar drillmuziek en drillers uit Rotterdam. Deze online content werd doorgenomen om een eerste beeld te vormen van de (online) drillcultuur in

Rotterdam. In maart 2020 werd het account *@Crimin010gen* aangemaakt op zowel Snapchat als Instagram en werden op dit laatste platform verschillende drillers uit Rotterdam *gevolgd*. In eerste instantie werden (bekende Rotterdamse) drillers toegevoegd die in de verkennende fase van het veldwerk naar voren waren gekomen. Daarnaast werd er gezocht op de termen 'drill' in combinatie met 'Rotterdam' om nieuwe gebruikersnamen of Rotterdamse drillers te ontdekken die in de context van het onderzoek relevant zouden kunnen zijn om te volgen. Ook werden labels en andere (online) platformen waar drillers onderdeel van uitmaken gevolgd, waaronder algemene pagina's over drill in Nederland en in Rotterdam. Als wij in de loop van ons onderzoek op nieuwe Rotterdamse drillers stuitten – vaak doordat zij samenwerkten met rappers die wij reeds volgden of doordat zij elkaar tagden in content – voegden wij deze toe aan ons account. In deze fase werden ook enkele drillers van buiten Rotterdam toegevoegd, primair omdat deze drillers op social media veelvuldig contact onderhielden met de Rotterdamse drillers – bijvoorbeeld omdat zij ruzie met elkaar hadden.

Gedurende de onderzoeksperiode hebben wij langs deze route 137 accounts gevolgd op Instagram. In veel gevallen bevatte de bio's van deze accounts ook de *handle* van dezelfde gebruiker op Snapchat. Indien dat het geval was, werd dit account ook toegevoegd op Snapchat. Op dit platform werden gedurende de onderzoeksperiode langs deze weg in totaal 28 mensen gevolgd. Ondanks het feit dat sommige profielen openbaar zijn – en een digitaal vriendschapsverzoek dus niet vereist is om de content op het account te kunnen inzien – hebben we ervoor gekozen om alle rappers daadwerkelijk toe te voegen. Op zowel Instagram als Snapchat hebben wij ervoor gekozen om te observeren (en niet in contact te treden), maar wel zichtbaar aanwezig te zijn. Om duidelijk te maken wie wij zijn en met welk idee wij de jongeren volgen, hebben wij onze bedoelingen in onze bio en profielnaam zo helder mogelijk omschreven en zijn wij op Instagram aan de hand van onze foto herkenbaar (afbeelding 73 en 74).

Afbeelding 73

Afbeelding 74

De drillers die wij volgden, konden op zowel *Snap* als *Insta* zien welke stories wij van hen bekeken. Op Instagram konden wij screenshots nemen van voor ons relevante data – zodat wij deze nader konden analyseren – zonder dat de drillers hiervan op de hoogte kwamen. Op Snapchat werkt dit anders, omdat de gebruiker daar een melding krijgt als er een schermafbeelding van zijn of haar content wordt gemaakt. Om de online setting niet te

verstoren, hebben wij ervoor gekozen op Snapchat daarom geen screenshots te maken. Als wij op relevante *Snaps* stuitten hebben wij deze uitgeschreven en in een beperkt aantal gevallen met een tweede telefoon gefotografeerd om deze later (gezamenlijk) te kunnen analyseren. De op deze manier vastgelegde Snaps zijn niet gebruikt in de uiteindelijke rapportage, zoals we later zullen toelichten. Gedurende ons hele onderzoek zijn er op Snapchat en Instagram – bij elkaar – slechts twee accounts geweest die ons volgverzoek om onbekende redenen (nog) niet hebben geaccepteerd. In sommige gevallen volgden de jongeren ons zelfs terug, waardoor wij – zonder zelf iets te posten – gedurende dit onderzoek zelf 20 volgers hebben *gescourd*.

Ondanks het feit dat wij als onderzoekers niet participeerden, ging onze online aanwezigheid niet ongemerkt voorbij. Vanaf het moment dat wij met onze accounts online gingen, werd op social media gespeculeerd over de aanwezigheid van ‘crimin010gen’ en met name over wie er achter dit account zou zitten. Op Telegram werd melding gemaakt van “crimin010gen op snap 😂😂😂”, waarop door een andere gebruiker werd gereageerd met “😂😂😂😂”. De beheerder van de betreffende groep reageert daar vrijwel meteen op met “Ja dat is die rooie van het ad”, doelend op een oude (digitale) krantenfoto waarop een van de onderzoekers met rode gezichtsbehandling staat afgebeeld. Deze zelfde dag nog verscheen de foto waaraan de beheerder refereerde op het Snapchataccount van een van de drillers (afbeelding 75).

Afbeelding 75

Afbeelding 76

Hoewel wij met onze username (“Onderzoekers straatcultuur”), accountnaam en *avatar* (nota bene met rode baard, zie afbeelding 74) juist openheid van zaken wilden geven, bleken de jongeren eropuit – in lijn met wat in hoofdstuk 5 uitgebreid is besproken – de onderzoekers te *exposen*. Opvallend is dat boven in beeld te zien is dat de gebruiker de foto zelf heeft

gegoogled aan de hand van de naam van de onderzoeker, wat impliceert dat hij deze al kende. Hij heeft deze naam (vermoedelijk bewust) in beeld laten staan, om naast de beeltenis van de onderzoeker ook zijn naam te openbaren. De Snapchatpost werd vervolgens door andere gebruikers opnieuw gedeeld, waarbij deze door hen werd voorzien van onvriendelijke bijschriften als "ahahahahahaha wat een kk gaiii" en "Omu komt sws uit de netste wijk van ze stad man. Hou je ondezoek daar ofso boisam" (afbeelding 76). Ook werd andermaal gerefereerd aan de roodheid van de gezichtsbehandling van de betreffende onderzoeker.

Ook op het enige moment waarop wij *wel* participeerden in de online wereld van onze respondenten, merkten wij meteen dat dit invloed had op de setting die wij bestudeerden. Toen een van de onderzoekers een driller via een *direct message* benaderde voor een interview, plaatste de jongere het van oorsprong privégesprek op zijn Instagrampagina. In dit geval bleek echter geen vijandigheid ten grondslag te liggen aan de actie die toch enigszins als 'exposing' aanvoelde. De driller in kwestie bleek te willen pronken met het interviewverzoek dat hij had ontvangen en met name met het feit dat de onderzoeker daarin had benoemd dat hij "al active op straat was voor de social media-tijd". In tegenstelling tot het eerdere voorbeeld werd de naam van de onderzoeker bij deze post buiten beeld gehouden.

Anoniem observeren in drillgroepen op Telegram Messenger

Naast onze aanwezigheid op Snapchat en Instagram werd in dezelfde periode geobserveerd in verschillende groepen over drill op Telegram Messenger. Deze berichtenservice biedt de mogelijkheid om met behulp van een zoekfunctie verschillende groepen te vinden over uiteenlopende onderwerpen, waaronder de nodige groepen waarin de handel in illegale goederen of producten centraal staat (Roks en Monshouwer, 2020). Gebruikers kunnen lid worden van deze groepen om de gedeelde berichten te lezen en bestanden (afbeeldingen, video's, audio) op te slaan, maar de inhoud van groepen kan ook bekeken worden zonder lid te worden. In de groepen op Telegram hebben gebruikers, net als in de groep-chatfunctie op WhatsApp, de mogelijkheid om met alle gebruikers in de groep te communiceren. De Telegramgroepen kunnen tot maximaal 200.000 leden bevatten en beheerders kunnen bots toevoegen om de (in)formele gedragsregels in de desbetreffende groep te handhaven. Gebruikers die zich niet houden aan de (in)formele regels van de groepen lopen het risico om voor een bepaalde tijdsduur verbannen te worden. Als een interactie niet geschikt is voor het grote publiek, hebben gebruikers bovendien de mogelijkheid om op een profiel van een andere gebruiker te klikken en een privébericht te sturen. In tegenstelling tot de eveneens populaire berichtendienst WhatsApp, is op Telegram het telefoonnummer van de gebruiker niet zichtbaar. Doordat alleen de (zelf gekozen) profielnaam van gebruikers bekend wordt, wanen veel personen zich op Telegram in grote mate anoniem.

Net als op Instagram, hebben wij ook op berichtendienst Telegram gezocht op verschillende termen die gerelateerd zijn aan drill, waaronder 'drill', 'driller' en 'drillrap'. Na het vinden van potentieel interessante groepen hebben wij eerst de inhoud van de berichten gescand en zijn wij vervolgens in sommige gevallen lid geworden van deze groepen. Dit proces resulteerde in de volgende groepen waar vanaf april tot eind augustus 2020 in werd geobserveerd: 'Pressplay Media NL' (879 leden per 01/12/2020), '24previews' (2.023 leden per 01/12/2020), 'Grote gezeik'³⁸ (870 leden per 01/12/2020), '●hardestblocks●' (522 leden per 01/12/2020), 'DRILLERSVANNL👮(oude)' (551 leden per 01/12/2020), 'Lightworkfreestyle previews' (55 leden per 01/12/2020) en 'DrillWar' (53 leden per 01/12/2020). Hierbij dient opgemerkt te worden dat het aantal leden flink kan fluctueren, omdat een gebruiker van Telegram op elk willekeurig moment van de dag zijn of haar lidmaatschap van een specifieke groep kan opzeggen.

Telegram biedt, mede door het grote aantal gebruikers per groep, een stortvloed aan conversaties. Wij hebben besloten om deze conversaties dagelijks te bekijken en screenshots te maken van passages die relevant zijn in de context van de thema's geweld en beefs, maar ook om meer in het algemeen beter zicht te krijgen op wat er leeft in online drillcultuur en welke muziek daar verschijnt. Zo bleven wij via Telegram op de hoogte van nieuwe releases en zagen we oudere of niet uitgebrachte nummers uit het Verenigd Koninkrijk, Chicago en Nederland voorbijkomen. Naast de nodige onenigheid tussen gebruikers onderling, kwamen we op Telegram vaak bijzonder interessante discussies tegen over beefs in Nederland en de authenticiteit van Nederlandse drillers. Daarbij plaatsten gebruikers de nodige screenshots van wat Nederlandse drillers op Snapchat plaatsen. Zo werden zaken die wij op de Snapchat-accounts van drillers voorbij zagen komen, in deze Telegramgroepen van duiding voorzien. Van ruzies tussen drillers werd – zoals we ook in hoofdstuk 5 lieten zien – bijna live verslag gedaan door volgers op Telegram, met soms wel 300 afbeeldingen, diverse conversaties en video's op één dag.

Enkele opmerkingen over de ethiek van onderzoek op sociale media

Online dataverzameling roept diverse ethische discussies en dilemma's op. Voor een belangrijk deel moeten deze discussies nog worden gevoerd, omdat slechts in een beperkt aantal studies op deze manier data is verzameld. Een punt dat in huidige discussies (Urbanik en Roks, 2020; Urbanik et al., 2020) wordt genoemd is *informed consent*, of toestemming. In ons onderzoek was er op Instagram en Snapchat hoofdzakelijk sprake van open profielen die voor iedereen met een internetverbinding (en een account) zichtbaar zijn. In het geval van gesloten accounts hebben wij een verzoek verstuurd, waarbij voor de uitgenodigde duidelijk was wie wij zijn en met welke insteek wij online actief waren. Op twee accounts na zijn wij – met al onze openheid – door iedereen geaccepteerd.

³⁸ Voorheen 'dutchdrill_edits'.

Een andere wezenlijke vraag is hoe met de herleidbaarheid van online uitingen omgegaan dient te worden (Shlovski en Vertsi, 2012; Stuart, 2020; Urbanik en Roks, 2020; Urbanik et al., 2020). Wij hebben er allereerst voor gekozen in hoofdstukken over geweld en criminaliteit geen melding te maken van welke Rotterdamse drillers wij bespraken, noch uit welke wijken, buurten of plekken zij afkomstig zijn. Bovendien hebben wij alle afbeeldingen waarop gezichten staan *geblurred* om deze onherkenbaar te maken. Ditzelfde geldt voor andere herleidbare gegevens als gebruikersnamen, handles, hashtags en andere digitale verwijzingen. Dit gaat niet op voor de algemene pagina's op Instagram over drill, omdat deze niet direct herleidbaar zijn naar personen. Sterker nog: in een aantal casussen waren drillers naarstig – doch vergeefs – op zoek naar wie er achter deze accounts schuilging, bijvoorbeeld omdat er compromitterend materiaal van henzelf op werd gedeeld. Ook in hoofdstuk 3 is de informatie herleidbaar naar de rappers, omdat het hier gaat om uitingen die zij vanuit hun rol als artiest publiekelijk hebben gemaakt.

Een ander punt dat door auteurs in de ethische discussie over onderzoek op sociale media naar voren wordt gebracht is het 'ungoogleable' maken van online content, zodat bepaalde uitspraken niet via zoekmachines alsnog kunnen worden herleid naar een gebruiker. In deze studie hebben wij vrijwel al het materiaal op deze manier verwerkt, door het aanpassen van woorden of het weglaten van zinnen of gedeeltes hiervan. In sommige gevallen hebben wij – zoals bijvoorbeeld in hoofdstuk 6 – wel bewerkte content van YouTube letterlijk overgenomen, omdat deze door anderen al publiekelijk was gemaakt via het videoplatform. Ook zijn voor deze rapportage geen screenshots gebruikt die wij met een tweede telefoon hebben verkregen. Wel hebben we een enkele keer gebruik gemaakt van screenshots afkomstig van Snaps die gedeeld werden in de diverse groepen op Telegram. We hebben, met andere woorden, gepoogd zo zorgvuldig mogelijk met het online materiaal om te gaan, omdat, zoals wij reeds betoogden in de conclusies en aanbevelingen, we ons terdege bewust zijn van dat dit beeldmateriaal jongeren nog jaren kan achtervolgen en wij daar als onderzoekers geen negatieve bijdrage aan willen leveren.

Enquête op Instagram

Naast onze netnografie op Snapchat, Instagram en Telegram, hebben wij via de social mediakanalen van de jongerenwerkers van Stichting JOZ een online enquête kunnen uitzetten. Via veertien [Online Jongerenwerkers](#) uit verschillende (hotspot)gebieden van Rotterdam hebben wij via Instagram Stories jongeren 9 vragen voorgelegd, waarop zij gemakkelijk konden antwoorden door te swipen (afbeelding 77), typen (afbeelding 78) of tikken (afbeelding 79).

Afbeelding 77

Afbeelding 78

Afbeelding 79

Alle vragen hadden betrekking op de verschillende thema's uit onderhavig onderzoek: (1) "iets dat iemand op social media tegen mij zegt voelt even 'echt' als offline"; (2) "ik kan goed inschatten hoe 'real' of 'fake' iemand op social media is"; (3) "andere mensen doen zich online wel eens gevaarlijker of stoerder voor dan ze zijn"; (4) "ik doe me zelf online wel eens gevaarlijker of stoerder voor dan ik ben"; (5) "als iemand mij online voor schut zet dan... [verschillende antwoordmogelijkheden]"; (6) "drill heeft messen populair gemaakt op straat"; (7) "de media hebben een te negatief beeld van drill"; (8) "ik snap mensen die een mes bij zich dragen"; (9) "in mijn wijk moet je een mes bij je hebben voor je eigen veiligheid".

Waar het aantal ingestuurde antwoorden op vraag 1 t/m 4 varieerde tussen de 127 en 152, werden de vragen over 'messen' en 'drill' stuk voor stuk door tussen de 200 en 300 jongeren beantwoord. De jongerenwerkers hebben de uitkomsten van de polls en de getypte antwoorden in geanonimiseerde vorm aangeleverd, waarna de onderzoekers deze hebben verwerkt en geanalyseerd. Om tot wezenlijke uitspraken te komen over de opvattingen van Rotterdamse jongeren hebben wij alle 'scores' van de polls bij elkaar opgeteld, van een weging voorzien en aan de hand hiervan een gemiddelde berekend. Voor de vragen waarbij 'ja' of 'nee' kon worden ingevuld hebben wij totaal-percentages berekend. De open antwoorden hebben wij afzonderlijk geanalyseerd.

Hoewel uiteindelijk niet veel van de uitkomsten van de enquête een-op-een in dit rapport zijn verschenen, waren de inzichten op basis van de antwoorden van jongeren bijzonder waardevol voor ons onderzoek. Bovendien maakt deze exercitie duidelijk welke mooie manieren er online zijn om laagdrempelig in contact te komen met Rotterdamse jongeren. Deze mogelijkheden zouden wij in vervolgonderzoek graag verder willen verkennen.

BIJLAGE 2 | VERKLARENDE WOORDENLIJST

Beef	Ruzie of conflict.
Block	Aanduiding voor buurt, wijk of straathoek. De term wordt inwisselbaar gebruikt met 'hood'.
Cap(pen)	Gebaseerd op de uitspraak 'no cap' die gebruikt wordt om te benadrukken dat iemand de waarheid spreekt. De verbastering <i>cap</i> of <i>cappen</i> wordt gebruikt om aan te geven dat iemand een overdreven voorstelling van zaken geeft of simpelweg liegt.
Catch lacking	'To catch someone lacking' wil zeggen dat jongeren worden geconfronteerd in een niet gang-gerelateerde sociale context, zoals op school of werk, tijdens niet gang-gerelateerde activiteiten. Het idee hierachter is dat zelfs personen met de meest gewelddadige reputaties niet ieder moment van de dag op hun qui-vive zijn. Het zijn deze momenten waarop jongeren hopen hun rivalen te treffen, zonder de bescherming van andere drillers, gangleden of (vuur)wapens.
Cheffen	Term die afkomstig is uit UK drill en gebruikt wordt om te verwijzen naar het (neer)steken van iemand. Veelgebruikte synoniemen zijn <i>chingen</i> , <i>dippen</i> , <i>plashen</i> , <i>shanken</i> en <i>kweffen</i> .
Clout	Verwijzing naar (online) populariteit en aandacht.
Civ(ilian)	De term laat zich letterlijk vertalen als burger, oftewel iemand die niet wordt gezien als een driller en ook geen onderdeel uitmaakt van een drillgroep of betrokken is bij een beef tussen drillers.
Dashen	Term die afkomstig is uit UK drill en gebruikt wordt als verwijzing naar (weg)rennen, meestal als reactie op een fysieke bedreiging.

Dippen	Term die afkomstig is uit UK drill en gebruikt wordt om te verwijzen naar het (neer)steken van iemand.
Exposen	Term die gebruikt wordt om te verwijzen naar het (online) ontmaskeren van iemand. Deze tactiek wordt door jongeren online gebruikt om te laten zien dat anderen zich niet gedragen overeenkomstig het beeld dat zij in muziek of online van zichzelf neerzetten.
Goon	Term die kan verwijzen naar iemand met veelal gewelddadige kwaliteiten, maar ook naar iemand die door een lagere machtspositie op straat bepaalde vuile klusje moet opknappen.
Keep(ing) it real	Een van de mantra's in hiphop en, meer in het algemeen, een verwijzing naar authenticiteit. De term wordt gebruikt om aan te geven dat iemand zich gedraagt overeenkomstig het beeld dat hij (of zij) van zichzelf neerzet.
Kweffen	Term die afkomstig is uit UK drill en gebruikt wordt om te verwijzen naar het (neer)steken van iemand.
Neek	Samenvoeging van de woorden 'nerd' en 'geek' en gebruikt als verwijzing naar iemand die geen driller is.
Opps	Term die in de UK drill gebruikt wordt als verwijzing naar rivalen of vijanden. Dit kunnen (andere) drillers, drillgroepen, maar ook andere gangs of buurten zijn.
Racen	Nederlandse straattaal voor roven of overvallen.
Shank(en)	Term die afkomstig is uit UK drill en gebruikt wordt om te verwijzen naar het (neer)steken van iemand. 'Shank' gold oorspronkelijk als benaming voor een <i>prison knife</i> maar wordt inmiddels binnen straattaal gebruikt als bredere verwijzing naar (allerlei type) messen.

Snap en Go	Manier om te verwijzen naar het in hoge mate symbolische en vluchtige karakter van drillers die <i>opp block</i> gaan. 'Snap' is een verwijzing naar een afbeelding of video gemaakt via Snapchat. Direct na het maken van deze opname wordt de <i>opp block</i> weer verlaten ('go').
Snitchen	Slang afkomstig uit de Verenigde Staten en ook in Nederland verbatim gebruikt wordt om te verwijzen naar het verraden van iemand, bijvoorbeeld door aangifte te doen of tijdens een verhoor een verklaring af te leggen.
Splashen	Term die afkomstig is uit UK drill en gebruikt wordt om te verwijzen naar het (neer)steken van iemand.
Tool	Verwijzing naar een vuur- of steekwapen.
Tori(e)	Het woord 'tori(e)' verwijst in het Surinaams letterlijk naar een verhaal, ding, spullen of een geval, maar wordt op straat voornamelijk gebruikt om te verwijzen naar algemene of specifieke criminele activiteiten.
Yutes	Verbastering van het Engelse 'youths' om met name dichterbij de fonetische uitspraak van deze term in het Verenigd Koninkrijk aan te sluiten.
Wap of wep	Verbastering van het woord 'weapon', oftewel wapen.